

Razlike u oblicima i učestalosti vršnjačkog nasilja između učenika osnovnih i srednjih škola

Dukan, Žana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:113056>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**RAZLIKE U OBLICIMA I UČESTALOSTI VRŠNJAČKOG
NASILJA IZMEĐU UČENIKA OSNOVNIH I SREDNJIH
ŠKOLA**

Diplomski rad

Žana Dukan

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za pedagogiju

**RAZLIKE U OBLICIMA I UČESTALOSTI VRŠNJAČKOG NASILJA IZMEĐU
UČENIKA OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA**

Diplomski rad

Žana Dukan

Mentorica: dr. sc. Sandra Car, doc.

Zagreb, 2020.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. OBILJEŽJA VRŠNJAČKOG NASILJA	3
3. OBLICI VRŠNJAČKOG NASILJA	5
3.1. <i>Fizičko nasilje</i>	6
3.2. <i>Verbalno nasilje</i>	7
3.3. <i>Emocionalno nasilje</i>	8
3.4. <i>Seksualno nasilje</i>	9
3.5. <i>Fenomen „prikrivenog“ nasilja među vršnjacima</i>	11
4. UČESTALOST NASILJA MEĐU VRŠNJACIMA	12
4.1. <i>Procjena učestalosti nasilja među vršnjacima</i>	15
5. UZROCI NASILNOG PONAŠANJA	16
6. TIPIČAN NASILNIK/CA	19
6.1. <i>Osobine i vrste nasilnika</i>	21
6.2. <i>Kako prepoznati nasilno ponašanje?</i>	23
7. ŽRTVE NASILJA	24
7.1. <i>Kako prepoznati žrtve nasilja?</i>	26
8. PROMATRAČI	28
9. POSLJEDICE NASILNIČKOG PONAŠANJA	31
10. PREVENCIJA VRŠNJAČKOG NASILJA	34
11. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	38
11.1. <i>Cilj i hipoteze istraživanja</i>	38
11.2. <i>Problem istraživanja</i>	38
11.3. <i>Metoda i instrument</i>	39
11.4. <i>Vrijeme i mjesto, postupak istraživanja i ispitanici</i>	40
11.5. <i>Obrada podataka</i>	40
12. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA	41
12. RASPRAVA	64
13. ZAKLJUČAK	75
14. LITERATURA	77
15. PRILOZI	80
15.1. <i>Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju</i>	80
15.2. <i>Upitnik školskog nasilja</i>	82

Razlike u oblicima i učestalosti vršnjačkog nasilja između učenika osnovnih i srednjih škola

Sadržaj:

Rad omogućava razumijevanje vršnjačkog nasilja, njegovih pojava oblika kao i detaljnu analizu razlika u oblicima i učestalosti vršnjačkog nasilja između učenika osnovnih i srednjih škola, dobivenih provedenim istraživanjem. Nasilje među djecom definira se kao opetovana ili trajna izloženost učenika negativnim postupcima jednoga učenika ili više njih, a naglasak je u radu stavljen na oblike i uzroke nasilnog ponašanja kao i na sve sudionike kruga nasilja. U radu su detaljno opisane karakteristike nasilnika, žrtve i promatrača kako bi se pravovremenim uočavanjem navedenih karakteristika moglo spriječiti nasilničko ponašanje, a samim tim u umanjiti negativne posljedice.

Ključne riječi: vršnjačko nasilje, oblici, uzroci, nasilnik, žrtva, promatrač, posljedice, prevencija, razlika osnovnih i srednjih škola

Differences in forms and frequency of peer violence between primary and secondary school students

Abstract:

Work enables understanding of peer violence and its manifestations as well as a detailed analysis of differences in forms and frequency of peer violence between primary and secondary school students obtained through the research. Violence among children is defined as repeated or permanent exposure of students to the negative actions of one or more students, and the emphasis is placed on the forms and causes of violent behavior, as well as on all participants in the circle of violence. The paper describes in detail the characteristics of the abuser, the victim and the observer, so that timely identification of these characteristics can prevent violent behavior and thus reduce the negative consequences.

Key words: peer violence, forms, causes, abuser, victim, observer, consequences, prevention, difference between primary and secondary schools

1. UVOD

Vršnjačko nasilje predstavlja dugogodišnji i svakodnevno prisutan problem u životima mnogih učenika diljem svijeta, a istraživanja pokazuju kako niti jedno dijete, kao ni niti jedna odgojno-obrazovna ustanova, radilo se o vrtiću, osnovnoj ili srednjoj školi, nije imuna na pojavnost nasilja. Djeca u školi i izvan nje, svakodnevno mogu biti izložena nasilju od strane svojih vršnjaka, bilo da se radi o fizičkom, psihičkom, verbalnom ili seksualnom nasilju. Sveprisutnost nasilnih sadržaja u medijskom prostoru, ali i često prisustvovanje roditeljskim prepirkama kao i svjedočenje drugim nasilnim situacijama u neposrednoj blizini, mlade osobe čini izloženima prevelikoj količini nasilnih radnji koje često izazivaju i njihovo nasilno ponašanje.

Iako je svjesnost o problemu vršnjačkog nasilja u suvremenom društvu izražena, ne tako daleko u povijesti, točnije sve do kraja 1960-ih i ranih 1970-ih smatralo se kako je vršnjačko nasilje sastavni dio odrastanja kroz kojeg prolaze apsolutno svi, shodno tome nije se govorilo o važnosti prevencije i sustavno su se zanemarivale posljedice koje vršnjačko nasilje ostavlja na sve sudionike u krugu zlostavljanja.

Danas kada smo upoznati s ozbiljnošću problema vršnjačkog nasilja potrebno je sustavno razvijati znanja i vještine pomoću kojih je moguće identificirati vršnjačko nasilje. Kako bi to bilo moguće potrebno je poznavati sama obilježja vršnjačkog nasilja i biti sposoban prepoznati njegove pojavne oblike, kao i same rizične faktore pojave nasilnog ponašanja. Krug vršnjačkog nasilja, koji uz samog nasilnika i žrtvu uključuje i promatrače, potrebno je što prije zaustaviti, a to je moguće samo ako se poznaju karakteristike i vrste nasilnika, žrtava i promatrača, te ako se shvati iz kojih razloga promatrači ne postaju pomagači žrtvi. Posljedice vršnjačkog nasilja ovise o vrsti i trajanju samog nasilja, no nerijetko izloženost nasilnom ponašanju ostavlja posljedice kako na cjelokupno psihofizičko stanje pojedinca, tako i na njegovo samopoštovanje i samopouzdanje, akademski uspjeh, odnosno dugoročno govoreći na kvalitetu odnosa s drugim ljudima. Krug nasilja nužno je zaustaviti jer njegovo nezaustavljanje i širenje dovodi do prijenosa nasilnih oblika ponašanja na sve sfere društva, te produljivanje trajanja istog, što dovodi do prijenosa nasilja s generacije na generaciju.

Upravo je vršnjačko nasilje, njegovi oblici i razlike u učestalosti pojavnosti vršnjačkog

nasilja u osnovnim i srednjim školama, tema ovog diplomskog rada. Rad se sastoji od dva dijela, teorijskog i empirijskog. U teorijskom dijelu objašnjena su obilježja vršnjačkog nasilja, oblici vršnjačkog nasilja, zatim učestalost pojave nasilja među vršnjacima, kao i uzroci pojave vršnjačkog nasilja, potom karakteristike i vrste tipičnih nasilnika; žrtava i promatrača, te na posljetku posljedice vršnjačkog nasilja i mogućnosti prevencije istog. Empirijski dio rada odnosi se na provedeno kvantitativno istraživanje s ciljem dobivanja podataka o razlikama u oblicima i učestalosti vršnjačkog nasilja između učenika osnovnih i srednjih škola. Empirijski dio rada koncipiran je na način da se u prvom dijelu prikazuje sama metodologija istraživanja, potom analiza i rezultati istraživanja, dok su u raspravi detaljno opisane uočene razlike u nasilnom ponašanju vršnjaka, odnosno razlike u doživljenom i počinjenom nasilničkom ponašanju.

2. OBILJEŽJA VRŠNJAČKOG NASILJA

Vršnjačko nasilje učenika kao nedvojbeno vrlo stara pojava, kroz povijest se promatrala kao sastavni dio odrastanja, kao nešto što će pojedincima pomoći da ojačaju. Danas se na vršnjačko nasilje gleda kao na problem koji je nužno proučavati i sprječavati, „danas je dokazano kako iskustvo nasilja među vršnjacima, pogotovo ako mu je dijete izloženo tijekom dužeg perioda, ima štetne posljedice za djetetov fizički i psihički razvoj te njegovo obrazovanje.“ (Bilić i sur., 2012:265). Usprkos činjenici kako je vršnjačko nasilje povijesno poznat problem sustavno se počeo istraživati tek 1970-ih godina, a prva istraživanja započeta su u Švedskoj, dok su se ostale skandinavske zemlje u istraživanja uključile nedugo zatim. Nasilništvo među vršnjacima pažnju šire javnosti privuklo je kasnih osamdesetih i devedesetih godina, pa su se istraživanju ovog problema priključile i zemlje poput Japana, Engleske, Nizozemske, Kanade, SAD-a i Australije (Olweus, 1996).

Prva osoba koja se veže uz početak kontinuiranog istraživanja problema vršnjačkog nasilja i definiranja istog, profesor je psihologije Dan Olweus koji se sedamdesetih godina počeo baviti problemom vršnjačkog nasilja, osvješćivanjem problema i utvrđivanjem učestalosti ove pojave. Definicija vršnjačkog nasilja koju navodi glasi: „Učenik je izvrgnut nasilništvu kada je višekratno tijekom dužeg razdoblja izložen negativnim postupcima jednog ili više učenika.“ (Olweus, 1996:22, prema Olweus, 1996. i 1991.). Autor također navodi kako se može govoriti o nasilju kod učenika jedino ako su prisutna tri osnovna elementa, a to su:

1. negativni postupci,
2. nasilje koje je opetovano i trajno,
3. asimetričan odnos snaga (Olweus, 1996).

Tako se negativni postupci odnose na namjerno nanošenje ozljeda drugoj osobi, a mogu biti fizički, verbalni ili bez upotrebe riječi ili fizičkog kontakta. Kada je riječ o fizičkom nasilju govori se o udaranju, guranju, štipanju; verbalno nasilje odnosi se na postupke poput prijetnje, zadirkivanja, vrijeđanja, a negativni postupci bez upotrebe riječi ili fizičkog kontakta odnose se na namjerno isključivanje drugih učenika iz aktivnosti, odbijanje udovoljavanja želje nekog učenika ili nepristojnim kretnjama (Olweus, 1996).

Kako bi se neki neprimjereni oblik ponašanja okarakterizirao kao nasilje mora se ponavljati i biti trajan. U školi su često prisutni povremeni sukobi među vršnjacima koji su nerijetko sastavni dio igre i relativno prijateljske naravi, stoga je uvjet da je nasilje opetovano i tajno potrebno je postaviti u definiciju kako se povremeni navedeni oblici ponašanja ne bi smatrali nasilničkim ponašanjem.

Termin nasilništvo koristi se samo ako između učenika koji vrši nasilje i žrtve postoji asimetričan odnos snaga. „Stvarni i/ili percipirani nesrazmjer snaga može se javiti u prilikama izravnog nasilništva ako je učenik (žrtva) zaista fizički slabiji u odnosu na učenika (zlostavljača), ako žrtva sebe doživljava fizički ili mentalno slabijom, ako postoji brojčani nesrazmjer između žrtve i zlostavljača. U situacijama neizravnog nasilništva nesrazmjer snaga može se javiti u slučaju izolacije učenika iz grupe, širenju glasina i tome slično". (Olweus, 1998:19-20).

Nasilno ponašanje Lalić definira "kao uporabu sile ili prijetnja silom koja se izražava kao izravno, tjelesno i neizravno, psihičko nasilje. Odnosi se na narušavanje tjelesnog i moralnog integriteta ljudi i drugih živih bića, oštećivanje i uništavanje predmeta, simbola i objekata. S obzirom na to da je nasilničko ponašanje složen i ambivalentan proces, ono se može izražavati stvarnom ili zamišljenom radnjom, riječima ili bez riječi, fizičkim djelovanjem, štetom koja se prouzroči sebi ili drugima, oblicima koje društvo ili društvene skupine odobravaju ili ne, gdje žrtva ne zna ili zna za nasilje" (1999: 44). Dok O'Regan nasilje definira nešto kraće, kao „često ponavljano agresivno ili uvredljivo ponašanje pojedinca ili grupe koje nekoga vrijeđa ili ozljeđuje“ (2008: 87).

Žilić i Janković govore o tome kako je nasilje samo po sebi „složena pojava i može se promatrati kao stanje koje se u emocionalnom, akcijskom ili motivacijskom smislu izražava u prvom redu kao nagon, a zatim kao ljutnja, neprijateljstvo, srdžba i napadanje na osobu.“ (2016:69). Za nasilje je karakteristična uporaba neke sile, čina ili propusta uperena protiv nekoga. Nasiljem se teži kontrolirati drugoga uporabom moći u različitim formama, oblicima i intenzitetu.“ (Previšić, 1999.).

Iako se problem nasilnog ponašanja može definirati na različite načine, jasno je kako je isto prisutno u svim aspektima života osobe, počevši od obitelji, preko škole i slobodnog vremena. Mlade osobe koje se još uvijek nalaze u procesu sazrijevanja i formiranja identiteta najpodložnije su nasilnom rješavanju problema. Ciljevi nasilnika variraju od

osobe do osobe, dok je nekima cilj nanijeti bol drugima, drugi koriste nasilničko ponašanje kako bi postigli neki svoj zacrtani cilj (Bilić, 1999).

Problem među vršnjačkog nasilja uglavnom se povezuje s pojmom nasilja u školi, kojeg je moguće definirati kao pojavu koja se događa u među vršnjačkoj interakciji, u interakciji odrasli – učenik, kao i među odraslima, ukoliko je suština nasilnog odnosa u vezi sa životom škole (Krkeljić, 2013).

3. OBLICI VRŠNJAČKOG NASILJA

Olweus (1996) nasilje dijeli na dva glavna oblika: izravno i neizravno nasilništvo. Kada je riječ o izravnom nasilništvu govorimo o razmjerno otvorenim napadima na žrtvu, dok se neizravno nasilništvo očituje u namjernom isključivanju drugih iz određenih aktivnosti, odnosno socijalnoj izolaciji (Olweus, 1996). „Socijalna izolacija psihološki negativno djeluje na dijete koje se zbog mnogih problema na koje nailazi može i samo početi udaljavati, čak i od onih vršnjaka koji za nj pokazuju interes.“ (Bilić, Zloković, 2004:72). Osim izravnog i neizravnog, odnosno direktnog i indirektnog nasilništva govori se i o supstituciji, odnosno usmjeravanju nasilničkog ponašanja s jedne osobe, odnosno cilja, na nekog drugog. U situacijama u kojima je prisutna supstitucija nasilničkog ponašanja žrtva si često postavlja pitanje „Pa što sam ti ja kriva?“ (Previšić, 1999).

Buljan Flander (2007) kao primjere izravnog nasilništva navodi: udaranje, čupanje, naguravanje, štípanje, rujanje, vrijeđanje i slično, dok neizravno nasilništvo smatra teže uočljivim, poput namjernog isključivanja djeteta iz igre, ogovaranja, kritiziranja, ponižavanja i slično.

Uz prethodno dva navedena glavna oblika nasilnog ponašanja među vršnjacima najčešće se izdvajaju i četiri podvrste; tjelesno ili fizičko nasilje, verbalno nasilje, emocionalno nasilje i seksualno nasilje (Buljan Flander, 2007). Važno je spomenuti i fenomen prekrivenog nasilja među djecom kojeg Bilić i Zloković (2004) navode kao najteži oblik nasilničkog ponašanja, jer ga je teško uočiti i pratiti.

U podjeli nasilnih oblika ponašanja, među četiri podvrste uz psihičko i seksualno nasilje Zadravec (2014) navodi i kulturalno te ekonomsko nasilje, a upravo te dvije vrste nasilja,

kulturalno i ekonomsko nasilje Buljan Flander i Kovačević (2005) navode kao posebne vrste nasilja među vršnjacima. „Ekonomsko nasilništvo uključuje krađu i iznuđivanje novca ili stvari, dok kulturalno nasilništvo podrazumijeva vrijeđanje na nacionalnoj, religijskoj i rasnoj osnovi.“ (Bilić i sur., 2012:267).

Oblik nasilja koji je razvojem tehnologije postao sveprisutniji je nasilje preko medija, odnosno vršnjačko elektronsko nasilje koje karakterizira „bilo kakav oblik višestruko slanih poruka internetom ili mobitelom čiji je cilj povrijediti, uznemiriti ili na bilo koji drugi način oštetiti dijete, mlade ili odrasle koji se ne mogu zaštititi od takvih postupaka. Može biti u obliku tekstualnih ili video poruka, fotografija ili poziva, a nasilje se sve češće odnosi na nekoliko oblika komunikacije, uključujući zvuk, slike, animacije i fotografije.“ (Pregrad i sur., 2010: 7).

Osim prema obliku, vršnjačko nasilje moguće je podijeliti i s obzirom na funkciju, tako se nasilje s obzirom na funkciju prema Zečeviću (2010) dijeli na instrumentalno i neprijateljsko nasilje. Instrumentalno nasilje očituje se u namjerama nasilnika da od žrtve dobije ono što želi, dok se neprijateljsko nasilje očituje u namjerama nasilnika da drugome nanese bol, odnosno da svoju žrtvu ozlijedi.

3.1. Fizičko nasilje

Fizičko nasilje kao jedan od najučestalijih oblika nasilja, koji čini trećinu prijavljenih slučajeva, smatra se oblikom kojeg je lako identificirati kada su vidljivi oblici ponašanja kao što su stalna lupkanja vršnjaka po glavi, gruba štipanja, podmetanje noge i izmicanje stolca kako bi žrtva pala i ozlijedila se te iskorištavanje u smislu nagovaranja mlađeg vršnjaka da nosi tuđe stvari (Coloroso, 2004; Bilić i Zloković, 2012).

Coloroso navodi sljedeće „Fizičko nasilništvo odnosi se na šamaranje, udaranje, davljenje, bockanje, udarce nogom, šakom, ugrize, grebanje, bolno zakretanje ruku, pljuvanje, oštećivanje ili uništavanje odjeće ili imovine žrtve“ (2004:36), odnosno bilo kakvo korištenje fizičke snage za nanošenje ozljeda.

Bilić i sur. (2012) navode kako su metode fizičkog nasilja agresivnije što je nasilnik stariji, a istraživanje koje je provela Bilić (2010) pokazuje kako dječaci iskazuju više

fizičkog nasilja od djevojčica, kao razlog tomu navodi češće gledanje nasilnih sadržaja na televiziji i igranje nasilnih igrica kod dječaka nego kod djevojčica.

3.2. *Verbalno nasilje*

„Štapovi i kamenje mogu mi slomiti kosti, ali me riječi nikada neće povrijediti je laž. Riječi su snažne i mogu demoralizirati dijete kojem su upućene.“ (Coloroso 2004:36). Ovaj oblik nasilnog ponašanja najbrži je i najlakši način za povrijediti drugu osobu, upravo zbog kratkotrajnosti i teškog uočavanja često predstavlja prvi korak nasilništva, a iz njega se razvijaju drugi, teži oblici nasilnog ponašanja. Verbalno nasilje najčešći je oblik nasilja među vršnjacima, koriste ga podjednako djevojčice i dječaci te se najveći postotak, točnije 70% prijavljenog nasilja odnosi upravo na verbalno nasilje (Coloroso, 2004; Bilić i sur. 2012). Sesar (2011) navodi kako verbalni oblik nasilnog ponašanja često prati fizičko nasilje i podrazumijeva vrijeđanje, širenje glasina i konstantno zadirkivanje, „Verbalno nasilje može poprimiti oblik nadijevanja imena, vrijeđanja, omalovažavanja, okrutne kritike, sramoćenja, rasističkih aluzija ili seksualno sugestivnih ili zlostavljajućih dobacivanja. Može uključivati iznuđivanje novaca za užinu ili stvari, zlostavljajuće telefonske pozive, zastrašujuće e-mailove, anonimne poruke koje sadržavaju prijetnje agresijom, neistinita optuživanja, lažne ili zlonamjerne glasine i tračeve.“ (Coloroso, 2004: 36). Neki od navedenih oblika verbalnog nasilja poput vrijeđanja i omalovažavanja mogu se događati daleko od očiju učitelja, no i kada je učitelj u neposrednoj blizini nasilnika i žrtve njihova se komunikacija promatra kao bezazlen dijalog među vršnjacima. Coloroso (2004) navodi ako se verbalno nasilje dopušta i sustavno previđa dovodi do dehumanizacije žrtve, koja kao svakodnevni predmet izrugivanja biva najlakša meta i svim ostalim nasilnicima te ujedno često isključena iz pro socijalnih aktivnosti.

Coloroso (2004) navodi kako su kategorije zlostavljanja riječima poznatije kao „velikih pet“, a odnose se na ponašanja nasilnika koji ismijavaju druge vršnjake zbog rase, vjeroispovijesti, spola, fizičkih karakteristika ili intelektualnih sposobnosti. Nadalje autorica govori o važnosti poznavanja razlike između zadirkivanja i ismijavanja, jer nasilnici svoje ponašanje nerijetko karakteriziraju kao šalu i naivno zadirkivanje drugih vršnjaka. Pružajući učenicima kroz primjere jasnu razliku između zadirkivanja i

ismijavanja, smanjuje se učestalost već navedenih izgovora za nasilničko ponašanje. „Zadirkivanje je zabavna stvar koju radimo s prijateljima- s ljudima do kojih nam je stalo. Ismijavanje je, ustvari, zlostavljanje nekoga prema kome osjećamo prijehzir.“ (Coloroso, 2004:51). S tim u vezi, autorica navodi karakteristike zadirkivanja i ismijavanja. Zadirkivanje podrazumijeva lako mijenjanje uloga između onoga tko zadirkuje i onoga koga se zadirkuje, pruža zabavu i prvenstveno mu je namjera izazvati smijeh kod obje uključene strane, ne uključuje vrijeđanje i samim tim dostojanstvo svih uključenih u zadirkivanje nije ugroženo, a kada nekome od sudionika postane neugodno ili se uznemiri isto se prekida. Kada zadirkivanje i šale prerastu u napad koji je vezan uz rasu ili neku drugu od navedenih „velikih pet“ kategorija, govorimo o ismijavanju kojemu je namjera povrijediti drugu osobu što ga čini zlonamjernim, „zasniva se na neravnoteži moći i jednostrano je: nasilnik ismijava, žrtva je ismijavana, uključuje ponižavanje, okrutne, omalovažavajuće o zadrte komentare oskudno prerusene u šalu, uključuje smijeh usmjeren na žrtvu, ne smijanje sa žrtvom, namijenjeno je da bi se umanjilo samopoštovanje mete, nastavlja se, osobito kad je dijete, koje je meta, uznemireno ili se protivi ismijavanju.“ (Coloroso, 2004:53).

3.3. *Emocionalno nasilje*

Emocionalno nasilje kojeg mnogi autori nazivaju i psihičkim nasiljem predstavlja suptilan oblik nasilja kojeg je moguće uočiti u gotovo svim drugim oblicima vršnjačkog nasilja. Bilić (2007) objašnjava da se radi o emocionalnom nasilju „kada je riječ o dugotrajnom ili ponavljajućem i namjerno štetnom ponašanju prema pojedincu, koje rezultira patnjom ili psihičkom traumom“ (2007: 52). Sesar navodi da je emocionalno nasilništvo usko povezano tjelesnim i verbalnim nasiljem, „te uključuje namjerno isključivanje djeteta koje je izloženo nasilnom ponašanju iz zajedničkih aktivnosti razreda ili dječje grupe.“ (Sesar, 2010:449).

Bilić (2007) u najčešće oblike emocionalnog nasilja ubraja: ruganje, psovanje, nazivanje drugih vršnjaka pogrđnim imenima ili ružnim nadimcima, stalno pronalaženje i prenaglašavanje mana, teroriziranje prijetnjama, ispisivanje ružnih imena po školskim zidovima, kontroliranje nečijeg odijevanja ili ponašanja.

Korištenje emocionalnog nasilja kako bi se pokazala nadmoć karakterističnije je za djevojčice nego za dječake, djevojčice su te koje češće ogovaraju, te su uz verbalno sklonije i emocionalnom nasilju, Coloroso (2004) to objašnjava razlikama koje proizlaze iz socijalizacije dječaka i djevojčica. „Dječaci se obično igraju u velikim, slabo definiranim skupinama, okupljeni oko zajedničkih interesa. Uspostavljaju snažnu hijerarhiju koja je jasno definirana i poštovana. Fizičke sposobnosti se poštuju više od intelektualnih... Djevojčice jednostavno imaju moćnije oružje u svom arsenalu koje koriste protiv drugih – nasilje kroz odnose. U usporedbi s dječacima, djevojčice se igraju u manjim, intimnijim krugovima s jasno definiranim granicama, čime je lakše povrijediti drugu djevojčicu kroz jednostavno isključivanje iz socijalnog kruga“ (Coloroso, 2004: 34-35).

Osnovne karakteristike emocionalno zlostavljanog djeteta koje Kolak (2019) navodi su da je dijete koje je žrtva emocionalnog nasilja često agresivno, usamljeno, depresivno i anksiozno, ne reagira na vanjske podražaje, u stalnom je strahu i apatično je.

3.4. Seksualno nasilje

Seksualno nasilje jedan je od najraširenijih oblika nasilničkog ponašanja među vršnjacima u školama, a prizvuci seksualnog nasilja mogu se pronaći u svim drugim oblicima vršnjačkog nasilja. Seksualno nasilništvo jednostrano je i temelji se na neravnoteži moći, a sama namjera seksualnog nasilništva je povrijediti, omalovažiti, kontrolirati metu, odnosno kod žrtve izazvati osjećaj manje vrijednosti, odbačenosti i bespomoćnosti. „Namjera nasilnika nije upuštanje u zdravo seksualno zavođenje s drugom osobom-svrha napada je nanošenje boli.“ (Coloroso, 2004:56).

Moguće je razlikovati tri vrste seksualnog nasilja, to su:

1. Verbalno seksualno nasilništvo
2. Fizičko seksualno nasilništvo
3. Seksualno nasilništvo u odnosima (Coloroso, 2004).

Verbalno seksualno nasilje često je uvod u fizičko ili seksualno nasilništvo u odnosima te predstavlja najučestaliji oblik seksualnog nasilništva. Osim vrijeđanja i korištenja

pogrdnih termina „Verbalno nasilje može također uključivati i prijetnje seksualnim činom, verbalne procjene tijela mete, seksističke ili seksualne šale ili omalovažavajuće komentare o seksualnoj uspješnosti ili nedostatku seksualne aktivnosti.“ (Coloroso, 2004:55). Za nasilje nad dječacima uglavnom se koriste pogrdni termini kojima nasilnik pokušava dječake prikazati kao „manje muškima“ ili je riječ o homofobnim terminima, dok se kod djevojčica koriste riječi koje omalovažavaju njihovu seksualnost, odnosno tjelesni razvoj (Coloroso, 2004).

„Fizičko seksualno nasilništvo može uključivati dodirivanje ili hvatanje na seksualiziran način, štipanje, natezanje grudnjaka, skidanje hlača ili podizanje suknji, naslanjanje na žrtvu na seksualiziran način ili „seksualne napade“, ali zasigurno nije ograničeno samo na to.“ (Coloroso, 2004:57).

Seksualno nasilništvo u odnosima vrsta je nasilništva koju je teško otkriti, lako provoditi, a ostavlja duboke posljedice na mete. Očituje se u pokušajima uništavanja žrtvinog samopoštovanja kroz „seksualne glasine ili seksualne epitete na zidovima u toaletu, ormarićima za stvari, izbjegavanje mete radi njene seksualne orijentacije, „skeniranje“ metinog tijela, buljenje u grudi, odmjeravanje ili opscene geste...“ (Coloroso, 2004:57).

Prema rezultatima istraživanja koje je provela Obrazovna fondacija američke sveučilišne udruge žena, najveće šanse za postati žrtvama seksualnog nasilništva su djevojčice koje ranije sazrijevaju, dječaci koji kasnije sazrijevaju, dok će djeca drugačije seksualne orijentacije vjerojatno biti zlostavljana. Bitno je spomenuti i ostale dobivene rezultate navedenog istraživanja koji pokazuju kako je 73% učenika doživjelo seksualno nasilje na školskim hodnicima, 65% učenika u razredu, 48% u dvorištu škole te 34% u školskoj kantini. U istraživanju je sudjelovalo 1632 učenika od osmog do jedanaestog razreda.

Bilić i Zloković (2004) navode karakteristične osobine i ponašanja žrtava seksualnog nasilja, tako žrtve mogu pokazivati tajanstvenost prema drugim ljudima, nerado se presvlače pred učiteljem ili drugom djecom, pokušavaju izbjegavati učitelje ili vršnjake, često imaju loše ocjene, nerijetko su žrtve seksualnog nasilja anksiozne, depresivne i agresivne, plačljive i zastrašene.

3.5. Fenomen „prikrivenog“ nasilja među vršnjacima

Fenomen „prikrivenog“ nasilja među djecom karakterizira teška identifikacija zato što se na takve oblike ponašanja često gleda kao na bezazlenu igru koja nema negativne posljedice na sudionike. Bilić i Zloković (2004) navode kako upravo zbog teške identifikacije i praćenja, ovaj oblik nasilja nasilnici često koriste kao početni oblik nasilja, a „žrtve su često besprijekorna djeca, uspješna u školi, pristojna ponašanja, koja baš zato katkada izazivaju bijes ili zavist neke druge djece koja bi zapravo željela biti kao oni, ali to, prema vlastitom sudu ne mogu.“ (Bilić i Zloković, 2004:68). Učestalost ismijavanja, maltretiranja i neprijateljstvu kod žrtava dovodi do smanjenja samopouzdanja, povlačenja u sebe, osjećaja osamljenosti, krivnje te straha od komunikacije s odraslima o problemu s kojim se susreću.

Moguće je razlikovati tri oblika prikrivenog nasilja među vršnjacima, a to su redom:

1. Odbijanje komunikacije,
2. Socijalna izolacija,
3. Pritisak grupe

Prvi oblik prekrivenog nasilja odnosi se na odbijanje komunikacije kojeg adolescenti doživljavaju kao nepoželjnost u društvu i ignoriranje, što kod njih rezultira osjećajem manje važnosti. Odbijanje komunikacije očituje se u ponašanjima kojima ostali vršnjaci vidno ignoriraju drugog vršnjaka tako da ga tjeraju od sebe ili oni sami odlaze od njega, okreću glavu kada je on u blizini, ispred njega ne započinju nikakve razgovore niti mu šalju poruke. Bilić i Zloković (2004) navode kako je upravo odbijanje komunikacije komunikacija za sebe, iako se poruke ne izmjenjuju verbalnim putem, one izrečene neverbalnim načinima mogu kod žrtve uzrokovati niz neugodnih osjećaja kao što su napetost, stalno prisutan strah što dovodi do anksioznosti i depresije. Žrtva ovog oblika prikrivenog nasilja stalnim pitanjima pokušava saznati zašto su vršnjaci prestali, odnosno odbijaju komunicirati s njim, a ne pronalaženje racionalnog odgovora kod žrtve produljuje osjećaj mučenja i nemoći.

Odvojenost od skupine neugodna je u bilo kojem razdoblju života, a posebice kod adolescenata koji od svojih vršnjaka u svim aspektima traže i trebaju potporu. Tako adolescent koji je socijalno izoliran od strane svojih vršnjaka pokušava shvatiti razloge

zbog kojih se nalazi u takvoj situaciji, biva nesiguran, samopouzdanje mu je poljuljano te nerijetko sam sebe optužuje za situaciju u kojoj se nalazi. Bilić i Zloković (2004) navode situacije koje upućuju da je učenik socijalno izoliran, tako je socijalno izolirano dijete uglavnom samo (pod odmorom, sjedi samo), ostali vršnjaci ga izbjegavaju, odbijaju mu pružiti pomoć, a kada se „žrtva“ pokuša priključiti igri ili nekoj aktivnosti vršnjaci ga tjeraju jer ga ne smatraju poželjnim u njihovom društvu. „Namjerno isključivanje djeteta s tuluma, rođendanskih proslava i sportskih igara često se previđa kao oblik nasilništva jer nije lako uočljivo poput korištenja pogrđnih imena ili šake u lice; njegove posljedice nisu toliko očite kao što su modrica ili potrgana jakna, a bol koju ono izaziva često se skriva, a čak i kada se izrazi, biva odbačena...“ (Coloroso, 2004:37). Navedene situacije u kojima se socijalno izolirani učenici nalaze ostavljaju trajne posljedice na učenike stoga je pravovremena reakcija učitelja nužna kako ne bi došlo do navedenih trajnih posljedica te kako bi se razvijala klima socio-emocionalne prihvaćenosti među vršnjacima (Bilić i Zloković, 2004).

Pritisak grupe kao oblik prikrivenog nasilja predstavlja „oblik maltretiranja djece u skupini koji se javlja u različitim oblicima, a u skladu su s time i njegovi često negativni efekti, sve do nekih tragičnih posljedica.“ (Bilić i Zloković, 2004:72). Grupni pritisak javlja se na više načina, Zvonarević (1981) navodi kako ih je moguće podijeliti na dvije velike skupine, a to su sredstva uvjeravanja i sredstva prisile. Kada se govori o sredstvima uvjeravanja misli se na ponašanja kao što su traženje savjeta, preporuke ili molbe, dok se sredstva prisile očituju kroz prijetnje, kazne i nagrade te obećanja. Promatrajući žrtve ovog oblika prikrivenog nasilja moguće je uočiti kako se grupni pritisak očituje u ponašanjima kao što su prisiljavanju žrtve na po život opasna i delinkventna ponašanja, kontinuirano izricanje prijetnji i dodjeljivanje ponižavajućih aktivnosti žrtvi (Bilić Zloković,2004).

4. UČESTALOST NASILJA MEĐU VRŠNJACIMA

Jasno je uočljivo kako učestalost vršnjačkog nasilja varira ovisno o pojedinim državama i različitim provedenim istraživanjima, a razliku u učestalosti vršnjačkog nasilja moguće je objasniti, kod istraživanja, upotrebom različitih metodoloških pristupa, kao i

individualnom percepcijom nasilja kod svakog učenika (Bilić i sur., 2012; O'Regan, 2008). Slika 1 prikazuje učestalost vršnjačkog nasilja u Skandinavskim zemljama, Velikoj Britaniji, Australiji, Kanadi i SAD-u.

DRŽAVA	UČESTALOST
Skandinavske zemlje	Između 5 i 9% djece u dobi od 7 do 16 godina je redovito izloženo nasilju; 15% osnovnoškolaca je uključeno u nasilje među vršnjacima bilo kao počinitelji nasilja ili žrtve (Olweus, 1993)
Velika Britanija	75% djece je žrtvom nekog oblika nasilja tijekom jedne školske godine (Glover i sur., 2000) 10% djece u dobi od 12 do 17 godina povremeno je izloženo nasilju među vršnjacima, a 4% ih je zlostavljano svakog tjedna (Salmon, 1998)
Australija	U dobi od 6 do 16 godina 10% djece je redovito izloženo nasilju od strane vršnjaka, a 14% djece barem jednom tjedno doživi neki oblik zlostavljanja (Rigby i Slee, 1991)
Kanada	54% dječaka i 32% djevojčica je zlostavljalo drugu djecu; a 34% dječaka i 27% djevojčica je zlostavljano (Craig i Peplar, 2003)
SAD	76% djece u dobi od 10 do 12 godina je verbalno zlostavljano, 66% ih je bilo izloženo nekom obliku fizičkog zlostavljanja (Stockdale i sur., 2002) 82,3% djece u dobi od 9 do 14 godina je bilo zlostavljano barem jednom tjedno u posljednja 3 mjeseca (Dulmus i sur., 2004)

Slika 1: Prikaz učestalosti nasilja među vršnjacima s obzirom na zemlju ispitivanja (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012)

Situacija u Hrvatskoj daleko je od zadovoljavajuće stoga je 2003. godine kako bi dobila uvid u raširenost nasilja među vršnjacima u Hrvatskoj, Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba provela istraživanje u dvadeset i pet osnovnih škola, a rezultati koje su dobili su sljedeći:

- 27% učenika svakodnevno doživljava neki od oblika nasilnog ponašanja
- 19% učenika doživljava nasilje, a ne čini ga
- 8% učenika doživljava nasilje ali su i sama nasilnici
- 8% učenika svakodnevno je nasilno prema drugim vršnjacima, no oni sami ne doživljavaju nasilje
- 35% dječaka i 31% djevojčica doživljava nasilje
- 33% dječaka i 17% djevojčica nasilno je prema drugim vršnjacima (Buljan Flander, 2007).

Jasno je vidljivo kako se ukupno 16% učenika ponaša nasilno prema svojim vršnjacima, a Klarin (2000) navodi kako su četrnaestogodišnjaci najagresivnija skupina koja je ujedno

češće nasilna prema mlađim učenicima nego prema svojim vršnjacima, dok Carney i Merrell (2001) navode da je nasilje najčešće među učenicima u dobi od 9 do 15 godina.

To potvrđuje i istraživanje u kojem su učenici trebali identificirati potencijalno nasilnog učenika, 7-10% navodi da je potencijalni nasilnik dječak, 29% misli da može biti ili djevojčica ili dječak, dok samo 2% učenika misli da je potencijalni nasilnik djevojčica (Coloroso, 2004).

U već spomenutom istraživanju Poliklinike za zaštitu grada Zagreba jasno su vidljivi podaci kako 37% učenika nasilje doživljava od drugog učenika iz svog razreda, u 16% slučajeva od učenika iz viših razreda, 11% učenika navodi da je nasilno dijete iz njegove generacije, ali iz drugog razrednog odjeljenja, dok samo 3% učenika navodi da su prema njima nasilni učenici nižih razreda. (Bilić i sur., 2012). S tim u vezi, Olweus (1996) u svom istraživanju navodi kako su mlađi i slabiji učenici u većem riziku za postati žrtva“ nasilja, kao i da je prosječan broj učenika koji trpi nasilje dvostruko veći u nižim nego u višim razredima.

UNICEF je 2004. godine proveo istraživanje na razini cijele Hrvatske, a rezultati su pokazali „da je 10,4% učenika bilo izloženo zlostavljanju 2-3 puta mjesečno i više, dok je 33% ispitanika bilo izloženo jednom od oblika nasilja među vršnjacima. Broj žrtava kretao se od 4 do 21%, ovisno o školi. Nasilno se ponašalo 12% učenika 2-3 puta mjesečno i češće. Samo 22% učenika pokušava zaustaviti nasilje, iako 63% učenika kaže da im je žao i da bi pomogli žrtvi, no 78% njih to nikada ne čini ili čini samo povremeno.“ (Bilić i sur., 2012:268).

Rigby (2006) navodi kako 20% dječaka i 18% djevojčica u dobi od 8 do 17 godina doživljava nasilje svaki tjedan, 14% dječaka i 12% djevojčica navodi kako je ista osoba ili skupina bila nasilna prema njima mjesecima, a više od 5% djevojčica i dječaka navodi da su trpjeli nasilje od strane iste osobe više od godinu dana.

Do sada navedeni rezultati istraživanja govore o doživljenom i počinjenom vršnjačkom nasilju općenito, dok Coloroso (2004) govori o učestalosti seksualnog nasilja, te navodi rezultate istraživanja koja je provela Obrazovna fondacija američke sveučilišne udruge žena na uzorku od 162 učenika od osmog do jedanaestog razreda, prema rezultatima:

- „85% djevojčica i 76% dječaka navodi da su doživjeli seksualno uznemiravanje;

- 65% djevojčica navodi da su bile dodirivane, zgrabljene ili uštinute na seksualiziran način;
- 13% djevojčica i 9% dječaka navodi da su bili prisiljeni na neku seksualnu aktivnost koja nije ljubljenje,
- 25% djevojčica izostalo je iz škole i ostalo kod kuće da bi izbjeglo seksualno uznemiravanje;
- 86% djevojčica koje su bile žrtve navode da su ih seksualno uznemiravali vršnjaci;
- 25% djevojčica koje su bile žrtve navode da su ih seksualno uznemiravali djelatnici škole.“ (Coloroso, 2004:54).

Jasno je kako nasilno ponašanje ponekad dovodi do najcrnijih scenarija kao što su ubojstva i samoubojstva, Coloroso (2004) navodi istraživanje kojem je cilj bio ispitati učenike jesu li ikada pomišljali nekoga ozlijediti vatrenim oružjem u školi, rezultati pokazuju kako je 20% učenika razmišljalo o pucnjavi u školi i ima pristup oružju, 8% učenika je pomislilo na napad vatrenim oružjem, dok je 10% učenika aktivno razmišljalo o tom činu.

Coloroso (2004) također navodi da čak 38% učenika koji pohađaju nastavu po prilagođenom programu doživljava nasilje, dok je kod učenika koji nastavu pohađaju po redovnom programu nasilje prisutno u 18% slučajeva. Što se nasilja vezanog uz rasu tiče, 24% učenika navodi kako se takva vrsta nasilja javlja povremeno ili često.

4.1. Procjena učestalosti nasilja među vršnjacima

Učestalost nasilja među vršnjacima moguće je promatrati kroz tri temelja načina procjene, a to su izravno opažanje nasilja dok se ono događa, postavljanje pitanja o očevicima nasilja, te postavljanje pitanja učenicima o nasilnom ponašanju kojeg su doživjeli. Rigby (2006) navodi kako je izravno opažanje poučno, ali isto tako može biti i ograničavajuće jer zahtijeva mnogo vremena za promatranje, dolazi do podcjenjivanja zastupljenosti nasilnog ponašanja u školi te ne omogućava procjenjivanje jačine stresa izazvanog takvim ponašanjem. „Mnogi događaji bit će loše ili pogrešno shvaćeni jer zbivanja koja su prethodila „negativnoj akciji“ neće biti prepoznata. A zlostavljanje se, ustvari sastoji od ponavljajućih epizoda.“ (Rigby, 2006:24). Autor naglašava kako se

nasilničko ponašanje češće događa na mjestima gdje je smanjen broj opažaca. Drugi način procjene učestalosti nasilničkog ponašanja odnosi se na postavljanje pitanja očevicima nasilja od kojih je moguće dobiti vrlo korisne podatke. Upravo su učenici odnosno vršnjaci ti koji imaju najbolji uvid gdje se i na koji način nasilno ponašanje pojavljuje, mogu mu svjedočiti na školskom igralištu, na putu do škole odnosno na putu kući, dok učitelji s druge strane, zbog manjka informacija odnosno uže slike kruga nasilnog ponašanja mogu ponuditi informacije koje nisu mjerodavne ili informacije koje odražavaju njihovu ograničenu svijest o nasilničkom ponašanju među vršnjacima. Posljednji način procjene učestalosti nasilja podrazumijeva postavljanje pitanja učenicima koji su doživjeli neki od oblika nasilničkog ponašanja. Rigby (2006) navodi kako je za početak važno provjeriti jesu li učenici svjesni razlike između nasilničkog oblika ponašanja i drugih oblika sukoba, odnosno uvrštavaju li neravnotežu moći u procjenu nasilničkog ponašanja, ako nisu tada procjena nije relevantna. Drugo pitanje odnosi se na spremnost učenika da odgovore na pitanje što se točno dogodilo, te da opišu doživljeno nasilničko ponašanje. Treba uzeti u obzir kako zbog doživljenog nasilja učenici ponekad nisu spremni podijeliti svoje osjećaje s drugima, što nikako ne znači da nisu bili žrtva nasilničkog ponašanja (Rigby, 2006).

5. UZROCI NASILNOG PONAŠANJA

Kako bi bilo moguće odgovoriti na pitanje zašto se mlade osobe počinju nasilno ponašati potrebno je sagledati široku sliku svih faktora koji imaju utjecaj na djetetovo odrastanje, odgoj i obrazovanje kao i na ponašanje.

Coloroso (2004) navodi kako urođeni temperament i određene individualne osobine, odnosno obilježja ličnosti svakog pojedinog učenika predstavljaju jedan od faktora razvoja nasilničkog ponašanja, ali su uz njih bitni i drugi utjecaji okoline, kao što su obiteljska atmosfera, atmosfera zajednice, utjecaj medija, školska zajednica, kultura. Stoga, možemo reći da nasilnici uče kako se nasilno ponašati, odnosno oponašaju nasilne obrasce ponašanja većih ili moćnijih osoba u njihovom okruženju koje su se nasilno ponašale (Coloroso, 2004).

„Činitelji rizika i činitelji zaštite interaktivno djeluju prilikom razvoja svakog djeteta, te stvaraju određenu razinu otpornosti. Te čimbenike moguće je promatrati na različitim razinama djetetova okruženja:

- individualna razina (individualna psihološka i biološka obilježja),
- razina neposrednog okruženja (obitelj, škola, susjedstvo),
- šire socijalno okruženje (lokalna zajednica, regija, država).“ (Krapić Ivuša, 2016:8; prema Ajduković, 1999)

Rizične faktore nasilnog ponašanja Zečević (2010) ne prikazuje po razinama djetetovog okruženja poput Ajduković, već govori o zasebnim faktorima, a to su na prvom mjestu obitelj, zatim individualne osobine i razine ponašanja, utjecaj vršnjačke grupe koji često postaje model ponašanja pa čak i nasilnog, utjecaj medija za kojeg naglašava kako smanjuje suosjećajnost i osjetljivost na posljedice nasilja te posljednji faktor, školsko okruženje.

Prvi u nizu rizičnih faktora za razvoj nasilničkog ponašanja djece Bilić (2003) vidi u obitelji, odnosno nedostatku pažnje i topline u obiteljskim odnosima kao i slučajevima kada dijete svjedoči nasilnom ponašanju roditelja, s tim u vezi spominje i nedovoljan nadzor, odnosno nedostatnu roditeljsku brigu o djetetu. „Nezadovoljavajući načini odgajanja djece znače da ta djeca dobivaju premalo ljubavi, pažnje i nadzora te da oni koji odgajaju tu djecu ne postavljaju dovoljno jasne granice djetetovu ponašanju. Obiteljski problemi mogu uključivati sukobe među roditeljima, razvod, psihičke bolesti i probleme s alkoholom.“ (Olweus, 1996: 57). Nezadovoljavajući načini odgajanja odnose se među ostalom i na roditeljske stilove odgoja, s tim u vezi Olweus (1996) kao rizične stilove odgoja navodi permissivni i autoritaran stil odgoja. Tako je kod permissivnog stila moguće uočiti nedostatak postavljanja granica dječjoj agresivnosti, a kod autoritarnog stila govori se o fizičkom i emocionalnom nasilju nad djetetom. Kao poželjan stil odgoja, Coloroso navodi demokratski stil koji djeci omogućuje da „...mogu slobodno izražavati svoje osjećaje, činiti pogreške i učiti iz tih pogrešaka te znaju da mogu činiti stvari koje su u njihovom interesu i boriti se za sebe i svoja prava poštujući, pritom, prava i potrebe drugih“ (Coloroso, 2004: 155).

Jasno je kako se djeca ponašaju po modelima i obrascima koje su donijeli iz vlastitih obiteljskih odnosa, stoga je iznimno važno misliti o tome kakvu poruku roditeljska ponašanja šalju djeci. Ako roditelji koriste neku vrstu agresivnog ponašanja ili fizičkog kažnjavanja, dijete prima poruku kako je takvim ponašanjem moguće dobiti ono što želimo, te će upravo takva ponašanja projicirati i u odnosima sa svojim vršnjacima. No, ako se roditelji prema djeci ponašaju s poštovanjem, vjerojatnije je da će se po takvom modelu i dijete ponašati (Buljan Flander, 2007).

Coloroso (2004) navodi sljedeći rizični faktor koji se odnosi na same individualne osobine djeteta kao što su: impulzivnost, živahnost, višak energije ili manjak strpljenja. Navedena ponašanja okolina često prepisuje zločestom ponašanju i doživljava ih „zločestima“, pa se shodno tome dijete i počne ponašati. Jedan od razloga nasilnog ponašanja Slavens (2006) vidi u činjenica da su često i nasilnici sami jednom bili žrtve, te su iz vlastitog iskustva naučili da je nasilje prihvatljivo, no moguće je i da jednostavno ne znaju pravilno reagirati, odnosno izraziti svoje osjećaje. Autor također navodi kako zbog vlastitog lošeg samopouzdanja djeca imaju potrebu za agresivnim ponašanjima kako bi se i drugi vršnjaci osjećali loše u vlastitoj koži, no ponekad je nasilno ponašanje izazvano i samom potrebnom za privlačenjem pažnje i željom za nadmoći.

Školsko okruženje kao jedan od faktora nastanka nasilnog ponašanja očituje se kroz nedostatak bliskosti i prihvaćenosti svih sudionika odgojno obrazovnog sustava, kao i međusobnog poštovanja između nastavnika i učenika, i obrnuto. „Stupanj u kojem učenici pokazuju sklonost nasilništvu ne ovisi samo o količini činitelja koji potiču agresivno ponašanje. Pojava nasilništva ovisi velikim dijelom i o snazi činitelja koji djeluju u suprotnom smjeru.“ (Olweus, 1996:59).

Kako bi se nasilna ponašanja preusmjerila u socijalno prihvatljivije oblike ponašanja nužna je uključenost svih nastavnika koji svojim stavovima i navikama stvaraju promjenu, dok će ne reagiranje nastavnika kao i stručnih suradnika na uočeno nasilničko ponašanje i neadekvatan nadzor u određenim dijelovima škole olakšati nasilnim učenicima da se ponašaju nasilno i zastrašuju druge učenike. (Olweus, 1996; Zečević, 2010).

Gavin de Becker u svojoj knjizi *Zaštitimo dar: Održimo djecu i adolescente sigurnima* (i roditelje normalnima), navodi listu indikatora pre incidencije koja služi kao pomoć pri uočavanju mogućih indikatora za nasilničko ponašanje kod adolescenata:

1. „Zloupotreba alkohola i droge,
2. Ovisnost o medijskim produktima,
3. Besciljnost (stalno mijenjanje ciljeva i ambicija, nerealistična očekivanja i nedostatak upornosti i samodiscipline u postizanju ciljeva),
4. Fascinacija oružjem,
5. Iskustvo u rukovanju oružjem,
6. Dostupnost oružja
7. Razdražljivost, ljutnja, depresivnost,
8. Traženje statusa i vrijednosti kroz nasilje,
9. Prijetnje (nasiljem ili samoubojstvom),
10. Kronična ljutnja
11. Odbacivanje/ ponižavanje
12. Provokacija kroz medije (široko publicirani izuzetno nasilni događaji mogu simulirati osobe koje se identificiraju s počiniteljem i pažnjom koja im je posvećena).“ (Coloroso, 2004:76).

Osim navedenih mogućih znakova razvoja nasilnog ponašanja, Bilić i sur. (2012) govore i o napadima bijesa, ispadima agresije, impulzivnim i neustrašivim ponašanjima, odbijanju pravila i ne slušanju odraslih, nepovezanosti s roditeljima i uživanju u gledanju nasilja na televiziji.

6. TIPIČAN NASILNIK/CA

„Nasilje kao društvena pojava vrlo je kompleksna i podložna različitim teorijama, no sve se slažu u jednom: pretjerana agresija dovodi do kobnih posljedica za pojedinca, kako za zlostavljača, tako i za žrtvu.“ (Vuković., i sur., 2009:82). Coloroso (2004) o nasilništvu govori kao o svjesnoj, željenoj i namjernoj neprijateljskoj aktivnosti čija je svrha povrijediti drugu osobu, izazvati strah kroz prijetnje ili daljnju agresiju i stvoriti zastrašenost. S tim u vezi autorica navodi četiri karakteristike nasilništva:

- *Nesrazmjer moći* koji se očituje u karakteristikama nasilnika; tako nasilnik može biti stariji od ostalih učenika, veći, jači. Kada je riječ o verbalnom nasilju nasilnik može biti verbalno kompetentniji od drugih učenika, može biti druge rase ili drugog spola, može biti omiljen među vršnjacima ili brojniji, ukoliko je riječ o skupini nasilnika.
- *Namjera da povrijedi* druga je karakteristika nasilništva, odnosi se na činjenicu kako ponašanje nasilnika nije slučajno ili nenamjerno, nasilnik uživa u promatranju patnje kod drugih, očekuje da će njegovo ponašanje izazvati bol kod drugih, te je njegovo djelovanje s ciljem nanošenja emocionalne ili fizičke boli drugima.
- Sljedeća karakteristika je *prijetnja daljnjom agresijom*: „I nasilnik i žrtva znaju da će se nasilničko ponašanje vjerojatno ponoviti. Nasilništvo nije jednokratni događaj“ (Coloroso, 2004:34).
- Posljednja karakteristika nasilništva koju autorica navodi je *prestravljenost*, Coloroso (2004) navodi kako do prestravljenosti dolazi u slučaju kada nasilništvo eskalira u punoj snazi. Tada se javlja strah kod drugih učenika, što je i cilj nasilnika. U tom slučaju žrtva je toliko prestravljena i bespomoćna da se nikome ne obraća za pomoć, a nasilnik je postigao ono što mu je bio cilj, zastrašio je druge i održao dominaciju.

U pozadini nasilničkog ponašanja mogu biti i određeni psihološki izvori, Olweus (1996) navodi kako postoje barem tri djelomice povezana motiva. Prvi od motiva je potreba nasilnika za moći, dominacijom i kontrolom nad drugim vršnjacima, drugi se odnosi na obiteljske uvjete gdje se govori o načinu odgajanja koji je u mnogim slučajevima loš te dolazi do razvijanja osjećaja neprijateljstva prema svojoj okolini. Upravo osjećaj neprijateljstva prema okolini navodi ih na ponašanja i radnje koje u određenoj mjeri izazivaju neugodu i patnju kod drugih, a koje s druge strane kod samih počinitelja izaziva osjećaj zadovoljstva. U njihovom ponašanju postoji i element koristoljublja koji se navodi kao treći motiv, a odnosi se na ponašanja nasilnika kojima od drugih vršnjaka iznude određene potrepštine kao što su novac, cigarete, alkohol i sl.

Već spomenuti osjećaj neprijateljstva prema okolini Coloroso (2004) objašnjava kroz osjećaj prijezira. Tako autorica navodi kako nasilno ponašanje nije vezano uz ljutnju ni

uz konflikt, već uz prijezir, odnosno snažan osjećaj antipatije prema osobi koju nasilnik smatra bezvrijednom ili nevrijednom poštovanja. Uzroci prijezira uglavnom proizlaze iz stavova koje nasilnici nalaze u svojim domovima, školama, društvu koji se očituju u predrasudama vezanim uz rasu, spol, religiju, fizički izgled ili intelektualne sposobnosti. Osjećaj da imaju pravo počiniti nasilništvo, netolerantnost prema raznolikostima i sloboda u isključivanju psihološke su prednosti koje nasilnicima omogućuju ponašanje kojima povrjeđuju druge vršnjake, a da pri tom ne osjećaju empatiju, sućut ili sram (Coloroso, 2004).

6.1. Osobine i vrste nasilnika

Počinitelje nasilja karakterizira želja za dominacijom i biranje agresivnog odgovora u različitim interakcijama, a upravo biranjem agresivnih odgovora pokazuju svoj pozitivan stav prema nasilnim oblicima ponašanja (Gini, 2006). „Najuočljivija osobina nasilnika je agresivnost prema vršnjacima, što je i uključeno u određenje pojma nasilništva. No nasilnici su često agresivni i prema odraslima, roditeljima i učiteljima.“ (Olweus, 1996:46).

Coloroso (2004) navodi kako se osobe ne rađaju kao nasilnici, već tijekom svog života uče kako biti nasilni. S tim u vezi, autorica navodi sedam vrsta nasilnika: samouvjereni nasilnik, socijalni nasilnik, potpuno oboružani nasilnik, hiperaktivni nasilnik, nasilnik žrtva, grupa nasilnika i banda nasilnika.

- *Samouvjereni nasilnik* osjeća se superiornijim od drugih vršnjaka što često dovodi do toga da drugi učenici stvore krivu sliku o njemu npr. vršnjaci mu se dive zbog snažne ličnosti ili odlučnosti. Odlikuje ga velik ego i samopoštovanje, nedostatak empatije i sklonost nasilju.
- *Socijalni nasilnik* devijantan je i manipulativan čime prekriva svoje nedostatke kao što su nisko samopoštovanje i nedostatak empatije prema drugima, a prikazuje se kao brižna osoba kako bi postigao ono što želi. Kako bi svoje vršnjake isključio iz socijalnih aktivnosti koristi se glasinama, tračevima, verbalnim uvredama i izbjegavanjima.
- *„Potpuno oboružani nasilnik* je miran i naizgled nezainteresiran. Pokazuje malo osjećaja i odlučan je u tome da nastavi s nasilničkim ponašanjem. Traži priliku za

zlostavljanjem kad ga nitko ne vidi ili kad ga nitko ne može spriječiti. Zao je i osvetoljubiv prema svojoj meti, no šarmantan i obmanjujući prema drugima, osobito prema odraslina.“ (Coloroso, 2004:38).

- *Hiperaktivni nasilnik* reagira agresijom čak i na male provokacije, te često okrivljuje druge vršnjake za svoje ispade. Ono što je karakteristično za hiperaktivnog nasilnika je da su to uglavnom učenici koji imaju poteškoća sa savladavanjem gradiva, neku vrstu poremećaja akademskih vještina te poteškoća u stvaranju prijateljstava.
- „*Nasilnik žrtva* je istovremeno i meta i nasilnik. On je žrtva nasilja ili zlostavljanja od strane odraslih ili starije djece te zlostavlja druge da bi olakšao svoje osjećaje bespomoćnosti i prijezira.“ (Coloroso, 2004: 39).
- *Grupa nasilnika* čini skupina prijatelja koja udružuje snage kako bi počinili određeni oblik nasilnog ponašanja koji individualno nikada ne bi napravili. Bilić i Zloković navode kako su grupe nasilnika vrlo kohezivne te kod pripadnika stvaraju osjećaj sigurnosti, moći i samopouzdanja. Također navode kako grupa nasilnika redovito ima vođu dok su „pridruženi članovi obično podložni autoritetu vođe skupine, odani su vođi, trude se širiti krugove mržnje, neistine ili klevete.“ (2004:65).

Banda nasilnika skupina je vršnjaka koju ne povezuje prijateljstvo već zajednički cilj postizanja moći, dominacije i zastrašivanja drugih vršnjaka. Odlikuje ih nedostatak empatije i kajanja za počinjena nasilništva (Coloroso 2004).

Prema Olweusu (1996) u školi tipičan nasilnik „stalno zadirkuje na ružan način, bocka druge, zastrašuje ih, prijete im, naziva ih pogrđnim imenima, ruga im se, gura se, udara druge i oštećuje tuđe stvari. Nasilnik pokazuje takvo ponašanje prema mnogim učenicima, ali obično za metu napada bira određene slabije i razmjerno bespomoćne učenike.“ (Olweus, 1996:70). Neke od općih značajki koje su uglavnom zajedničke svim nasilnicima su sljedeće:

- Nasilnici su često fizički snažniji od svojih vršnjaka
- Spretni su i uspješni u igrama
- Žude za dominacijom, moći te se nadmeću snagom
- Drski su, agresivni, burne su naravi, jako brzo se razljute

- Nedostaje im empatije, drugi vršnjaci opisuju ih kao samopouzdanе i grube prema drugim vršnjacima
- Lako smisle opravdanje za svaku situaciju u kojoj se pronadu
- Neprihvatljiva društvena ponašanja nisu im strana, to uključuje konzumiranje alkohola, krađe i vandalizam
- Što se školskog uspjeha tiče nužno se ne razlikuju od svojih prosječnih vršnjaka, dok se u nižim razredima srednje škole može primijetiti negativan stav prema školi te nešto niže ocijene (Olweus, 1996).

U slučajevima u kojima nasilnici bivaju uhvaćeni, Coloroso (2004) navodi koja su tipična ponašanja nasilnika kako bi prekrrio ono što je napravio. Tako nasilnik, kada ga se uhvati u neprimjerenom ponašanju, prvo nijeće da je bio nasilan prema nekome odnosno da je napravio nešto loše, drugi korak koji nasilnik čini je da „trivijalizira događaj: Samo sam se zafrkavao s njim.“ (Coloroso, 2004:50). Ako prva dva načina nisu dovoljna da uvjere druge kako nisu napravili ništa loše nastavljaју s okrivljavanjem žrtve, prebacuju odgovornost te govore kako se žrtva samo okomila na njih, nakon čega počinju plakati i nastavljaју s optužbama, odnosno prikazuju žrtvu kao nasilnika. Zadnji korak koji nasilnik koristi kako bi se „izvukao“ iz situacije u kojoj se nalazi odnosi se na njegov status u grupi, rečeno je već kako vršnjaci češće zauzimaju stranu nasilnika, a upravo to nasilnik koristi i računa na pomoć promatrača koji će negirati nasilničko ponašanje, a u nekim slučajevima čak i okriviti žrtvu za nastalu situaciju (Coloroso, 2004).

6.2. Kako prepoznati nasilno ponašanje?

Postoje različiti znakovi nasilnog ponašanja djece i adolescenata koje bi roditelji, nastavnici i stručni suradnici mogli prepoznati te tako preventivno reagirati. Kako bi se nasilno ponašanje lakše prepoznalo navode se znakovi prepoznavanja djece s nasilnim ponašanjem.

Znakovi u školaraca su:

- „imaju lošiju pažnju i koncentraciju,
- ometaju školske aktivnosti,
- imaju loš uspjeh u školi,

- često upadaju u tučnjave s drugom djecom,
- na razočaranja, kritike i zadirivanje reagiraju iznimnom ljutnjom, krivnjom i osvetom,
- često gledaju nasilne filmove i igraju nasilne igrice,
- imaju malo prijatelja te su često ne prihvaćeni zbog svojeg ponašanja,
- sklapaju prijateljstva s drugom djecom koja su poznata po agresivnosti i neposlušnosti,
- konstantno se suprotstavljaju odraslima,
- zadirkuju i draže životinje,
- osjećaju se frustrirano,
- djeluju kao da ne suosjećaju s drugima“ (Bilić i sur., 2012:227).

Dok su znakovi prepoznavanja adolescenata s nasilnim ponašanjem sljedeći:

- „ne poštuju autoritete,
- nedostaje im suosjećanja za osjećaje i prava drugih učenika,
- probleme rješavaju nasilnim ponašanjem,
- postižu loš školski uspjeh i izostaju iz škole bez razloga,
- isključuju ih iz škole,
- uzimaju alkohol i droge,
- sudjeluju u tučnjavama, krađama i uništavanju javnog vlasništva“ (Bilić i sur., 2012:227).

7. ŽRTVE NASILJA

Žrtvom vršnjačkog nasilja može postati bilo koji učenik, neovisno o njegovom izgledu, ponašanju, inteligenciji, dobi ili spolu, ono što je nasilniku bitno je samo da ima metu na kojoj može iskaliti svoju agresiju. Metom nasilnika, kao što je spomenuto, može postati bilo tko, bio to novi učenik u četvrti, najmlađi učenik u školi, učenik koji je lako povodljiv, ima nisko samopouzdanje ili je sramežljiv, učenik koji je pametan, talentiran, koji spremno izražava osjećaje i tako u nedogled. „Jedna stvar koja je zajednička svoj djeci žrtvama je da su ih odabrali nasilnici (ili skupina nasilnika). Svatko od njih bio je

izdvojen kao objekt prijezira i stoga postao primatelj verbalne, fizičke ili agresije u odnosima, iz jednostavnog razloga jer je on ili ona drugačiji na neki način.“ (Coloroso, 2004:61-62).

Razna istraživanja o žrtvama nasilja bavila su se određenim karakteristikama koje su češće prisutne kod žrtava nasilja nego kod drugih vršnjaka, tako govorimo o karakteristikama fizičkog izgleda, osobinama i karakteru žrtava, dobi žrtava, spolu i obitelji u kojoj žrtve odrastaju. Što se fizičkog izgleda tiče žrtve su često niže građe, slabije, krhkije i nisu se sposobne samostalno zaštititi od zlostavljača (Bilić i sur. prema Olweus 1993; Smokowski i Kopasz, 2005). Kada se promatra karakter i osobine žrtava vidljivo je kako su žrtve često „tiše, opreznije, anksioznije, nesigurnije, osjetljivije, imaju slabije razvijene vještine komunikacije, imaju slabije razvijene vještine rješavanja problema, izolirane od druge djece, imaju malo prijatelja i često su same na igralištu,..., imaju slabije samopoštovanje i često sebe vide kao neprivlačne,..., djeca s teškoćama u razvoju, djeca koja mucaju ili imaju motoričke poremećaje.“ (Bilić i sur., 2012:271). Potrebno je naglasiti kako je dva do tri puta veća vjerojatnost da će vršnjačko nasilje doživjeti učenici s fizičkim ili psihičkim teškoćama, kako navodi Coloroso (2004), upravo učenici s teškoćama dobar su izgovor za nasilnika, jer često u samom razredu nemaju prijatelja koji će im priskočiti u pomoć. Dob vršnjaka određuje i samo trajanje i intenzitet nasilja, tako kod nasilja kod mlađih učenika nasilje uglavnom traje kratko i ima blaži oblik, dok kod starijih učenika nasilje biva dugotrajnije. S tim u vezi, mlađi učenici su pod većim rizikom doživljavanja nasilničkih oblika ponašanja od vršnjaka, jer nemaju razvijene socijalne ni vještine samozaštite. Iako dječaci i djevojčice u podjednakoj mjeri doživljavaju nasilje, oblici nasilja koji doživljavaju nisu jednaki, dječaci su tako češće žrtve fizičkog nasilja, a djevojčice verbalnog nasilja (Bilić i sur.,2012).

Olweus (1996) navodi neke od općih značajki mogućih žrtava, tako su žrtve često slabije od svojih vršnjaka, nisu uspješne u fizičkim igrama, nesigurne su, povučene, pasivne, tihe, osjetljive, imaju nisko samopoštovanje, imaju teškoća u zauzimanju za sebe u vršnjačkoj grupi, bilo to fizički, verbalno ili na neke druge načine.

Žrtve koje posjeduju kombinaciju tjeskobnog i agresivnog ponašanja Olweus (1996) naziva izazivačkim žrtvama. Učenici koji spadaju u kategoriju izazivačkih žrtava mogu se okarakterizirati kao učenike koji imaju problema s koncentracijom, nerijetko su

hiperaktivni te upravo takvo njihovo ponašanje razdražuje, odnosno izaziva negativne reakcije kod drugih učenika u razredu, često kod cijelog razreda. Nasilništvo prema izazivačkim žrtvama u odnosu na ostale oblike nasilnog ponašanja razlikuje se upravo u tome što u njemu sudjeluje mnogo učenika te zbog toga izazivačka žrtva može osjećati izuzetan strah. „Općenito govoreći, oni su obično tjeskobni, nesigurni, nesretni i pate zbog nepovoljne slike o sebi.“ (Olweus:1996:69). Kada se nasilne situacije događaju, izazivačke žrtve i same pokazuju nasilničko ponašanje, lako se razbjesne te namjerno stvaraju napetost unutar razreda (Olweus, 1996).

7.1. Kako prepoznati žrtve nasilja?

Baš kao i kod nasilnika i kod žrtava možemo uočiti specifične znakove koji upućuju na problem nasilja među vršnjacima. „Djeca mogu govoriti na pet načina: tijelom, licem, očima, tonom glasa i riječima. Ponekad su njihove riječi izgovor za, ili prikrivanje onog što doista žele reći.“ (Coloroso, 2004:69). S tim u vezi, Olweus (1996) navodi tipične znakove kod mladeži koja trpi nasilje te ih dijeli na primarne i sekundarne znakove, u školi i kod kuće.

U primarne znakove koji se mogu primijetiti u školi ubraja:

- često ih se zadirkuje,
- naziva ih se pogrđnim imenima,
- omalovažava ih se,
- plaši ih se,
- naređuje im se, drugi vršnjaci ih ismijavaju i rugaju im se,
- gura ih se, udara, treska,
- otimaju im se knjige, novci ili ostale stvari,
- imaju modrice, povrede, ogrebotine za koje ne mogu dati objašnjenje.

Primarni znakovi kod kuće su sljedeći:

- kući dolaze s poderanom odjećom i uništenim knjigama,
- imaju modrice i povrede za koje ne mogu ponuditi objašnjenje.

Sekundarni znakovi u školi odnose se na to da su učenici:

- često osamljeni,
- isključeni iz vršnjačke grupe,
- čini se da nemaju niti jednog dobrog prijatelja,
- izgledaju utučeno, potišteno i prestrašeno,
- nesigurni su i anksiozni.

Dok su kod kuće sekundarni znakovi vidljivi u tome što:

- ne dovode kući vršnjake iz škole,
- rijetko odlaze kod svojih vršnjaka kući,
- nemaju prijatelja s kojim provode svoje slobodno vrijeme,
- rijetko ili nikad su pozvani na rođendanske zabave a ako i budu pozvani nisu zainteresirani za odlazak,
- nemirno spavaju,
- loše sanjaju,
- ne zanimaju se za školski rad,
- odbijaju ići u školu,
- dobivaju loše ocjene,
- izgledaju tužno, nezadovoljno, potišteno...(Olweus, 1996).

„Kad spazite znakove upozorenja, slušajte i iza riječi, gledajte i iza postupaka i pokušajte se staviti u cipele svog djeteta.“ (Coloroso, 2004:69).

Bilić i Zloković (2004) govore o situacijama u kojima se učenici koji su žrtve osjećaju odgovornima za doživljeno nasilje te navode pet faza kroz koje žrtva prolazi:

1. Faza: uočavanje problema, okrivljavanje sebe i osamljivanje
2. Faza: poziv u pomoć (a svatko na svoj način zove u pomoć)
3. Faza: samosažaljenje, sindrom neodlučnosti
4. Faza mirenje sa sudbinom
5. Osjećaj djelomične ili potpune nesposobnosti (Bilić, Zloković, 2004:69)

Kao što je vidljivo, žrtva prolazi kroz pet faza, u prvoj fazi nakon što uoči problem žrtva često okrivljuje sebe te zatim traži pomoć od odraslih osoba kojima vjeruju. Poziv u pomoć žrtva može iskazati kroz napadaje plača, emocionalne krize, anksioznosti i

depresiju. Samosažaljenje i povlačenje u sebe ako žrtva ne dobije zaštitu dolazi u trećoj fazi, četvrta faza donosi „mirenje sa sudbinom“, dok u petoj razini žrtva počinje osjećati djelomičnu ili potpunu nesposobnost (Bilić, Zloković, 2004).

8. PROMATRAČI

Dobro je poznato kako je nasilje među vršnjacima grupni proces koji uz nasilnika i žrtvu, nerijetko uključuje i promatrača koji svojim reakcijama značajno utječu na daljnji razvoj situacije (Bilić i sur., 2012).

Tako Coloroso (2004) navodi kako se promatrači mogu ponašati na sljedeća tri načina: prvi oblik ponašanja je aktivno ohrabrivanje nasilnika ili sudjelovanje u nasilju, odnosno priključivanje nasilniku. Drugi oblik ponašanja promatrača očituje se u nezainteresiranom stajanju sa strane; ignoriranju uočenog nasilja, dok se treći oblik ponašanja očituje u suprotstavljanju nasilniku, odnosno obrani žrtve te poduzimanju potrebnih radnji kako bi se žrtvi nasilja pomoglo.

„Izostanak sankcija za nasilništvo, slom unutarnje kontrole, smanjenje osjećaja krivnje i povećanje negativnih karakteristika mete pridonose stvaranju svjetonazora koji potkrjepljuje stereotipe, predrasude i diskriminaciju. Za uzvrat, to ometa stvaranje empatije, suosjećanja i mogućnosti zauzimanja tuđe perspektive (ulaska u tuđu kožu) kod djece- tri osnovne sposobnosti za uspješne vršnjačke odnose.“ (Coloroso, 2004:83).

Istraživanje provedeno u Torontu 1995. godine od strane D.J.Peplera i W.M.Craiga, čiji je cilj bio uočiti koje su uloge vršnjaka prisutne u epizodama nasilništva na gradskim igralištima, otkriva kako je čak 85% vršnjaka bilo uključeno u epizode nasilništva, u 81% slučajeva vršnjaci su podupirali nasilničko ponašanje drugih vršnjaka, aktivnih sudionika nasilja bilo je u 48% slučajeva, dok je samo u 13% slučajeva došlo do intervencije od strane vršnjaka na uočeno vršnjačko nasilje. Rezultati istraživanja pokazuju kako su vršnjaci bili naklonjeniji nasilniku nego žrtvi, odnosno mu pokazivali više poštovanja (Coloroso 2004).

Istraživanje O'Conella i sur., iz 1999. godine daje detaljniji uvid u sam krug nasilja, tako rezultati pokazuju kako vršnjaci u ulozi promatrača koji imaju određene oblike agresivnog ponašanja i sami postaju nasilnici kada jasno ne vide posljedice za nasilno

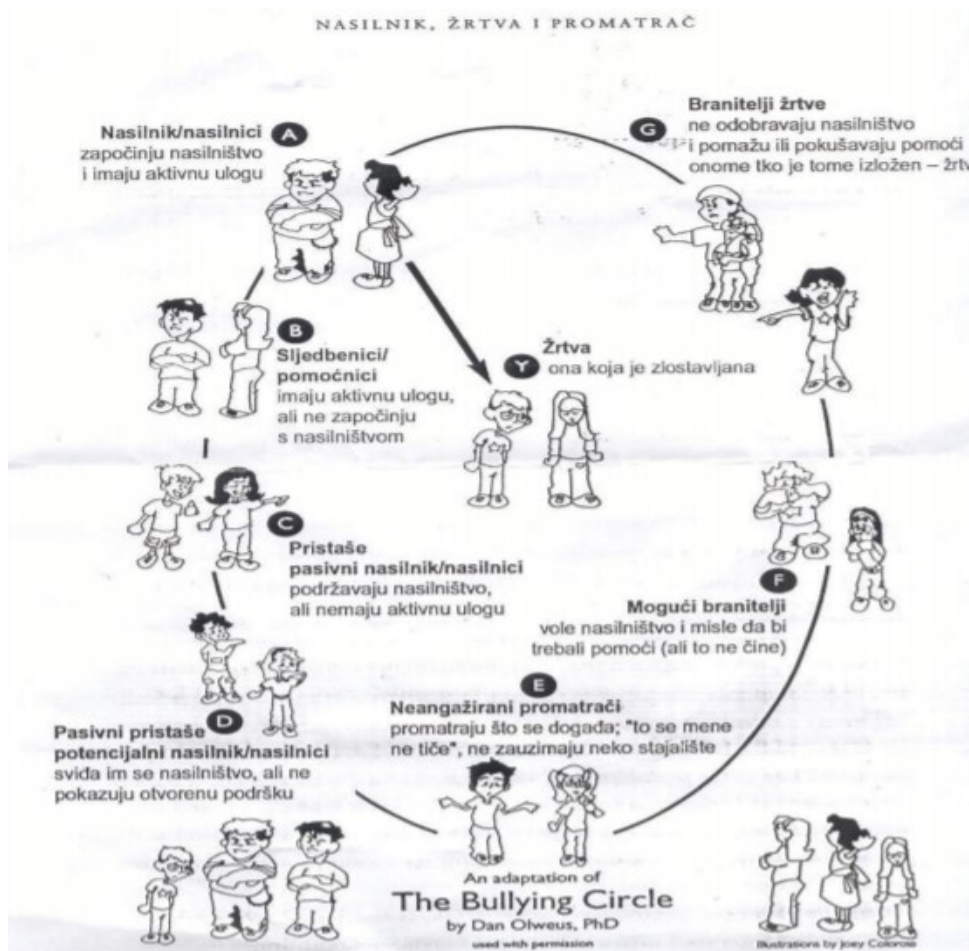
ponašanje. „Učinak je jači što promatrač više vrednuje model, primjerice ako ga vidi neustrašivog, jakog i čvrstog. Za takvu vrstu učinaka obično se rabi termin socijalna zaraza.“ (Olweus, 1996:55). Dok s druge strane, vršnjaci koji odluče prekinuti krug nasilja, prijavljivanjem nasilnika odraslim osobama ili direktnim obraćanjem vršnjaku koji vrši nasilje, oduzimaju dio moći nasilniku, pri čemu oni dobivaju viši socijalni status (Bilić i sur., 2012).

Coloroso (2004) navodi četiri razloga zbog kojih promatrači ne interveniraju u slučaju uočavanja nasilničkog ponašanja među vršnjacima. Prvi razlog je strah od nasilja, odnosno promatrač je u strahu da će nasilnik i njega povrijediti te smatra kako priskakanje u pomoć direktno njega dovodi u opasnost. Drugi razlog ne interveniranja promatrača čak i kada je u mogućnosti pomoći žrtvi je strah od toga da će upravo on postati sljedeća meta nasilnika zbog toga što se pokušao umiješati i pomoći žrtvi. Nadalje, promatrač se boji da će njegova reakcija samo pogoršati situaciju, dok se kao posljednji razlog ne interveniranja navodi kako promatrač ne zna kako pomoći žrtvi, ne zna kako spriječiti nasilništvo i kako od reagirati i prijaviti nasilništvo (Coloroso, 2004).

„Iako opravdani, ovi razlozi ne podupiru samopouzdanje ili samopoštovanje koje je narušeno kad je dijete svjedok epizode nasilništva i nije sposobno ili nije spremno učinkovito reagirati da bi zaustavilo okrutnost. Prečesto ti strahovi i nedostatak vještina mogu prijeći u apatiju- moćnog prijatelja prijezira.“ (Coloroso, 2004:87). Mnogi autori se slažu kako upravo promatrači imaju značajnu ulogu u stvaranju prilika za među vršnjačko nasilje, oni svojim reakcijama, odnosno ne reagiranjem na uočeno nasilje mogu pojačati ili produžiti nasilničko ponašanje. Promatrači često, kako bi opravdali svoje ne reagiranje na nasilničko ponašanje navode mnoge izgovore zašto nisu pomogli žrtvi, neki od njih su: nasilnik je njihov prijatelj, nerijetko smatraju kako to nije njihov problem, učenika koji je žrtva nasilja ne doživljavaju kao svog prijatelja te zbog toga misle da ne trebaju reagirati, žrtvu nasilničkog ponašanja smatraju gubitnikom, misle da je žrtva nasilja zaslužila takvo ponašanje od strane drugih vršnjaka te da će ih nasilje ojačati, reagiranje na nasilničko ponašanje vide kao nepotrebnu gnjavažu ili navode kako je bolje biti među popularnim učenicima nego zauzimati stranu žrtvama nasilja (Coloroso, 2004).

Nasilničko ponašanje može se promatrati kroz krug nasilja, u kojem uz nasilnika i žrtvu postoje i: sljedbenici/pomoćnici, pristaše pasivni nasilnici, pasivni pristaše potencijalni

nasilnici, neangažirani promatrači, mogući branitelji i branitelji (Bilić i sur. 2012., prema Olweus,1998). „Uz počinitelje i žrtve u situacijama školskog nasilja djeca imaju različite uloge, a Salmivalli (2010) navodi da 17-20% djece ima ulogu branitelja žrtava, 20-29% pomaže počiniteljima, a gotovo trećina, 26-30% pasivni su promatrači.“ (Kekez, 2015:49).

Slika 2: Krug nasilja (Bilić i sur., 2012. prema Olweus, 1998.)

Olweus (1996.) za bolje razumijevanje navodi kako se krug nasilja odvija obratno od kazaljke na satu povezujući složenost različitih likova koji se nalaze u samom krugu nasilja, točnije oko žrtve. Tako je sa slike 2. jasno vidljivo kako sljedbenici (B) u krugu nasilja imaju aktivnu ulogu, pomažu nasilniku ili ga otvoreno podržavaju, a od samog nasilnika se razlikuju u tome što ne iniciraju nasilje, dok pristaše: pasivni nasilnici (C) nemaju aktivnu ulogu poput sljedbenika, oni nasilništvo podržavaju nerijetko zbog

potrebe za prihvaćanjem u vršnjačkoj skupini, te u krugu nasilja predstavljaju publiku koja svojim ponašanjima kao što su navijanje i smijanje, nasilniku šalju pozitivne povratne informacije o uspješnosti njegovih aktivnosti (Salmivalli i sur., 2011). Sljedeći u krugu nasilja su pasivni pristaše: potencijalni nasilnici (D) koji za razliku od pasivnih nasilnika ne pokazuju podršku nasilnicima, no nasilje im se sviđa i stoga ne poduzimaju ništa kako bi isto zaustavili. U samom središtu, između sljedbenika i pristaša s lijeve, te branitelja s desne strane nalaze se neangažirani promatrači (E) koji ujedno čine najbrojniju skupinu vršnjaka, njihova uloga u krugu nasilja je minimalna u smislu da ne zauzimaju stav vezan za nasilno ponašanje koje uočavaju, ne reagiraju i drže se podalje od nasilnika i žrtve. Bilić (2013) navodi moguće razloge pasivnog ponašanja neangažiranih promatrača, to su: razni egoistični motivi, pluralističko neznanje, strah od socijalnog vrednovanja, difuzija odgovornosti, moralno odstupanje i trivijalizacija situacije. Mogući branitelji (F) za razliku od promatrača zauzimaju stav, protive se nasilju i ne podržavaju ga, oni su svjesni da bi trebali pomoći žrtvi no ništa ne poduzimaju, jer često misle kako ne bi bili učinkoviti, stoga samo tiho podržavaju žrtvu (Bilić, 2013). Predzadnji u kruhu nasilja nalaze se branitelji žrtve (G) koji zauzimaju jasan stav prema nasilju, ne žele stajati sa strane i mirno promatrati što se njihovim vršnjacima događa, stoga takvo ponašanje branitelja Proter i Smith-Adcock (2011) nazivaju pro socijalnim ponašanjem, njihova odluka je da istupe i pokušaju pomoći žrtvi (Y) koja je zlostavljana i na taj način zaustave krug nasilja.

9. POSLJEDICE NASILNIČKOG PONAŠANJA

O posljedicama nasilničkog ponašanja nužno je pisati zato što još uvijek postoje pojedinci koji smatraju kako nasilničko ponašanje može imati pozitivne posljedice na žrtvu, „ono ljude čini čvršćima, jača im karakter i priprema ih za stvaran svijet“. (Rigby, 2006:44).

Posljedice vršnjačkog nasilja su brojne, nimalo bezazlene te utječu na sve sudionike kruga nasilja. Bilić i sur. (2012) navode kako posljedice nasilničkog ponašanja mogu biti na fizičkom, emocionalnom i psihosocijalnom planu te ih dijele na kratkoročne, odnosno dugoročne posljedice. U tablici se nalazi prikaz kratkoročnih i dugoročnih posljedica vršnjačkog nasilja.

Tablica 1 Posljedice vršnjačkog nasilja (Bilić i sur., 2012; prema Dake i sur., 2003.)

KRATKOROČNE POSLJEDICE	DUGOROČNE POSLJEDICE
<ul style="list-style-type: none"> • Kronično izostajanje iz škole • Otpor prema odlasku u školu • Slabiji školski uspjeh • Pojačani strahovi • Slabije samopoštovanje i samopouzdanje • Osjećaj manje vrijednosti • Usamljenost, povučenost • Osjećaj napuštenosti • Pretjerana osjetljivost • Suicidalne misli • Psihosomatski simptomi (glavobolja, bolovi u trbuhu, bolovi u leđima, vrtoglavica, poteškoće sa spavanjem, jutarnji umor) (Bilić i sur., 2012; prema Dake i sur., 2003) 	<ul style="list-style-type: none"> • Doživljaj sebe kao drugačije osobe od ostalih u društvu • Anksioznost • Depresija • Niže samopoštovanje • Poremećaj u prehrani (češće kod djevojčica u adolescenciji) • Poremećaj pažnje • Osjećaj nemoći da se zauzme za sebe • Osjećaj da njegova okolina nije sigurno mjesto • Naučena bespomoćnost, beznade • Ljutnja i ogorčenost na svijet • Ne uspijevaju ostvariti svoj potencijalno

Kada je riječ o dugoročnim posljedicama koje su vidljive iz tablice, neke od njih utječu na žrtve i u njihovoj odrasloj dobi, tako je moguće da žrtve vršnjačkog nasilja imaju problema u „uspostavljanju bliskih odnosa, probleme u seksualnim odnosima te loš školski uspjeh.“ (Bilić i sur., 2012:275).

Kakve će posljedice nasilno ponašanje ostaviti na pojedinca Rigby (2006) objašnjava kroz čimbenike utjecaja kao što je oblik nasilnog ponašanja, trajanje nasilništva te karakter i otpornost osobe koja je žrtva nasilnog ponašanja. Većina učenika doživljeno nasilje smatra prolaznim iskustvom koje na njih ne ostavlja ozbiljne i dugotrajne posljedice, oni vrlo brzo razviju načine na koje se mogu suprotstaviti nasilniku ili dobiju pomoć od svojih vršnjaka. Naravno, posljedice koje nasilje ostavlja varira od osobe do osobe, odnosno ovisi o njegovom karakteru i otpornosti „neka osoba može biti povrijeđena zadirkivanjem na neku temu na koju je ona visoko osjetljiva, ali istovremeno

se ta ista osoba ne mora osjećati povrijeđeno ako je doživjela blagi fizički napad.“ (Sesar, 2011:500)

Sesar (2011) govori o tri kategorije kojima se može pokušati grupirati posljedice vršnjačkog nasilja; psihološke poteškoće, poteškoće u socijalnom funkcioniranju i tjelesne posljedice. S obzirom na spomenute psihološke poteškoće, autorica također navodi vidljivu povezanost između čestog doživljavanja nasilja i samopoštovanja, koja su uključivala djecu izloženu nasilnom ponašanju različitih dobnih skupina. „Djevojčice koje su često izložene nasilnom ponašanju procjenjuju se manje sretnima u odnosu na dječake koji doživljavaju nasilje.“ (Sesar, 2011:508). Istovremeni osjećaj ljutnje i samosažaljenja prisutan je kod većine žrtava nasilja, s tim da je samosažaljenje mnogo češće kod djevojčica nego kod dječaka, što potvrđuje i istraživanje Rigbya (2006) čiji rezultati pokazuju kako su se učenici nakon doživljenog nasilja u školi osjećali ljuto (32%) ili tužno (37%).

Previšić (1999) navodi kako je za pravodobnu identifikaciju potencijalnog nasilništva od velike važnosti da se na vrijeme uoče i takozvani pasivni oblici agresivnog ponašanja, odnosno stanja koja upozoravaju na moguću pojavu frustracije i agresivnosti. Neka od navedenih stanja su plašljivost učenika, povučenost i potištenost, stalna rastresenost, nemir, lijenost, nezainteresiranost i površnost u izvršavanju školskih obaveza, sve do autizma, sva ova navedena ponašanja jasno ukazuju na pred asocijalna stanja i tihi su alarm za poduzimanje pravodobnih mjera i sprječavanje moguće daljnje eskalacije.

„Mnoga djeca koja su ponižena, osramoćena, pretučena i posramljena, nose svakog dana masku normalnosti, no ispod nje bol pritišće lažne osmjehe i nervozni smijeh...Golemi sram zbog odbacivanja ili ponižavanja može dovesti djecu do implozije ili eksplozije.“ (Coloroso, 2004:72). Navedena implozija i eksplozija žrtvu dovode do prijezira i bijesa, pa i do tragičnih posljedica. U slučaju tragičnih posljedica nužno je uzeti u obzir sve moguće čimbenike koji su utjecali na taj događaj, no jasno je kako kontinuirana izloženost nasilju može biti jedan faktor tragičnog niza događanja koji dovodi do samoubojstva. S tim u vezi, Rigby navodi povezanost vršnjačkog nasilja i slučajeva samoubojstava prikazujući pritom konkretne primjere među kojima su adolescenti, ali i djeca mlađe dobi, poput osmogodišnje australske djevojčice „koja je u svom domu neuspješno pokušavala izvršiti samoubojstvo nakon što se žalila da ju skupina djevojčica iz škole

neprekidno zlostavlja. Bila je prilično zrelo dijete i osjećala je silnu frustraciju zbog svoje nesposobnosti da u školi postigne ono što je znala da može.“ (2006:52).

Kako bi utvrdio posljedice nasilnog ponašanja na zdravstveni status učenika Rigby (2006) je proveo istraživanje kojemu je cilj bio utvrditi postoje li razlike u zdravstvenom statusu učenika koji su u školi često bili zlostavljani od njihovih nezlostavljenih vršnjaka. „Među pokazateljima lošeg zdravlja nalaze se tjelesni i psihološki znakovi. Oni odražavaju nižu razinu osjećaja dobrobiti što se vidi po slabijem zdravlju općenito, teškoćama u socijalnom funkcioniranju, tjeskobi i depresivnosti te prema najozbiljnijem znaku – ponavljanim mislima o samoubojstvu.“ (Rigby, 2006: 51).

Obrazovne posljedice zlostavljanja još uvijek nisu dovoljno istražene, no Rigby (2006) navodi kako se susretao s učenicima koji se zbog situacije u kojoj se nalaze nisu mogli skoncentrirati, izbjegavali su školu i često izostajali, a u krajnjem slučaju i odbijali ići u školu, stoga su ih roditelji bili primorani ispisati iz škole. S druge strane navodi kako se susretao s učenicima koji su zbog odbačenosti od strane svojih vršnjaka postali iznimno introvertni, posvetili se čitanju, učenju i usvajanju novih vještina pa su obrazovne posljedice nasilničkog ponašanja kod njih izostale.

Kada su u pitanju posljedice elektroničkog među vršnjačkog nasilja studije pokazuju kako mogu biti vrlo opasne, riječ je o posljedicama kao što su „sniženo samopoštovanje, povećane suicidalne ideje, upuštanje u provođenje elektroničkog nasilja prema drugima, te brojne druge emocionalne poteškoće, poput straha, frustracije, bijesa te depresije, ali i izbjegavanje druženja s prijateljima u slučaju vršnjačkog elektroničkog nasilja, što i jest bila primarna namjera počinitelja.“ (Bilić i sur., 2012:305; prema Hinduja i Patchin, 2009).

10. PREVENCIJA VRŠNJAČKOG NASILJA

Problem s kojim se susreću djeca, roditelji kao i sami učitelji upravo je nasilno ponašanje među vršnjacima, a na samu pojavu nasilja utječu razne promjene koje se događaju u svim sferama života učenika. Kao što je već poznato, nasilje unutar odgojno obrazovnih institucija javlja se u raznim oblicima, te su mu djeca često izložena; bilo kao žrtva, nasilnik ili promatrač. Kako bi bilo moguće zaštititi učenike od pojave vršnjačkog nasilja

unutar škola potrebno je zajedničko djelovanje svih aktera prisutnih u životu učenika (roditelja, učitelja, drugih vršnjaka) kako bi se stvorila klima nulte tolerancije na nasilje kao i stvorili uvjeti za njihovo sigurno odrastanje. (Krapić Ivuša, 2016).

Na prevenciju nasilničkog ponašanja može se gledati kao na kompleksan sustav mjera, aktivnosti i kontinuiranih napora koja za cilj ima otklanjanje rizičnih činitelja i posljedica njihova djelovanja. Također cilj prevencije je jačanje zaštitnih činitelja na svim razinama, područjima i ključnim točkama radi osiguravanja kvalitetnoga razvoja, prilagodbe i sazrijevanja novih naraštaja u sigurne, prilagođene, uspješne i sretne, a samim tim i zdrave ljude (Pažin-Ilakovac, 2012).

Olweus (1996) navodi kako je za ostvarivanje prevencije u školi potrebno zadovoljiti dva opća uvjeta a to su da „odrasli u školi i u određenoj mjeri kod kuće moraju postati svjesni problema nasilništva u „svojoj“ školi, i odrasli moraju odlučiti da će angažirati se, s priličnom ozbiljnošću, u promjeni situacije.“ (1996:78).

U literaturi je moguće pronaći mnoštvo različitih klasifikacija prevencije nasilja, no danas je „najpoznatija i najšire prihvaćena klasifikacija u području mentalnog zdravlja koja polazi od obuhvata potencijalnih korisnika preventivnih aktivnosti te razlikuje tri razine djelovanja:

1. Univerzalna (opća) prevencija je usmjerena na cijelu populaciju. Cilj je osigurati svim pojedincima dobivanje informacija i stjecanje vještina potrebnih za prevenciju određenog problema. Programi opće prevencije se usmjeravaju na velike skupine bez da se prethodno procjenjuje njihova razina rizika. Univerzalna prevencija odnosi se na cijelu populaciju ili populacijske skupine koje nisu identificirane na osnovi nekih skupnih ili individualnih rizika.
2. Selektivna prevencija je usmjerena na skupine populacije koje su pod povećanim rizikom u odnosu na opću populaciju. Za to je potrebno poznavanje rizičnih čimbenika za pojavu određenog ponašanja.
3. Indicirana prevencija je usmjerena na prepoznavanje i djelovanje prema onim pojedincima kod kojih su se već očitovale društveno neprihvatljiva ili osobno nepoželjna ponašanja. Cilj je uklanjanje ovih ponašanja ili smanjivanje njihove učestalosti i intenziteta". (IOM, 1994; NRC i IOM, 2009 prema Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010: 15).

Farrington (1993 prema Mihić i Bašić, 2008: 451) navodi "da bi strategije prevencije nasilničkog ponašanja djece i mladih trebale biti usmjerene u tri smjera:

- prema žrtvama nasilničkog ponašanja,
- prema onima koji se nasilnički ponašaju
- prema socijalnom kontekstu u kojemu se nasilničko ponašanje događa".

Farrington (1993; prema Mihić i Bašić, 2008) navodi kako bi se strategije koje se odnose na žrtve nasilja, trebale očitovati u „osnaživanju vršnjaka, učitelja i neodobravanju takvih ponašanja djece, osvještavanje onih koji se nasilnički ponašaju o posljedicama njihova ponašanja na žrtvu, korištenje kazne, te razvijanje empatije i poticanje osobe koja se nasilnički ponaša na pozitivna ponašanja spram žrtve te nagrađivanje poželjnih ponašanja.“ (Farrington, 1993; prema Mihić i Bašić, 2008: 451).

Bilić i sur., kao tri najčešće razine prevencije nasilja među vršnjacima, odnosno nasilja i zlostavljanja općenito, navode primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju. „Na svakoj od navedenih razina, prevencija obuhvaća dijete, njegovu obitelj, lokalnu zajednicu (vrtić, škola, organizacija civilnog društva, slobodne aktivnosti) te državu (resorna ministarstva, centre za socijalnu skrb, obiteljske centre, agencije i druge državne organizacije koje se bave djecom).“ (2012:350).

Primarna prevencija za glavni cilj ima zaustaviti pojavu nasilničkih ponašanja prije nego se ono dogodi, a ciljana skupina kojoj je namijenjena ova razina prevencije je cijela opća populacija. Primarnom prevencijom želi se kod svih građana osvijestiti važnost informiranja o problemu nasilja, njegovim pojavnim oblicima i načinima prepoznavanja, ali i informirati građane kome se mogu obratiti i prijaviti uočeno ili doživljeno nasilje, odnosno „... podići javnu svijest svih građana, pružatelja socijalnih, zdravstvenih i obrazovnih usluga te onih koji stvaraju zakone i strategije vezano uz ovaj društveni problem.“ (Bilić i sur., 2012:352). Zadržavajući se na prevenciji među samim vršnjacima, rad s djecom unutar primarne prevencije odnosi se na:

- "edukaciju o njihovim pravima
- prepoznavanje potencijalno opasnih situacija

- upoznavanje s načinima zaštite od nasilja
- prepoznavanje odraslih osoba koje djetetu mogu pružiti pomoć i podršku
- učenje socijalnih vještina te vještina nenasilnog rješavanja problema" (Bilić i sur., 2012: 352).

Sekundarna prevencija za cilj ima osnaživanje čimbenika otpornosti, odnosno smanjivanje utjecaja rizičnih čimbenika te obuhvaća aktivnosti koje se provode u zajednicama za koje je poznato da postoji povećana učestalost rizičnih čimbenika. Namijenjena je svim članovima društva, ponajviše djeci i roditeljima, koji imaju jedan ili više rizičnih faktora povezanih s nasilničkim ponašanjem, to su na primjer siromaštvo, roditelji s problemima ovisnosti (alkohol, droga) kao i roditelji s određenim psihičkim poremećajima, ali i roditeljima djece s teškoćama u razvoju (Bilić i sur.,2012).

Dio sekundarne prevencije odnosi se na aktivnosti koje se provode, kao što su razne edukacije, predavanja, radionice i neformalne škole, ali i „rad obiteljskih centara i savjetovališta za roditelje i djecu koje pružaju pomoć i podršku obiteljima te nude edukativne i informativne letke te brošure o pozitivnom roditeljstvu, nenasilnom odgoju, prepoznavanju nasilja...“ (Bilić i sur., 2012:359).

Posljednja, tercijarna razina prevencije nasilja, za cilj ima smanjivanje poteškoća nastalih kao posljedica doživljavanja traume, odnosno pružanje pomoći djetetu i roditeljima da doživljenu traumu na najmanje stresan način naprave sastavnim dijelom svoga života, te ujedno zadrže normalan tijek razvoja djeteta. Ova razina prevencije usmjerena je na djecu koja su već doživjela nasilnička ponašanja, te se zbog tretmana koji se provode u svrhu umanjivanja traume naziva i intervencijom. Osim što se raznim tretmanima djecu uči kako se zaštititi od budućih nasilničkih ponašanja koja mogu doživjeti, tretman treba:

- "pomoći i ohrabriti dijete da razgovara i razmišlja o nasilju bez osjećaja srama, krivnje i iznimne anksioznosti
- pomoći djetetu da izrazi svoje osjećaje vezane uz nasilje
- smanjiti intenzitet i učestalost posljedica

- razjasniti i promijeniti iskrivljena razmišljanja i stavove djeteta o sebi, drugima i svijetu oko sebe
- educirati dijete o strategijama samopomoći
- kroz grupni rad s drugom djecom žrtvama nasilja smanjiti osjećaj izolacije i stigme" (Bilić i sur., 2012: 361-362).

11. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

11.1. Cilj i hipoteze istraživanja

Temeljni cilj istraživanja je utvrditi razlike u učestalosti pojave nasilja u osnovnim i srednjim školama, ispitati koji su najzastupljeniji oblici vršnjačkog nasilja i koliki je osjećaj sigurnosti učenika na pojedinim mjestima unutar škole i izvan nje.

- Nul hipoteza:
 1. Učestalost i najzastupljeniji oblici vršnjačkog nasilja razlikuju se prema uzrastu (osnovna i srednja škola)
- Hipoteze istraživanja:
 1. Nasilje je zastupljenije u srednjoj nego u osnovnoj školi.
 2. Najzastupljeniji oblici vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi su fizičko i verbalno nasilje.
 3. Najzastupljeniji oblici vršnjačkog nasilja u srednjoj školi su verbalno i seksualno nasilje.

11.2. Problem istraživanja

Nasilničko ponašanje sastavni je dio mnogih aspekata svakidašnjice suvremenih ljudi, a upravo sveprisutnost nasilničkog ponašanja mladih u osnovnim i srednjim školama postavlja se kao osnovni problem ovog istraživanja. „Na svim mjestima gdje se okupljaju mladi, osobito u školskim dvorištima i hodnicima, susrećemo se s onima koji ne govore nego viču, ne zabavljaju se nego divljaju, ne raspravljaju se nego se svađaju, guraju i tuku, a sve je popraćeno porno rječnikom.“ (Bilić, 1999:54). Vršnjačko nasilje problem je koji se može dogoditi bilo kojem učeniku, a ostavlja posljedice na cjelokupno

psihofizičko stanje, na njegovo samopoštovanje, samopouzdanje, obrazovni uspjeh u školi i dugoročno na kvalitetu odnosa s drugim ljudima.

11.3. Metoda i instrument

U istraživanju je korišten Upitnik školskog nasilja (UŠN-2003) autora Buljan Flander, Karlović i Štimac (2003.), koji predstavlja prilagođenu verziju Upitnika nasilnik/žrtva Dana Olweusa (Olweus, 1994.). Upitnik se sastoji od dva dijela, u prvom dijelu nalaze se osnovne demografske karakteristike učenika (spol, dob, mjesto stanovanja, broj braće i sestara, s kim učenik živi, razred koji učenik pohađa i prosjek na kraju prošle školske godine), dok se drugi dio upitnika sastoji od deset pitanja vezanih za nasilje u školi. Prvo pitanje Upitnika školskog nasilja odnosi se na subjektivni dojam kako se učenik osjeća u školi- dobro/ loše, prihvaćeno/odbačeno, ni jedno ni drugo- ne znam. Drugo pitanje odnosi se na osjećaj sigurnosti u školi, na putu do/iz škole te u vlastitom domu, a odgovori su ponuđeni na tri stupnja Likertove ljestvice: nesigurno, ni sigurno ni nesigurno, sigurno. Slijede pitanja (pitanja 3-9) koja se odnose na doživljeno nasilje, a obuhvaćaju skalu doživljenog nasilja, spol i starost počinitelja nasilja, osobe kojima se učenik povjerava o doživljenom nasilju te osobe koje su pokušale pomoći učeniku zbog doživljenog nasilja. Zadnje, deseto pitanje odnosilo se na skalu počinjenog nasilja.

Pitanja koja su se odnosila na doživljeno i počinjeno nasilje, odnosno skale doživljenog i počinjenog nasilja sastojale su se svaka od 11 čestica koje predstavljaju različite oblike nasilnog ponašanja u školi. Odgovori su učenicima ponuđeni na tri stupnja Likertove ljestvice: skoro svaki dan, rijetko ili ponekad, nikad. Načini nasilnog ponašanja prikazani su kroz 11 čestica: vrijeđam drugu djecu, govorim drugima ružne riječi, prijetim drugoj djeci, udaram i guram drugu djecu, jako tučem drugu djecu, namjerno gubim ili uništavam tuđe stvari, silom tražim tuđi novac, ozljeđujem drugu djecu, izbacujem druge iz igre ili ne obraćam pažnju na njih, govorim ružno o drugima, dodirujem druge po tijelu na neugodan način.

11.4. Vrijeme i mjesto, postupak istraživanja i ispitanici

Istraživanje je provedeno u siječnju 2020. godine u Zagrebu, ispitanici su bili učenici petih, sedmih i osmih razreda osnovne škole, te učenici prvog, drugog, trećeg i četvrtog razreda srednje škole. Provedba istraživanja započela je dogovorom s ravnateljem osnovne škole, te pedagoginjom srednje škole koji su odobrili provedbu istraživanja. Kako su ispitanici bili učenici petih i sedmih razreda osnovne škole koji su mlađi od četrnaest godina prvo je bilo potrebno dobiti suglasnost roditelja za sudjelovanje učenika u istraživanju. S tim u vezi roditelji su upoznati s ciljem i svrhom istraživanja, zajamčena je anonimnost i povjerljivost prikupljenih podataka kao i činjenica da njihovo dijete može u bilo kojem trenutku bez navođenja razloga odustati od samog istraživanja. Stariji učenici (osmi razred i srednjoškolci) samostalno su dali suglasnost za sudjelovanje u istraživanju, nakon općih uputa o anketiranju, a prije početka provedbe istraživanja.

Nakon prikupljenih suglasnosti roditelja započelo je istraživanje u osnovnoj školi Ivan Meštrović, istraživanje u osnovnoj školi provodilo se na satu razredne zajednice. Učenicima je najprije objašnjena svrha i cilj istraživanja, dane su im upute za ispunjavanje upitnika (ispitivanje je anonimno, nema točnih i pogrešnih odgovora, važno je odgovoriti na svako pitanje kako bi upitnik bio valjan, kako mogu odustati u svakom trenutku bez navođenja razloga) te su zamoljeni da stave torbe na stolove između susjednih učenika koje su poslužile kao pregrada kako nitko ne bi gledao u njihove odgovore. Učenici su upitnik u prosjeku ispunjavali desetak minuta te po završetku odložili upitnik okrenut na praznu stranu kako bi se zajamčila anonimnost.

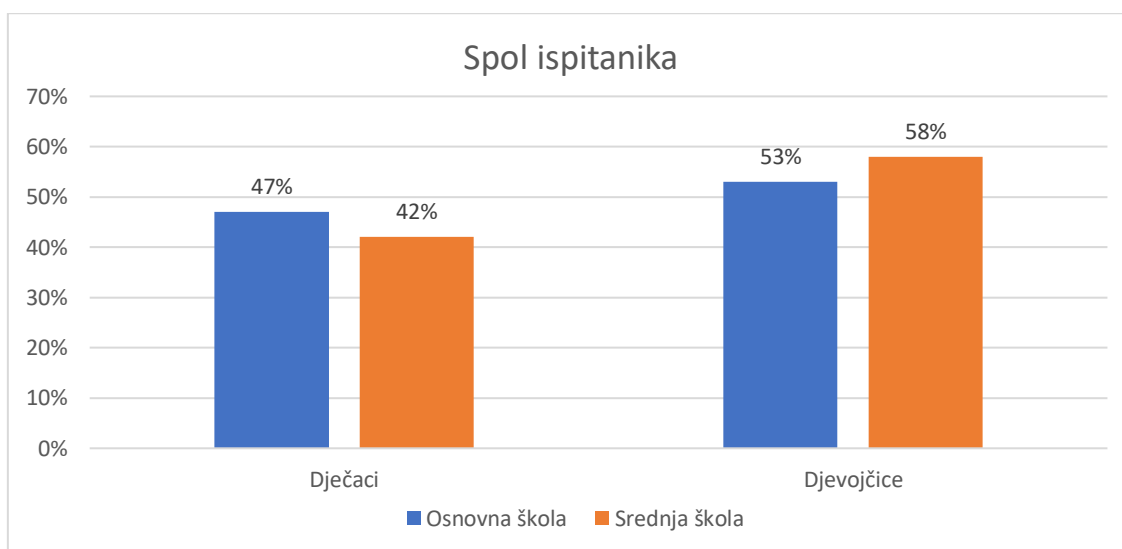
Provedba istraživanja u srednjoj školi organizirana je na isti način kao i u osnovnoj školi, nakon dogovora s pedagoginjom u razrednim odjeljenjima provedeno je istraživanje, učenicima su date iste upute, te im je bilo potrebno jednako vremena kao i učenicima u osnovnoj školi.

11.5. Obrada podataka

Svi dobiveni podatci obrađeni su programu Microsoft Excel, te su shodno cilju istraživanja podaci obrađeni odvojeno za osnovnu i srednju školu kako bi bilo moguće

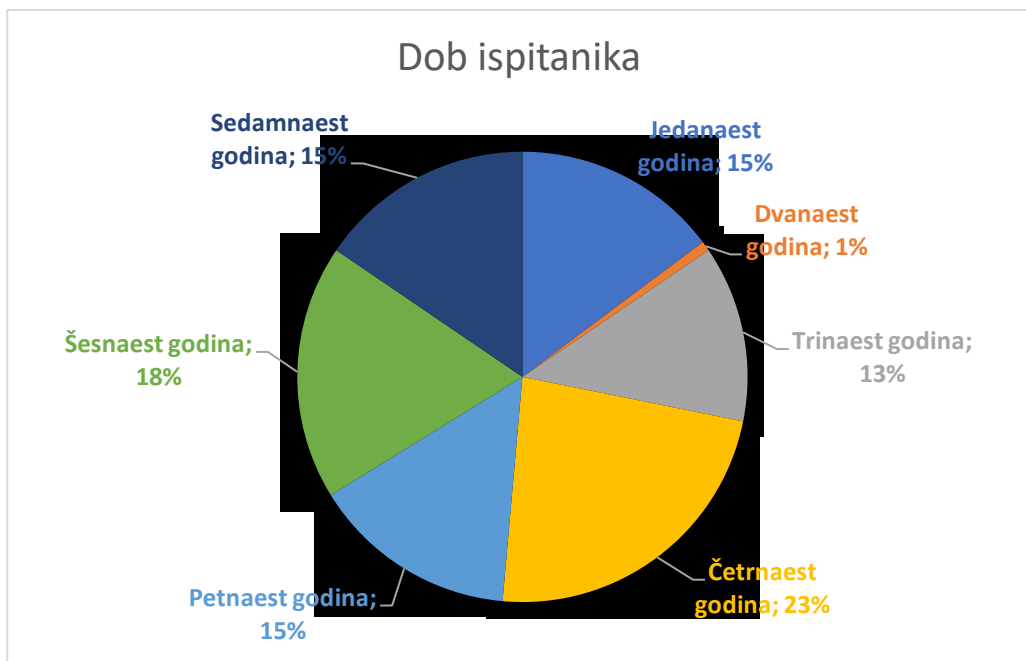
prikazati razliku u rezultatima istraživanja. Korišteni postupci za obradu podataka u ovom istraživanju su postoci, a shodno tome dobiveni rezultati istraživanja prikazani su u postocima te je uz svaki postotak naveden broj ponuđenih odgovora prikazanih kao „f“ u danjim tablicama.

12. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA

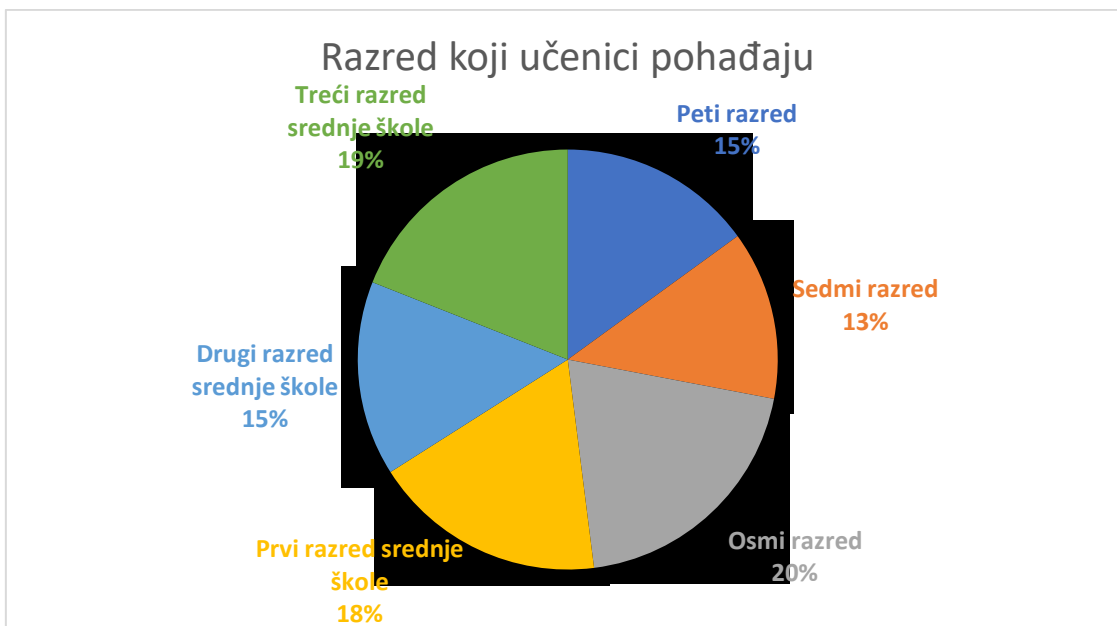
Graf 1 Spol ispitanika

Graf br.1 prokazuje raspodjelu ispitanika prema spolu. Podaci su podijeljeni na učenike osnovne i srednje škole kako bi bilo moguće uočiti razliku. Tako je moguće uočiti kako je ukupno gledajući u istraživanju sudjelovalo nešto veći broj djevojčica nego dječaka.

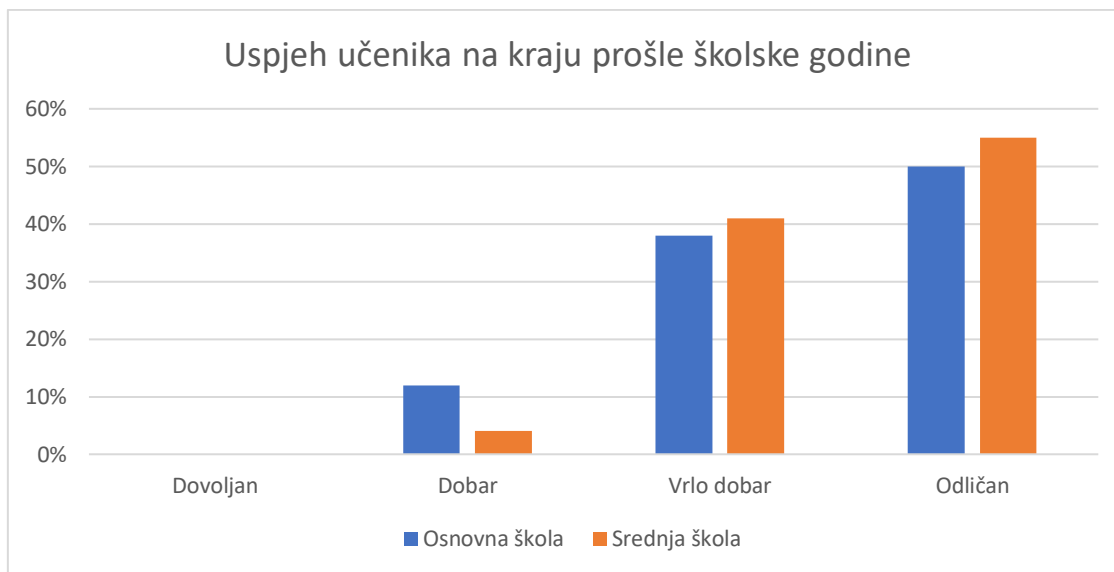
Graf 2: Dob ispitanika

U istraživanju je ukupno sudjelovalo 142 učenika osnovnih i srednjih škola. Tako je vidljivo da je u istraživanju sudjelovalo najviše učenika u dobi od četrnaest godina, njih 23% ($f=33$), a učenika u dobi od dvanaest godina je bilo najmanje, točnije samo jedan učenik. Nadalje, 18% ($f=26$) učenika ima šesnaest godina, sedamnaest godina ima njih 15% ($f=22$), dok je jednak broj učenika u dobi od petnaest i dvanaest godina njih 15% ($f=21$). U istraživanju je također sudjelovalo 13% ($f=18$) učenika u dobi od trinaest godina.

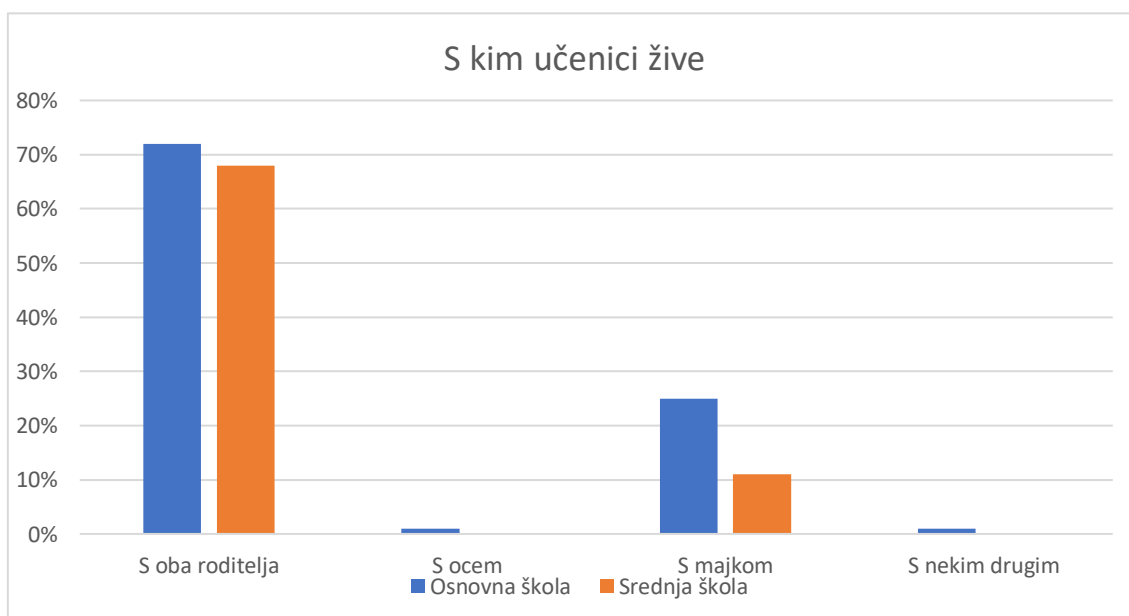
Graf 3: Razred koji učenici pohađaju

Graf 3 prikazuje raspodjelu ispitanika prema razredima koje pohađaju. Istraživanje se provodilo na učenicima petog, sedmog te osmog razreda osnovne škole, te na učenicima prvog, drugog i trećeg razreda srednje škole. Tako uočavamo da je u istraživanju sudjelovalo najviše učenika osmog razreda, njih 20% ($f=28$) te učenika trećeg razreda srednje škole 19% ($f=27$), a najmanje učenika sedmog razreda, njih 13% ($f=19$). Također je vidljivo kako je sudjelovao skoro jednak broj učenika petog razreda osnovne škole 15% ($f=21$) i drugog razreda srednje škole 15% ($f=22$), dok 18% ($f=25$) učenika pohađa prvi razred srednje škole.

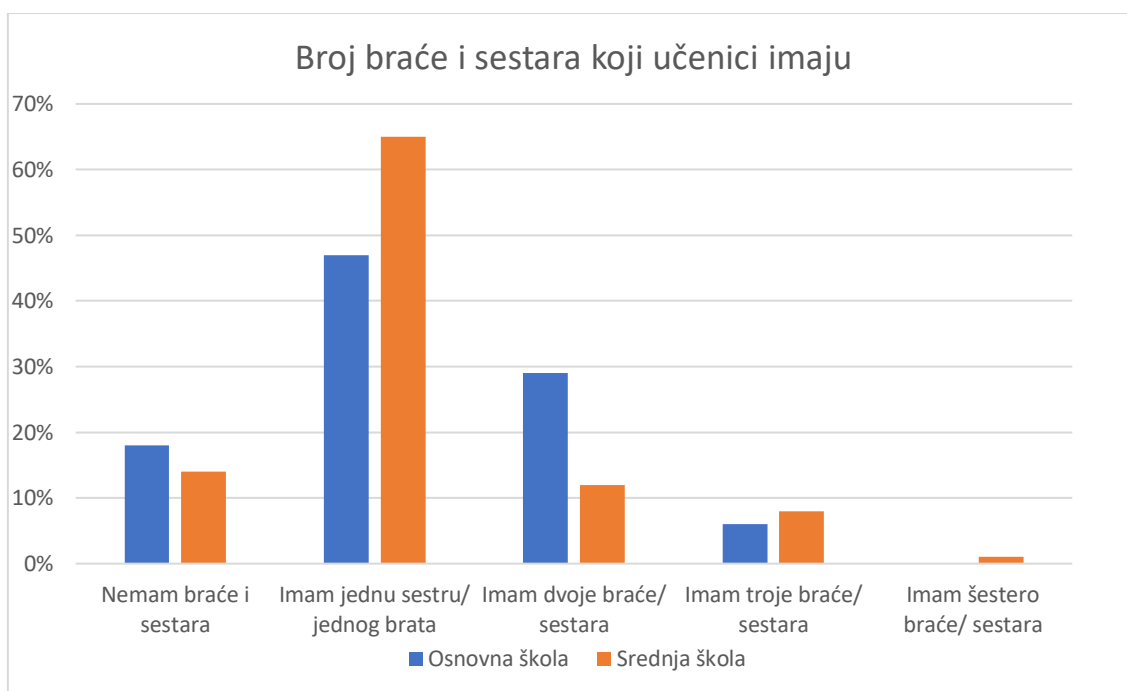
Graf 4: Uspjeh učenika na kraju prošle školske godine

Graf broj 4 prikazuje uspjeh učenika osnovne i srednje škole na kraju prošle školske godine. Najviše učenika, njih 50% (f=33) osnovne škole, te 55% (f= 41) učenika srednje škole ostvarilo je izvrstan uspjeh, vrlo dobrih učenika (f=25) je 38% u osnovnoj školi, dok ih je u srednjoj školi 41% (f=30). S dobrim uspjehom prošlu školsku godinu završilo je 12% učenika (f=8) osnovne škole, dok je u srednjoj školi taj postotak manji te iznosi 4%, odnosno samo troje učenika.

Graf 5: S kim učenici žive

72% (f=49) učenika osnovne škole te 86% (f=64) učenika srednje škole navelo je da živi s oba roditelja, s majkom živi 25% (f=17) učenika osnovne škole te 11% (f=8) učenika srednje škole, dok samo jedan učenik iz osnovne škole, a niti jedan učenik iz srednje škole navodi kako živi s ocem. Odgovor da živi s nekim drugim označio je samo jedan učenik osnovne škole, te 3% odnosno dvoje učenika srednje škole. Učenik osnovne škole koji je naveo da živi s nekim drugim napisao je kako preko tjedna živi s bakom jer roditelji rade, a preko vikenda bude s roditeljima, a kod učenika srednjih škola navedeno je kako jedan učenik živi s odgajateljem u domu, a drugi učenik živi s bakom.

Graf 6: Broj braće i sestara koji učenici imaju

U osnovnoj školi 18% (f=12) učenika nema braće ni sestara, dok je u srednjoj školi postotak nešto niži te iznosi 14% (f=10). Najviše učenika napisalo je kako ima jednog brata ili jednu sestru, u osnovnoj školi taj odgovor navelo je 47% (f=32) učenika, a u srednjoj školi čak 65% (f=48) učenika. 29% (f=20) učenika osnovne škole te 12% (f=9) učenika srednje škole navelo je kako ima dvoje braće/sestara. U manjini su učenici koji

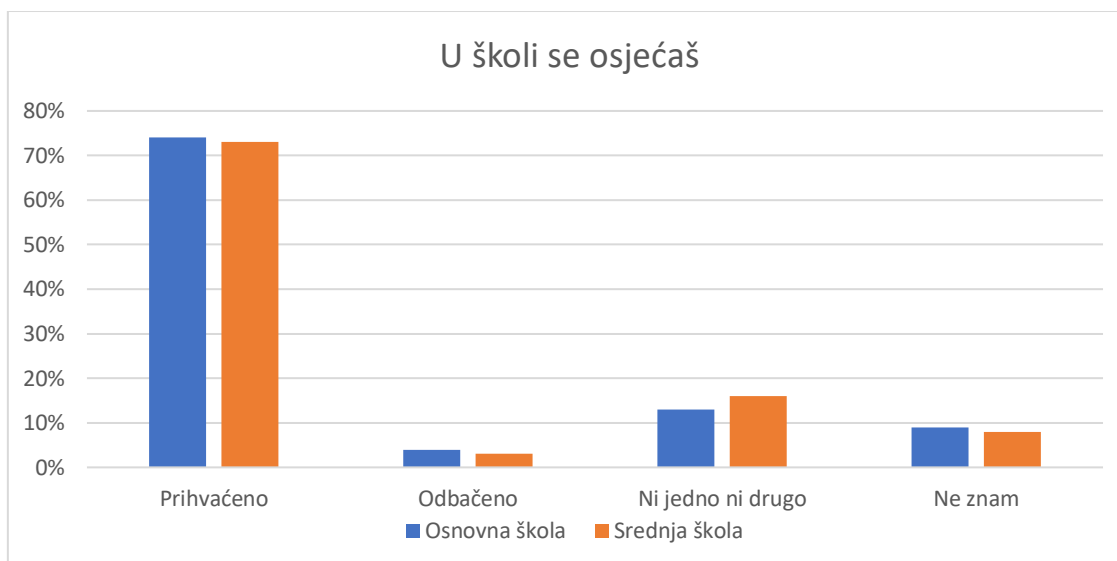
su naveli da imaju troje braće/sestara, točnije svega 6% (f=4) učenika osnovne škole odnosno 8% (f=6) učenika srednje škole. Jedan učenik srednje škole navodi kako ima šestero braće/sestara.

Graf 7: U školi se osjećaš

Prvo pitanje koje se direktno odnosi na problematiku je „Kako se osjećaš u školi“. Pitanje se sastoji od a i b dijela gdje se od učenika želi ispitati kako se osjećaju u školi, odgovori koji su ponuđeni su dobro, loše, ni dobro ni loše i ne znam, u a dijelu pitanja.

Rezultati dobiveni u prvom dijelu pitanja prikazani su u grafu br. 5 iz kojeg je vidljivo kako se najviše učenika osnovne i srednje škole osjeća dobro u školi, točnije 65% (f=43) učenika osnovne škole i 65% (f=48) učenika srednje škole. Nadalje, po broju odgovora koji su učenici ponudili je odgovor da se osjećaju ni dobro ni loše, taj odgovor ponudilo je 31% (f=21) učenika osnovne škole, dok je kod učenika srednje škole broj odgovora neznatno manji 26% (f=19). Također možemo uočiti kako je veći broj učenika srednje škole koji se osjećaju loše u školi, njih 9% (f=7), a u osnovnoj školi taj odgovor ponudilo je svega 3% odnosno dvoje učenika. Posljednji ponuđeni odgovor bio je ne znam, njega je odabralo 9% (f=6) učenika osnovne škole, a niti jedan učenik srednje škole.

Graf 8: U školi se osjećaš

Graf 8 prikazuje podatke dobivene analizom drugog dijela pitanja „Kako se osjećaš u školi?“, a odgovori koji su bili ponuđeni su: prihvaćeno, odbačeno, ni jedno ni drugo te ne znam.

Jasno je vidljivo kako je većina učenika osnovne i srednje škole odgovorilo da se osjećaju prihvaćeno u školi, čak 74% (f=52) osnovne škole i 73% (f= 54) učenika srednje škole. Sljedeći odgovor po broju ponuđenih odgovora je da se učenici osjećaju ni prihvaćeno ni odbačeno. Također uočavamo sličnost u rezultatima kod učenika osnovne škole 13% (f=9) i učenika srednje škole 16% (f=12). Od 142 učenika koji su sudjelovali u istraživanju njih petero je navelo kako se osjeća odbačeno u školi, od toga je 4% (3) osnovnoškolaca te 3% (f=2) srednjoškolaca. Neutralan odgovor, kako ne znaju kako se osjećaju u školi ponudilo je 9% (f=6) učenika osnovne škole, odnosno 8% (f=6) učenika srednje škole.

Tablica 2: Osjećaj sigurnosti u prostoru škole i izvan njega

Osjećaj sigurnosti u prostoru škole i izvan njega							
	Škola	Nesigurno	f	Ni sigurno ni nesigurno	f	Sigurno	f
1. U učionici	Osnovna škola	1%	1	12%	8	87%	59
	Srednja škola	1%	1	26%	19	73%	54
2. Na igralištu	Osnovna škola	4%	3	28%	19	68%	46
	Srednja škola	11%	8	26%	19	64%	47
3. U blagavaoni	Osnovna škola	3%	2	21%	14	76%	52
	Srednja škola	4%	3	24%	18	72%	53
4. Na putu do/iz škole	Osnovna škola	3%	2	26%	18	71%	48
	Srednja škola	7%	5	39%	29	54%	40
5. U WC-u	Osnovna škola	4%	3	18%	12	78%	53
	Srednja škola	4%	3	12%	9	84%	62
6. Na školskom hodniku	Osnovna škola	4%	3	22%	15	74%	50
	Srednja škola	3%	2	16%	12	81%	60
7. U dvorani za tjelesni	Osnovna škola	4%	3	18%	12	78%	53
	Srednja škola	3%	2	16%	12	81%	60
8. Kod kuće	Osnovna škola	0%	0	12%	8	88%	60
	Srednja škola	1%	1	7%	5	92%	68

Kako bi dobili uvid koliko se učenici sigurno osjećaju u prostoru škole i izvan njega ponuđeni su im odgovori osjećam se nesigurno, ni sigurno ni nesigurno i sigurno na sljedećim mjestima: u učionici, na igralištu, u blagovaoni, na putu do/iz škole, u WC-u, na školskom hodniku, u dvorani za tjelesni i kod kuće.

U učionici se učenici osnovne škole uglavnom osjećaju sigurno, njih 87% (f=59), 12% (f=8) učenika navodi kako se osjeća ni sigurno ni nesigurno, dok se samo jedan učenik

osjeća nesigurno. U srednjoj školi, kao i u osnovnoj samo se jedan učenik osjeća nesigurno u učionici, 26% (f=19) učenika osjeća se ni sigurno ni nesigurno, a većina učenika navodi kako se osjeća sigurno u učionici 73% (f=54).

Na igralištu se 4% (f=3) učenika osnovne škole osjeća nesigurno, 28% (f=19) učenika navodi kako se osjeća ni sigurno ni nesigurno, dok se 68% (f=46) učenika osjeća sigurno. Ni sigurno ni nesigurno na igralištu osjeća se jednak broj srednjoškolaca kao i osnovnoškolaca, njih 26% (f=19), 11% (f=8) osjeća se nesigurno, dok se 64% (f=47) učenika osjeća sigurno.

U blagovaoni nesigurno se osjeća 3% (f=2) učenika osnovne škole i 4% (f=3) učenika srednje škole. Ni sigurno ni nesigurno se osjeća 26% (f=18) učenika osnovne škole te 39% (f=29) učenika srednje škole, dok se sigurno u blagovaoni osjeća 76% (f=52) učenika osnovne škole i 72% (f=53) učenika srednje škole.

Na putu do/iz škole nesigurno se osjeća 3% (f=2) učenika osnovne škole i 7% (f=5) učenika srednje škole, da se osjećaju ni sigurno ni nesigurno navodi 26% (f=18) učenika osnovne škole i 39% (f=29) učenika srednje škole. Najveći broj učenika osjeća se sigurno na putu do/iz škole, 71% (f=48) osnovnoškolaca i 54% (f=40) srednjoškolaca.

Jednak broj učenika osnovne i srednje škole u WC-u se osjeća nesigurno 4% (f=3), ni sigurno ni nesigurno osjeća se 18% (f=12) osnovnoškolaca i 12% (f=9) srednjoškolaca, dok se sigurno u WC-u osjeća 78% (f=53) učenika osnovne te 84% (f=62) učenika srednje škole.

Na školskom hodniku nesigurno se osjeća 4% (f=3) osnovnoškolaca i 3% (f=2) srednjoškolaca, 22% (f=15) učenika osnovne škole navodi da se na školskom hodniku osjeća ni sigurno ni nesigurno, dok je kod srednjoškolaca taj postotak nešto manji i iznosi 16% (f=12). Na školskom hodniku ipak se najveći broj učenika osjeća sigurno, kod osnovnoškolaca to je 74% (f=50), a kod srednjoškolaca 81% (f=60).

Jednak broj učenika osnovne i srednje škole navelo je da se u dvorani za tjelesni osjećaju ni sigurno ni nesigurno, njih 16, razlika u postotku je minimalna, za osnovnu školu iznosi 18%, a za srednju školu 16%. Nesigurno se u dvorani za tjelesni osjeća 4% (f=3) učenika osnovne škole i 3% (f=2) učenika srednje škole. Kao i na drugim mjestima u školi i izvan

nje, tako i u dvorani za tjelesni najveći broj učenika osjeća se sigurno, 78% (f=53) osnovnoškolaca i 81% (f=60) srednjoškolaca.

Jedino pitanje koje se odnosi na prostor koji nije u školi ili njenoj neposrednoj blizini je „kako se osjećaš kod kuće“, niti jedan učenik osnovne, a samo jedan učenik srednje škole navodi kako se osjeća nesigurno kod kuće, 12% (f=8) osnovnoškolaca i 7% (f=5) srednjoškolaca navodi kako se osjeća ni sigurno ni nesigurno kod kuće, dok se 88% (f=60) osnovnoškolaca i 92% (f=68) srednjoškolaca osjeća sigurno kod kuće.

Tablica 3: Učestalost doživljenog nasilja

UČESTALOST DOŽIVLJENOG NASILJA							
	Škola	Skoro svaki dan	f	Rijetko ili ponekad	f	Nikad	f
1. Netko te vrijeđao na ružan način	Osnovna škola	6%	4	53%	36	41%	28
	Srednja škola	7%	5	43%	32	50%	37
2. Netko ti je govorio ružne riječi	Osnovna škola	6%	4	69%	47	25%	17
	Srednja škola	9%	7	53%	39	38%	28
3. Netko ti je prijetio da će ti nešto ružno napraviti	Osnovna škola	1%	1	18%	12	81%	55
	Srednja škola	4%	3	16%	12	80%	59
4. Netko te udario ili gurnuo	Osnovna škola	4%	3	34%	23	62%	42
	Srednja škola	3%	2	30%	22	68%	50
5. Netko te jako istukao	Osnovna škola	0%	0	7%	5	93%	63
	Srednja škola	1%	1	3%	2	96%	71
6. Netko je namjerno izgubio ili uništio tvoje stvari	Osnovna škola	1%	1	38%	26	60%	41
	Srednja škola	0%	0	24%	18	76%	56
7. Netko je tražio tvoj novac na silu	Osnovna škola	0%	0	9%	6	91%	62

	Srednja škola	0%	0	4%	3	96%	71
8. Netko te ozlijedio	Osnovna škola	1%	1	21%	14	78%	53
	Srednja škola	0%	0	14%	10	86%	64
9. Isključivali su te iz igre ili nisu obraćali pažnju na tebe	Osnovna škola	4%	3	35%	24	60%	41
	Srednja škola	7%	5	32%	24	61%	45
10. Netko je govorio drugima ružno o tebi	Osnovna škola	7%	5	65%	44	28%	19
	Srednja škola	5%	4	51%	38	43%	32
11. Netko te dodirivao po tijelu na neugodan način	Osnovna škola	0%	0	9%	6	91%	62
	Srednja škola	8%	6	12%	9	80%	59

U tablici se nalaze primjeri nasilnog ponašanja za koje su učenici trebali označiti događaju li im se skoro svaki dan, rijetko ili ponekad ili nikada. Tvrdnje se odnose na verbalno, fizičko, emocionalno, ekonomsko i seksualno nasilje.

Tako 6% (f=4) učenika osnovne škole i 7% (f=5) učenika srednje škole navodi kako ih skoro svaki dan netko vrijeđa na ružan način, 53% (f=36) učenika osnovne škole i 43% (f=32) učenika srednje škole navodi da ih se vrijeđa rijetko ili ponekad, dok 41% (f=28) osnovnoškolaca i 50% (f=37) srednjoškolaca navodi da ih nitko nikada ne vrijeđa na ružan način.

6% (f=4) osnovnoškolaca i 9% (f=7) srednjoškolaca na tvrdnju netko ti je govorio ružne riječi navodi da im se to događa skoro svaki dan, rijetko ili ponekad se s tim suočava 69% (f=47) osnovnoškolaca i 53% (f=39) srednjoškolaca, a nikada 25% (f=17) osnovnoškolaca i 38% (f=28) srednjoškolaca.

1% (f=1) učenika osnovne škole i 4% (f=3) srednjoškolaca navodi kako im je skoro svaki dan netko prijetio da će im nešto ružno napraviti, s prijetnjama se rijetko ili ponekad susreće jednak broj učenika osnovne i srednje škole, njih f=12, u postotku za osnovnu školu je to 18%, a za srednju školu 16%. S prijetnjama se nikada nije susreo 81% (f=55) osnovnoškolaca i 80% (f=59) srednjoškolaca.

Skoro svaki dan netko udari ili gurne 4% (f=3) osnovnoškolaca i 3% (f=2) srednjoškolaca, da ih se rijetko ili ponekad udari ili gurne navodi 34% (f=23) učenika osnovne škole i 30% (f=22) učenika srednje škole, a nikada iskustva s ovim oblikom nasilnog ponašanja nije imao 62% (f=42) učenika osnovne škole i 68% (f=50) učenika srednje škole.

Niti jedan učenik osnovne škole te samo jedan učenik srednje škole 1% navodi kako ga je netko jako istukao, rijetko ili ponekad netko istuče 7% (f=5) osnovnoškolaca i 3% (f=2) srednjoškolaca, dok na sreću veliki postotak učenika nema takvih iskustava, 93% (f=63) osnovnoškolaca i 96% (f=71) srednjoškolaca.

Da je netko namjerno izgubio ili uništio njihove stvari navodi samo jedan srednjoškolac 1% i 0% osnovnoškolaca, 38% (f=26) osnovnoškolaca i 24% (f=18) navodi da im se to događa rijetko ili ponekad, do 60% (f=41) osnovnoškolaca i 76% (f=56) srednjoškolaca nema takvih iskustava.

Niti jedan učenik osnovne ni srednje škole nema iskustava da im netko traži novac na silu svaki dan, da ih netko traži novac na silu rijetko ili ponekad navodi 9% (f=6) učenika osnovne škole i 4% (f=3) učenika srednje škole, a nikada se s ovim oblikom nasilnog ponašanja nije susreo 91% (f=62) osnovnoškolaca i 96% (f=71) srednjoškolaca.

1% (f=1) osnovnoškolaca i 0% srednjoškolaca navodi da ih je netko ozlijedi svaki dan, 21% (f=14) osnovnoškolaca i 14% (f=10) srednjoškolaca navodi da ih netko ozlijedi rijetko ili ponekad, a da ih nitko nikada ne ozlijedi navodi 78% (f=53) osnovnoškolaca i 86% (f=64) srednjoškolaca.

Svaki dan 4% (f=3) učenika osnovne škole i 7% (f=5) učenika srednje škole netko isključi iz igre ili ne obraća pažnju na njih, rijetko ili ponekad se to događa jednakom broju učenika osnovnih i srednjih škola f=24, dok je u postotku to 35% osnovnoškolaca i 32% srednjoškolaca, a 60% (f=41) osnovnoškolaca i 61% (f=45) srednjoškolaca navodi da ih se nikada ne isključuje iz igre ili ne obraća pažnja na njih.

Većina učenika osnovne škole 65% (f=44) i učenika srednje škole 51% (f=38) navodi kako rijetko ili ponekad netko govori drugima ružno o njima, 7% (f=5) osnovnoškolaca i 5% (f=4) srednjoškolaca navodi da netko o njima ružno govori svaki dan, a nikada se s tim ne susreće 28% (f=19) osnovnoškolaca i 43% (f=32) srednjoškolaca.

Niti jedan učenik osnovne škole te 8% (f=6) učenika srednje škole navodi kako ih skoro svaki dan netko dodiruje po tijelu na neugodan način, rijetko ili ponekad se s tim susreće 9% (f=6) osnovnoškolaca i 12% srednjoškolaca, dok 91% (f=62) osnovnoškolaca i 80% (f=59) srednjoškolaca navodi da im se to nikada ne događa.

Tablica 4: Osobe koje se nasilno ponašaju

OSOBE KOJE SE NASILNO PONAŠAJU							
	Škola	Dječaci	f	Djevojčice	f	Netko drugi	f
Vrijedali te na ružan način	Osnovna škola	58%	30	33%	17	10%	5
	Srednja škola	58%	30	40%	21	2%	1
Govorili ti ružne riječi	Osnovna škola	65%	37	26%	15	9%	5
	Srednja škola	52%	29	45%	25	4%	2
Prijetili da će ti nešto ružno napraviti	Osnovna škola	47%	8	24%	4	29%	5
	Srednja škola	63%	10	25%	4	13%	2
Udarili te ili gurnuli	Osnovna škola	68%	19	11%	3	21%	6
	Srednja škola	78%	21	19%	5	4%	1
Jako te istukli	Osnovna škola	40%	4	10%	1	50%	5
	Srednja škola	20%	1	20%	1	60%	3
Namjerno izgubili ili uništili tvoje stvari	Osnovna škola	59%	20	32%	11	9%	3
	Srednja škola	47%	9	42%	8	11%	2
Tražili tvoj novac na silu	Osnovna škola	50%	6	8%	1	42%	5
	Srednja škola	60%	3	0%	0	40%	2
Ozlijedili te	Osnovna škola	60%	9	20%	3	20%	3
	Srednja škola	58%	7	17%	2	25%	3

Isključivali te iz igre ili nisu obraćali pažnju na tebe	Osnovna škola	28%	10	56%	20	17%	6
	Srednja škola	33%	11	52%	17	15%	5
Govorili drugima ružno o tebi	Osnovna škola	38%	22	57%	33	5%	3
	Srednja škola	24%	11	72%	33	4%	2
Dodirivali te po tijelu na neugodan način	Osnovna škola	50%	7	7%	1	43%	6
	Srednja škola	72%	13	22%	4	6%	1

Tablica 3 prikazuje odgovore na pitanje „Ako ti se tako nešto događalo, jesu li ti to radili dječaci, djevojčice ili netko drugi?“.

Na tvrdnju vrijeđali su te na ružan način jednak broj učenika osnovnih i srednjih škola navodi da su ih vrijeđali dječaci 58% (f=30), 33% (f=17) osnovnoškolaca i 40% (f=21) srednjoškolaca navodi da su ih vrijeđale djevojčice, dok 10% (f=5) osnovnoškolaca i 2% (f=1) srednjoškolaca navodi da ih je vrijeđao netko drugi.

65% (f=37) osnovnoškolaca i 52% (f=29) srednjoškolaca navodi da su dječaci ti koji su im govorili ružne riječi, 26% (f=15) osnovnoškolaca i 45% (f=25) srednjoškolaca navodi da su ih vrijeđale djevojčice, a 9% (f=5) osnovnoškolaca i 4% (f=2) srednjoškolaca navodi da im ružne riječi govori netko drugi.

Dječaci su većinom ti koji drugim učenicima prijete da će nešto ružno napraviti, da je tako navodi 47% (f=8) učenika osnovne škole i 63% (f=10) učenika srednje škole. Jednak broj učenika osnovne i srednje škole navodi kako su djevojčice te koje su prijetile da će napraviti nešto ružno, njih četvero, u postotku je to 24% učenika osnovne i 25% učenika srednje škole, a da im netko drugi prijeti navodi 29% (f=5) osnovnoškolaca i 13% (f=2) srednjoškolaca.

Na tvrdnju „udarili su te ili gurnuli“, 68% (f=19) učenika osnovne i 78% (f=21) učenika srednje škole navodi da su to bili dječaci, 11% (f=3) učenika osnovne i 19% (f=5) učenika srednje škole navodi kako su ih udarile ili gurnule djevojčice, dok čak 21% (f=6) učenika

osnovne škole, a tek 4% (f=1) učenik srednje škole navodi da ih udari ili gurne netko drugi.

Najviše učenika osnovne i srednje škole na tvrdnju da ih je netko jako istukao navodi da je to bio netko drugi, 50% (f=5) osnovnoškolaca i 60% (f=3) srednjoškolaca, zatim slijedi odgovor da dječaci ti koji su ih jako istukli, kod osnovnoškolaca je to 40% (f=4) a kod srednjoškolaca 20% (f=1), dok jednak broj učenika osnovne i srednje škole navodi da su to bile djevojčice, u postotku je to 10% (f=1) učenika osnovne i 20% (f=1) učenika srednje škole.

59% (f=20) učenika osnovne škole i 47% (f=9) učenika srednje škole navodi da su dječaci ti koji su namjerno izgubili ili uništili njihove stvari, da su to činile djevojčice navodi 32% (f=11) osnovnoškolaca i 42% (f=8) srednjoškolaca, dok 9% (f=3) osnovnoškolaca i 11% (f=2) srednjoškolaca navodi da im je netko drugi namjerno izgubio ili uništio njihove stvari.

Dječaci u najvećem postotku od drugih učenika traže novac na silu, kod osnovnoškolaca je to 50% (f=6), a kod srednjoškolaca 60% (f=3). Niti jedan učenik srednje škole, a samo jedan učenik osnovne škole 8% navodi kako su djevojčice te koje su tražile njihov novac na silu, dok 42% (f=5) osnovnoškolaca i 40% (f=2) srednjoškolaca navodi da im je netko drugi tražio novac na silu.

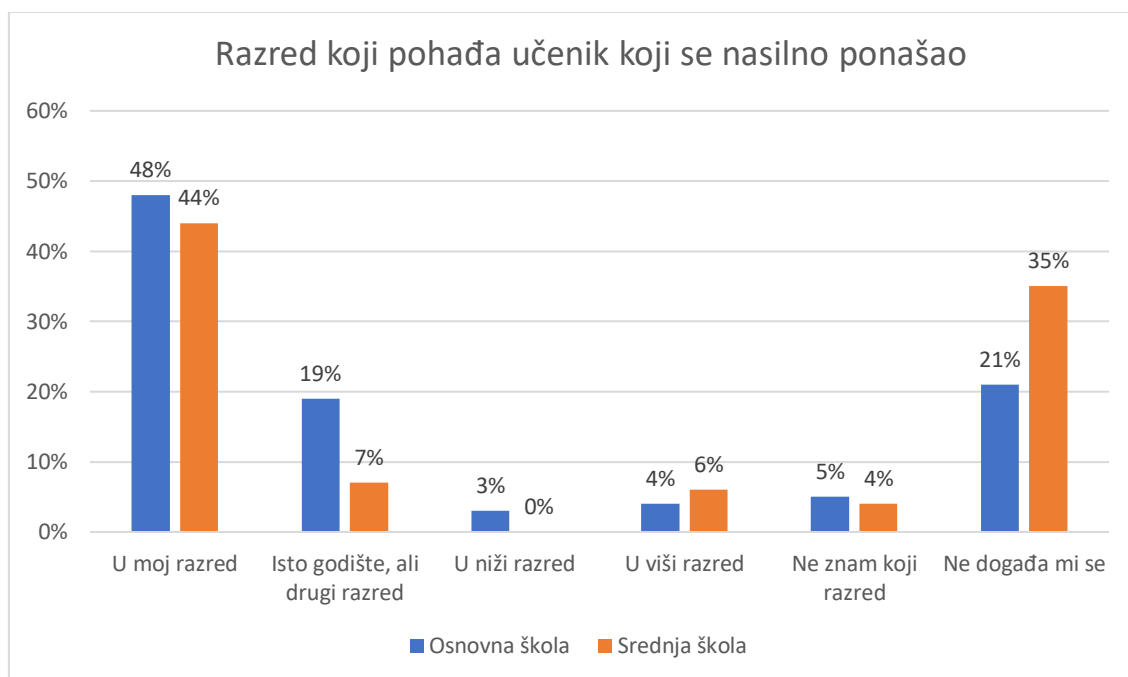
Da su ih ozlijedili dječaci navodi 60% (f=9) osnovnoškolaca i 58% (f=7) srednjoškolaca, 20% (f=3) osnovnoškolaca i 17% (f=2) srednjoškolaca navodi da su djevojčice te koje su ih ozlijedile, a jednak broj učenika osnovne i srednje škole, njih troje navodi da ih je ozlijedio netko drugi, u postotku to je 20% učenika osnovne i 25% učenika srednje škole.

Djevojčice su te koje najčešće druge učenike isključuju iz igre ili ne obraćaju pažnju na druge učenike, da je tako navodi 56% (f=20) osnovnoškolaca i 52% (f=17) srednjoškolaca, nadalje 28% (f=10) učenika osnovne i 33% (f=11) učenika srednje škole navodi da su dječaci koji su se tako ponašali, dok 17% (f=6) osnovnoškolaca i 15% (f=5) srednjoškolaca navodi da ih je iz igre isključivao netko drugi.

Drugima ružno o učenicima najčešće govore djevojčice, odgovor je to jednakog broja učenika osnovne i srednje škole f=33, u postotku je to 57% učenika osnovne i 72% učenika srednje škole. 38% (f=22) osnovnoškolaca i 24% (f=11) srednjoškolaca navodi

kako dječaci govore drugima ružno o njima, dok svega 5% (f=3) osnovnoškolaca i 4% (f=2) navodi da dugima ružno o njima govori netko drugi.

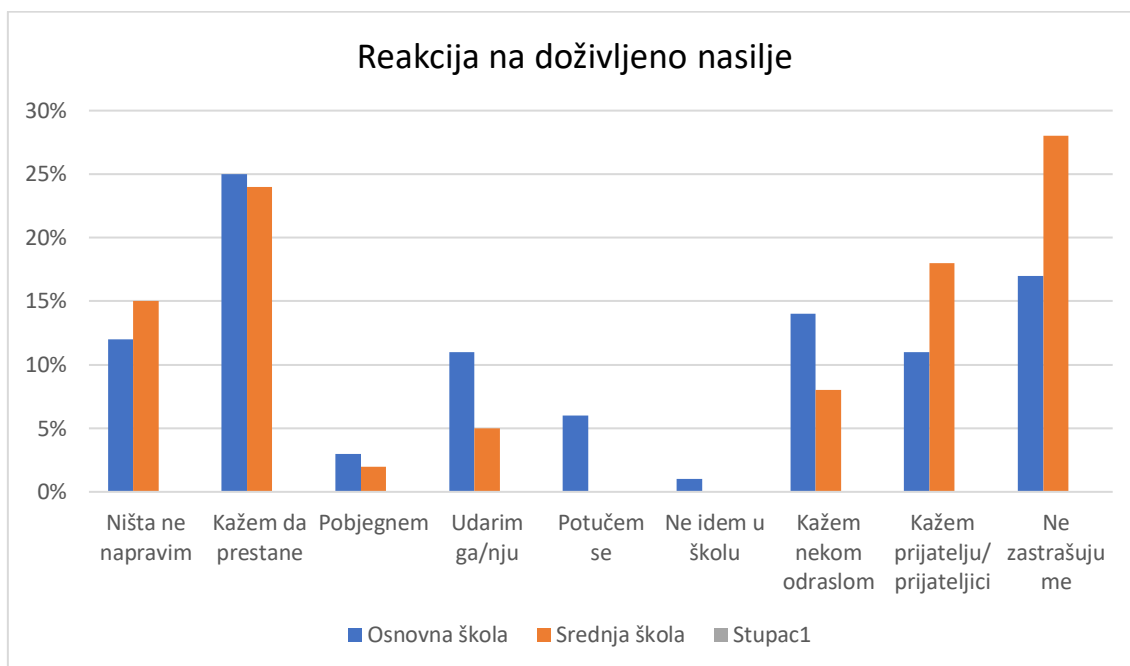
Većina učenika osnovne 50% (f=7) i srednje škole 72% (f=13) navodi da ih dječaci dodiruju po tijelu na neugodan način, da to rade djevojčice navodi samo jedan ispitanik osnovne škole 7% i 22% (f=4) ispitanika srednje škole, dok 43% (f=6) osnovnoškolaca i 6% (f=1) srednjoškolaca navodi kako ih netko drugi dodiruje po tijelu na neugodan način.

Graf 9: Razred koji pohađa učenik koji se nasilno ponašao

Iz grafa je vidljivo kako je na tvrdnju „Molimo te da označiš u koji razred ide učenik (ili učenica) koji ti je tako nešto napravio/napravila“, najviše učenika osnovne i srednje škole odgovorilo da taj učenik/učenica idu u njihov razred, točnije 48% (f=37) učenika osnovne škole, te 44% (f=36) učenika srednje škole. Sljedeći odgovor kojeg su učenici najviše označavali je da im se takve stvari ne događaju, čak 35% (f=28) učenika srednje škole dok je kod osnovnoškolaca taj postotak nešto niži 21% (f=16). Odgovor da učenik koji je bio nasilan ima isto godina, ali ide u drugi razred odabralo je 19% (f=15) učenika osnovne škole, te 7% (f=6) učenika srednje škole. Nadalje, odgovor s najmanje glasova, samo 3% (f=2) učenika osnovne škole označilo je kako je to učenik koji ide u niži razred, dok učenici srednje škole nemaju takvih iskustava. Odgovori koji su skoro podjednako birani su da učenik koji je nasilan ide u viši razred, 4% (f=3) učenika osnovne škole te

6% (f=5) učenika srednje škole, kao i da ne znaju u koji razred učenik ide, 5% (f=4) učenika osnovne i 4% (f=3) učenika srednje škole biralo je te odgovore.

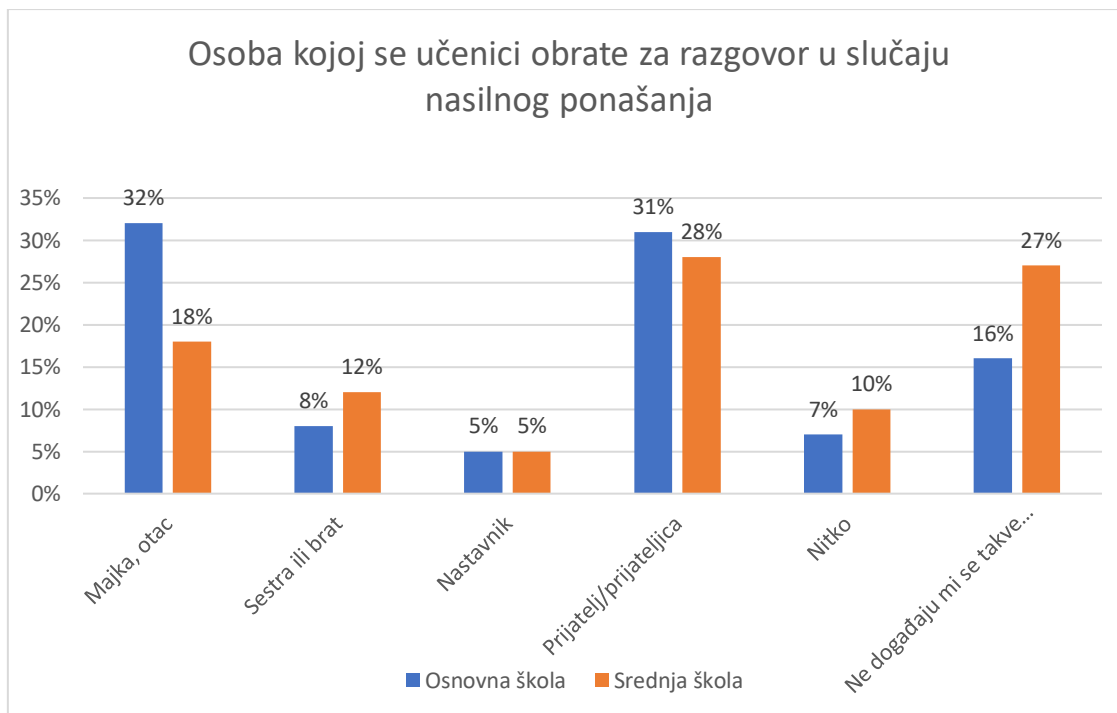

Graf 10: Reakcija na doživljeno nasilje

Podaci vidljivi na grafu pokazuju odgovore na pitanje što učenik napravi kada mu se događaju određeni nasilni oblici ponašanja. Odgovori koji su bili ponuđeni su ništa ne napravim, kažem da prestane, pobjegnem, udarim ga/ju, potučem se, ne idem u školu, kažem nekom odraslom, kažem prijatelju/ prijateljici i ne zastrašuju me.

Skoro jednak broj učenika osnovnih i srednjih škola navode kako ne naprave ništa, 12% (f=18) učenika osnovne i 15% (f=19) učenika srednje škole. Značajan postotak vidljiv je za izjavu „kažem da prestane“, tako postupa 25% (f=39) učenika osnovne škole odnosno 24% (f=30) učenika srednje škole. Bijeg kod učenika prilikom sukoba nije čest, svega 3% (f=4) učenika osnovne škole i 2% (f=2) učenika srednje škole pobjegne. Kada dođe do sukoba 11%(f=17) učenika srednje škole udari učenika koji je nasilan, taj broj u srednjoj školi je manji 5% (f=5). Velika razlika između osnovne i srednje škole uočavamo na odgovoru da se učenik potuče kada mu se događaju nasilne situacije, u osnovnoj školi je to 6% (f=10), dok u srednjoj školi niti jedan učenik nije naveo da se potuče. Nizak postotak biranja imamo za predloženi odgovor „ne idem u školu“, svega 1% (f=2) učenika osnovne škole ostane kod kuće, a u srednjoj školi takav odgovor nije ponudio niti jedan učenik. 14% (f=22) učenika osnovne škole obrati se nekom odraslom za pomoć dok

učenici srednje škole to manje prakticiraju, njih 8% (f=10). Učenici se najčešće povjere svojim prijateljima ili prijateljicama, kod osnovnoškolaca to radi 11% (f=17) učenika, a kod srednjoškolaca 18% (f=22) učenika. „Ne zastrašuju me“ navodi 17% (f=27) učenika osnovne škole i 28% (f=35) učenika srednje škole.

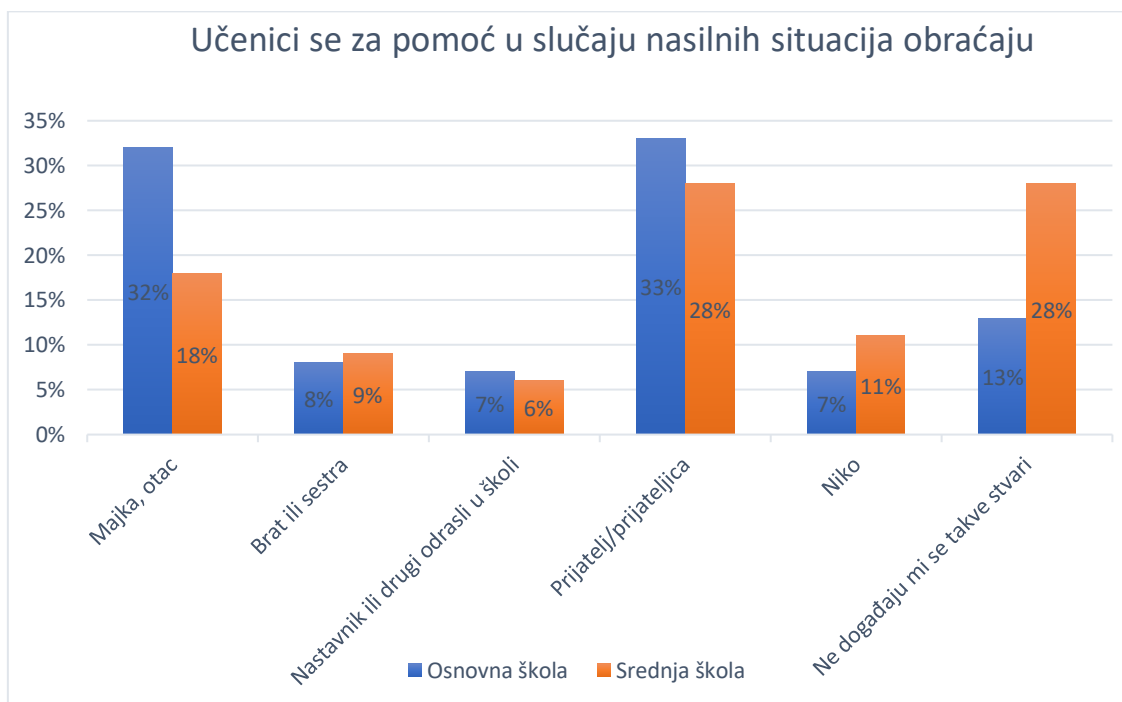

Graf 11: Osoba kojoj se učenici obrate za razgovor u slučaju nasilnog ponašanja

Nadalje, učenicima se pitalo jesu li razgovarali s nekim o situacijama koje se događaju, te ako jesu tko je to bio. Kao što je vidljivo iz Grafa br. ponuđeni odgovori su majka i otac, sestra ili brat, nastavnik, prijatelj/ prijateljica, nitko i ne događaju mi se takve stvari. Učenici osnovnih škola zajedno su ponudili 112 odgovora, a učenici srednjih škola 109.

Najviše učenika osnovne škole u slučaju doživljavanja nasilnog ponašanja za pomoć se obrati svojim roditeljima 32% (f=36), a kod učenika srednje škole taj postotak je niži i iznosi 18% (f=20). Sa sestrom ili bratom razgovara 8% (f=9) učenika osnovne škole, te 12% (f=13) učenika srednje škole. Nastavnicima se za pomoć obrati isti postotak učenika osnovne i srednje škole, njih 5%, točnije šest učenika osnovne škole i pet učenika srednje škole u kojima je istraživanje provedeno. Drugi najčešći birani odgovor kod učenika osnovne škole je da se obrate prijatelju/ prijateljici 31% (f=35), dok je istovremeno to

odgovor koji je ponudio najveći broj učenika srednje škole 28% (f=31). Drugi najviše birani odgovor kod učenika srednjih škola je bio kako im se takve stvari ne događaju, čak 27% (f=29), a u osnovnoj školi taj postotak je znatno niži 16% (f=18). Preostali ponuđeni odgovor je da se za pomoć ne obrate nikome, kod osnovnoškolaca je to slučaj kod 7% (f=8) učenika i 10% (f=11) srednjoškolaca.

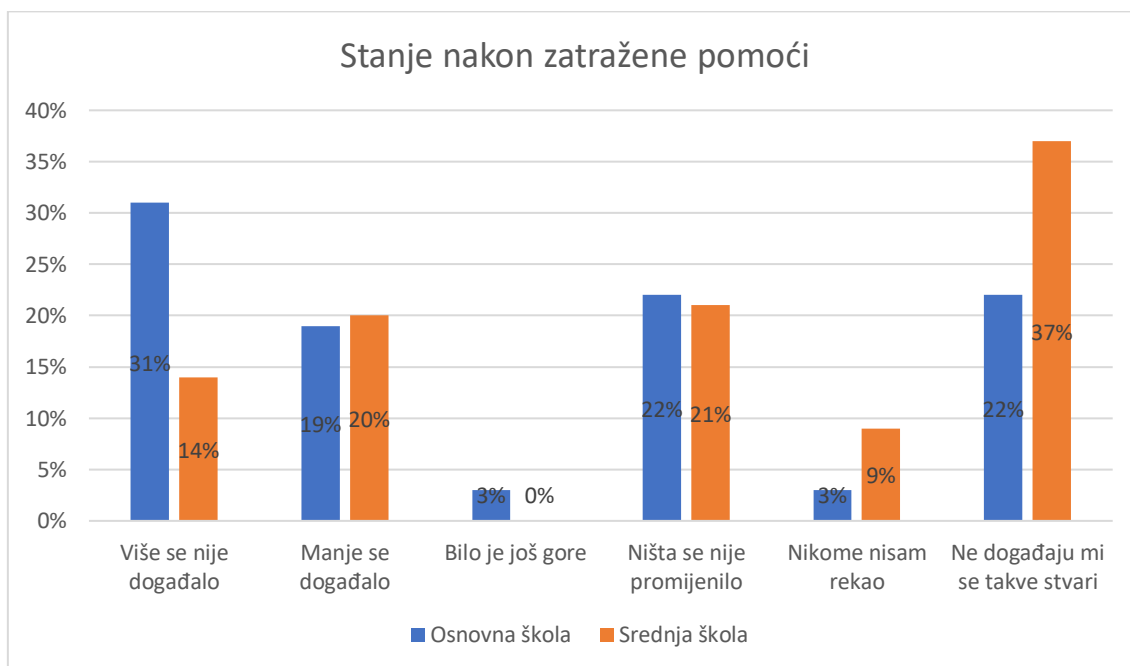

Graf 12: Učenci se za pomoć u slučaju nasilnih situacija obraćaju

Iz grafa 12 vidljivi su rezultati odgovora na pitanje „Ako su ti se takve stvari događale, tko ti je pokušao pomoći?“. Ukupan broj ponuđenih odgovora osnovnoškolaca na ovo pitanje je 120, dok je kod učenika srednjih škola to 109 odgovora.

Učenci osnovne škole navode da su im najčešće pokušali pomoći roditelji 32% (f=38) i prijatelj/ prijateljica 33% (f=40). Kod učenika srednjih škola 28% (f=30) prijatelja/ prijateljica pokuša pomoći svojim prijateljima, dok učenici srednje škole navode kako su im u 18% (f=20) slučajeva pokušali pomoći roditelji. Skoro poklapanje postotaka možemo uočiti na ponuđenom odgovoru da su učenicima pokušali pomoći brat ili sestra, kod osnovnoškolaca to je 8% (f=9), a kod učenika srednjih škola 9% (f=10). Učenci osnovne škole navode kako im je nastavnik ili netko drugi odrasli u školi pokušao pomoći

u 7% (f=8) slučajeva, a učenici srednjih škola naveli su da su pomoć dobili u 6% (f=6) slučajeva. Kako učenici osnovne škole navode, 7% (f=8) učenika pomoć nije dobilo od nikoga, dok to navodi i 11% (f=12) učenika. I u ovom pitanju ponuđen je odgovor „ne događaju mi se takve stvari“ te je često biran kod učenika srednje škole 27% (f=29), a nešto manji broj učenika osnovne škole navodi isto 13% (f=16).

Graf 13: Stanje nakon zatražene pomoći

Učenici koji su se obratili nekome za pomoć odgovarali su dalje na pitanje „Ako su ti se događale takve stvari, što je bilo nakon što si nekome rekao?“, a ukupan broj odgovora koji su učenici osnovne škole ponudili je 72, dok su učenici srednje škole ponudili 81 odgovor.

Najviše ponuđenih odgovora kod učenika osnovnih škola je na tvrdnju da se tako nešto više nije događalo 31% (f=22), dok je kod učenika srednjih škola taj postotak znatno manji 14% (f=11). „Manje se događalo“ bira skoro jednak broj osnovnoškolaca 19% (f=14) te srednjoškolaca 20% (f=16). Nitko od srednjoškolaca te samo dvoje osnovnoškolaca 2% navodi kako je nakon što su se obratili za pomoć bilo još gore, a da se ništa nije promijenilo navodi 22% (f=16) učenika osnovne te 21% (f=17) učenika

srednje škole. Sa situacijama koje su se događale samo se suočavalo 3% (f=2) učenika osnovne i 9% (f=7) učenika srednje škole. Kao i u prethodnim pitanjima velik postotak učenika srednjih škola navodi da im se ne događaju takve stvari, kod ovog pitanja to je 37% (f=30), a kod učenika osnovne škole postotak je niži i iznosi 22% (f=16).

Tablica 5: Učestalost počinjenog nasilja

UČESTALOST POČINJENOG NASILJA							
	Škola	Skoro svaki dan	f	Rijetko ili ponekad	f	Nikad	f
1. Vrijeđaš drugu djecu na ružan način	Osnovna škola	3%	2	29%	20	68%	46
	Srednja škola	4%	3	18%	13	78%	58
2. Govoriš ružne riječi	Osnovna škola	4%	3	54%	37	41%	28
	Srednja škola	12%	9	42%	31	46	34
3. Prijetiš drugima	Osnovna škola	1%	1	10%	7	88%	60
	Srednja škola	1%	1	5%	4	93%	69
4. Udariš ili gurneš nekog	Osnovna škola	3%	2	15%	10	82%	56
	Srednja škola	4%	3	15%	11	81%	60
5. Nekog jako istučeš	Osnovna škola	1%	1	4%	3	94%	64
	Srednja škola	1%	1	1%	1	97%	72
6. Izgubiš ili uništiš tuđe stvari	Osnovna škola	0%	0	7%	5	93%	63
	Srednja škola	0%	0	9%	7	91%	67
7. Tražiš tuđi novac na silu	Osnovna škola	0%	0	0%	0	100%	68
	Srednja škola	0%	0	0%	0	100%	74
8. Nekog ozlijediš	Osnovna škola	1%	1	12%	8	87%	59
	Srednja škola	0%	0	5%	4	95%	70
9. Izbacuješ druge iz igre ili ne obraćaš pažnju na njih	Osnovna škola	0%	0	16%	11	84%	57
	Srednja škola	0%	0	16%	12	84%	62

10. Govoriš ružno o nekome	Osnovna škola	1%	1	50%	34	49%	33
	Srednja škola	1%	1	36%	27	62%	46
11. Dodiruješ nekog po tijelu na neugodan način	Osnovna škola	0%	0	1%	1	99%	67
	Srednja škola	4%	3	4%	3	92%	68

Tablica 4 prikazuje učestalost počinjenog nasilja, odnosno odgovore na pitanje „Koliko često ti napraviš neke od ovih stvari u školi“. Ponuđeni odgovori su skoro svaki dan, rijetko ili ponekad i nikad.

3% (f=2) učenika osnovne škole i 4% (f=3) učenika srednje škole navodi kako skoro svaki dan vrijeđa druge učenike na ružan način, 29% (f=20) učenika osnovne škole i 18% (f=13) učenika srednje škole navodi da druge učenike vrijeđaju rijetko ili ponekad, dok 68% (f=46) osnovnoškolaca i 78% (f=58) srednjoškolaca navodi da nikada ne vrijeđaju drugu djecu na ružan način

Nadalje, 4% (f=3) učenika osnovne i 12% (f=9) srednje škole navodi da govore ružne riječi svaki dan, rijetko ili ponekad ružne riječi govori 54% (f=37) osnovnoškolaca i 42% (f=31) srednjoškolaca, dok 41% (f=28) učenika osnovne i 46% (f=34) učenika srednje škole navodi kako nikada ne govori ružne riječi.

Samo po jedan učenik osnovne i srednje škole 1%, navodi kako svakodnevno prijeti drugoj djeci, 10% (f=7) osnovnoškolaca i 5% (f=4) srednjoškolaca navodi kako rijetko ili ponekad prijete drugima, dok čak 88% (f=60) učenika osnovne i 93% (f=69) učenika srednje škole nikada ne prijete drugoj djeci.

Skoro svaki dan 3% (f=2) osnovnoškolaca i 4% (f=3) srednjoškolaca udari ili gurne drugog učenika, rijetko ili ponekad nekoga udari ili gurne jednak postotak učenika osnovne i srednje škole 15%, što je ustvari deset učenika osnovne i jedanaest učenika srednje škole. 82% (f=56) osnovnoškolaca i 81% (f=60) srednjoškolaca navodi kako nikada ne udare ili gurnu nekoga.

Samo po jedan učenik osnovne i srednje škole navodi kako skoro svaki dan nekoga jako istuče, da to rade rijetko ili ponekad navodi 4% (f=3) osnovnoškolaca te samo 1% (f=1)

srednjoškolaca, dok 94% (f=64) osnovnoškolaca i 97% (f=72) srednjoškolaca navodi kako nikada nije nikoga jako istukao.

Niti jedan učenik osnovne ni srednje škole nije naveo da skoro svaki dan izgubi ili uništi tuđe stvari, 7% (f=5) osnovnoškolaca i 9% (f=7) srednjoškolaca navodi da rijetko ili ponekad izgube ili unište tuđe stvari, dok nikada tako nešto ne radi 93% (f=63) učenika osnovne i 91% (f=63) učenika srednje škole.

Sto posto učenika osnovne (f=68) i srednje škole (f=74) navodi kako nikada ne traži tuđi novac na silu.

Samo jedan učenik osnovne škole navodi kako nekoga ozlijedi svaki dan, 12% (f=8) učenika osnovne i 5% (f=5) učenika srednje škole navodi kako rijetko ili ponekad ozlijede nekoga, dok 87% (f=59) učenika osnovne i 95% (f=70) učenika srednje škole navodi kako nikada nikog ne ozlijede.

Niti jedan učenik osnovne ni srednje škole nije naveo da svakodnevno nekoga isključuje iz igre ili ne obraća pažnju njih, isti postotak učenika osnovne i srednje škole 16% navodi kako rijetko ili ponekad isključe druge iz igre, točnije f=11 osnovnoškolaca i f=12 srednjoškolaca, također jednak broj učenika navodi kako nikada nikoga ne isključuju iz igre, njih 84%, što je f=57 učenika osnovne i f=62 učenika srednje škole.

Samo jedan učenik osnovne i srednje škole navodi kako skoro svaki dan govori ružno o nekome, da to rade rijetko ili ponekad navodi 50% (f=34) osnovnoškolaca i 36% (f=27) srednjoškolaca, dok 49% (f=33) osnovnoškolaca i 62% (f=46) srednjoškolaca navodi kako nikada ne govori ružno o drugima.

Na tvrdnju „Dodiruješ nekog po tijelu na neugodan način“, 0% osnovnoškolaca te 4% (f=3) srednjoškolaca navodi kako to radi svaki dan, rijetko ili ponekad druge po tijelu dodiruje 1% (f=1) osnovnoškolaca i 4% (f=3) srednjoškolaca, dok nikada druge po tijelu ne dodiruje 99% (f=67) osnovnoškolaca i 92% (f=68) srednjoškolaca.

12. RASPRAVA

U daljnjoj raspravi cilj je najprije utvrditi razlike u osjećaju sigurnosti između učenika osnovne i srednje škole, a zatim utvrditi razlike u količini nasilja koje doživljavaju učenici osnovne i srednje škole. Nadalje, cilj je utvrditi razlike u spolu i starosti počinitelja nasilja unutar osnovne i srednje škole, usporediti kojim osobama se povjeravaju učenici osnovne škole, a kome učenici srednje škole u slučaju doživljavanja nasilnog ponašanja te na kraju usporediti učestalost počinjenog nasilja.

Kako bi se rezultati istraživanja mogli bolje raspraviti, napravljena je podjela čestica u skali počinjenog i doživljenog nasilja, tako su navedeni oblici nasilnog ponašanja grupirani na fizičko, verbalno, emocionalno, ekonomsko i seksualno nasilje, a podjela je preuzeta sa stranica Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba.

Tako u doživljeno odnosno počinjeno verbalno nasilje ubrajamo sljedeće čestice: netko te vrijeđao na ružan način/ vrijeđaš djecu na ružan način, netko ti je govorio ružne riječi/ govoriš ružne riječi, netko ti je prijetio da će ti nešto ružno napraviti/ prijetiš drugima, netko je govorio drugima ružno o tebi/ govoriš drugima ružno o nekome. Sljedeća skupina odnosi se na doživljeno odnosno počinjeno fizičko nasilje: netko te udario ili gurnuo/ udariš ili gurneš nekoga, netko te jako istukao/ nekog jako istučeš, netko te ozlijedio/ nekog ozlijediš.

U doživljeno ili počinjeno seksualno nasilje ubrajamo samo jednu česticu iz skale doživljenog odnosno počinjenog nasilja, a to je netko te dodirivao po tijelu na neugodan način/ dodiruješ nekoga po tijelu na neugodan način. Ekonomsko nasilje odnosi se na sljedeće tvrdnje: netko je namjerno izgubio ili uništio tvoje stvari, za doživljeno, odnosno izgubiš ili uništiš tuđe stvari za počinjeno nasilje, te tvrdnju netko je tražio tvoj novac na silu ili tražiš tuđi novac na silu. Posljednja skupina nasilničkog ponašanja odnosi se na doživljeno ili počinjeno emocionalno nasilje, a tvrdnja koja prikazuje takav oblik nasilničkog ponašanja je isključivali su te iz igre ili nisu obraćali pažnju na tebe/ izbacuješ druge iz igre ili ne obraćaš pažnju na njih.

Razlika u osjećaju sigurnosti u školi kod učenika osnovne i srednje škole minimalna je, iz grafova 7 i 8 vidljivo je kako se gotovo jednak postotak učenika osnovnih i srednjih

škola osjeća dobro (65%), odnosno prihvaćeno (73-74%) u školi koju pohađaju, kao i odbačeno (3-4%). Rezultati pokazuju kako su učenici srednje škole na navedeno pitanje više birali da se osjećaju „loše“ (9%) i „ni prihvaćeno ni odbačeno“ (16%), od učenika osnovne škole, a zanimljiv je podatak da je 9% učenika osnovne škole navelo kako ne zna kako se osjeća u školi, dok kod učenika srednje škole nitko nije ponudio takav odgovor.

Kako bi se dobio precizniji uvid u osjećaj sigurnosti kod učenika u osnovnim i srednjim školama, postavljene su čestice koje su specifičnije za određene prostore unutar i izvan škole, a odgovori koji su ponuđeni su osjećam se „sigurno“; „ni sigurno ni nesigurno“ i „nesigurno“. Kako bi se lakše uočila razlika između odgovora učenika osnovne i srednje škole, u tablici 6 nalazi se prikaz odgovora „osjećam se sigurno“, poredanih počevši od višeg prema nižem postotku broja glasova.

Tablica 6: Osjećaj sigurnosti na navedenim mjestima

OSJEĆAM SE SIGURNO	
OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA
Kod kuće 88% (f=60)	Kod kuće 92% (f=68)
U učionici 87% (f=59)	U WC-u 84% (f=62)
U dvorani za tjelesni } 78% (f=53) U WC-u }	U dvorani za tjelesni } 81% (f=60) Na hodniku }
U blagovaoni 76% (f=52)	U učionici 73% (f=54)
Na školskom hodniku 74% (f=50)	U blagovaoni 72% (f=53)
Na putu do/iz škole 71% (f=48)	Na igralištu 64% (f=47)
Na igralištu 68% (f=46)	Na putu do/iz škole 54% (f=40)

Može se uočiti razlika u osjećaju sigurnosti kod učenika osnovne i srednje škole u učionici i na putu do/iz škole; učenici osnovne škole osjećaju se sigurnije u učionici i na putu do/iz škole nego učenici srednje škole, dok se na školskim hodnicima i u WC-u sigurnije osjećaju učenici srednjih škola. Kod ostalih ponuđenih odgovora razlike u odgovorima su minimalne.

U tablici 7 nalazi se prikaz odgovora „osjećam se nesigurno“ na već navedeno pitanje, poredanih počevši od višeg prema nižem postotku broja glasova.

Tablica 7: Osjećaj nesigurnosti na navedenim mjestima

OSJEĆAJ NESIGURNOSTI	
OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA
Na igralištu	Na igralištu 11% (f=8)
U WC-u	Na putu do/iz škole 7% (f=5)
Na školskom hodniku	U blagovaonici
U dvorani za tjelesni	U WC-u
4% (f=3)	4% (f=3)
Na putu do/iz škole	Na hodniku
U blagovaonici	U dvorani za tjelesni
3% (f=2)	3% (f=2)
U učionici 1% (f=1)	Kod kuće
Kod kuće 0%	U učionici
	1% (f=1)

Osjećaj nesigurnosti kao što je vidljivo iz tablice, više je prisutan kod učenika srednjih nego osnovnih škola. Najviši postotak osjećaja nesigurnosti kod osnovnoškolaca je 4% za pojedino mjesto, dok je kod srednjoškolaca to 11%. Shodno tome, srednjoškolci se od osnovnoškolaca osjećaju nesigurnije na igralištu (11%), na putu do/iz škole(7%) kao i u blagovaoni (4%), dok je općenito gledajući iz rezultata istraživanja vidljivo kako je osjećaj nesigurnosti na navedenim mjestima kod učenika osnovne škole nizak. Istraživanja Smontara (2011) pokazuju približno iste rezultate ovdje navedenima, prema rezultatima navedenog istraživanja učenici se najnesigurnije osjećaju u dvorani za tjelesni, WC-u i blagovaoni (Bilić i sur., 2012).

Olweus (1996) navodi kako su istraživanja u Norveškoj i Švedskoj opovrgnula tvrdnje da se nasilje češće događa na putu do škole i iz škole, nego u samoj školi. Rezultati navedenih istraživanja pokazuju kako se gotovo dvostruko više nasilničkih ponašanja događa unutar same škole, „No tu postoji prilično jaka povezanost: oni koji se zlostavljaju u školi zlostavljaju se često i na putu do škole. Škola je nesumnjivo mjesto gdje se događa najviše nasilničkog ponašanja“ (1996:32). No osjećaj nesigurnosti kod osnovnoškolaca i srednjoškolaca koji je vidljiv u rezultatima ovog istraživanja može se objasniti sljedećom

tvrdnjom: „Međutim, učenici izvještavaju da su im drugi mnogo rjeđe pritekli u pomoć ako su bili napadnuti izvan škole.“ (Olweus, 1996:32).

U tablici 8 nalazi se prikaz odgovora „osjećam se ni sigurno ni nesigurno“ na već navedeno pitanje, poredanih počevši od višeg prema nižem postotku broja glasova.

Tablica 8: Osjećam se- ni sigurno ni nesigurno na navedenim mjestima

OSJEĆAM SE - NI SIGURNO NI NESIGURNO	
OSNOVNA ŠKOLA	SREDNJA ŠKOLA
Na igralištu 28% (f=19)	Na putu do/iz škole 39% (f=29)
Na putu do/iz škole 26% (f=18)	U učionici Na igralištu } 26% (f=19)
Na školskom hodniku 22% (f=15)	
U blagovaonici 21% (f=15)	U blagovaoni 24% (f=18)
U WC-u U dvorani za tjelesni } 18% (f=12)	Na školskim hodnicima U dvorani za tjelesni } 16% (f=12)
U učionici Kod kuće } 12% (f=8)	U WC-u 12% (f=9)
	Kod kuće 7% (f=5)

Učenici srednje škole u ovom istraživanju općenito su više birali odgovor da se osjećaju „ni sigurno ni nesigurno“, razlika među ponuđenim odgovorima osnovnoškolaca i srednjoškolaca vidljiva je u odgovorima na tvrdnje; „u učionici“ i „na putu do/iz škole“. Najveća razlika među rezultatima vidljiva kod ponuđenih odgovora vezanih za osjećaj sigurnosti u učionici, 26% srednjoškolaca navelo je kako se osjeća ni sigurno ni nesigurno, dok je kod osnovnoškolaca svega 12% takvih biranja. Čak 39% srednjoškolaca navodi kako se osjeća ni sigurno ni nesigurno na putu do/iz škole, dok je kod osnovnoškolaca rezultat manji i iznosi 26%.

Kako je već navedeno, doživljeno nasilje podijeljeno je prema kategorijama nasilničkog ponašanja na fizičko, verbalno, seksualno, emocionalno i ekonomsko. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba u svom istraživanju navodi kako 27% djece svakodnevno doživljava određeni oblik nasilnog ponašanja, no rezultati ovdje provedenog istraživanja pokazuju veći postotak svakodnevno doživljenog nasilja kod učenika osnovne i srednje, točnije 39% ispitanika navodi kako svakodnevno doživljava nasilno ponašanje. Kada govorimo o fizičkom nasilju kojeg doživljavaju učenici osnovnih i srednjih škola

značajne statističke razlike nema, razlika je minimalna i odnosi se na odgovor „rijetko ili ponekad“ ponuđen na tvrdnje „Netko te udario ili gurnuo“, „ Netko te jako istukao“ i „Netko te ozlijedio“. No na sve navedene tvrdnje vezane za fizičko nasilje osnovnoškolci imaju više rezultate, a najveća razlika uočava se za tvrdnju „Netko te ozlijedio“ gdje osnovnoškolci navode da se rijetko ili ponekad nasilničko ponašanje događalo u 21% slučajeva, dok je kod srednjoškolaca prisutno u 14% slučajeva, a za ostale navedene tvrdnje razlika od 4% što predstavlja tri biranja više kod osnovnoškolaca.

Svakodnevno verbalno nasilje prisutnije je kod srednjoškolaca, a razlika u odnosu na učenike osnovne škole koji svakodnevno doživljavaju verbalno nasilje iznosi maksimalno 3%. Značajnija razlika između odgovora osnovnoškolaca i srednjoškolaca koji verbalno nasilje doživljavaju rijetko ili ponekad, vidljiva je za tvrdnje:

- „Netko te vrijeđao na ružan način“; osnovna škola 53%, srednja škola 43%,
- „Netko ti je govorio ružne riječi“; osnovna škola 69%, srednja škola 53%,
- „Netko je govorio ružno o tebi“; osnovna škola 65%, srednja škola 51%.

Moguće je uočiti kako za pojedine tvrdnje razlika iznosi i više od 10% što jasno prikazuje kako je verbalno nasilje zastupljenija vrsta nasilništva kod učenika osnovne škole nego kod učenika srednje škole. S tim u vezi Coloroso, 2004 prema Bilić i sur. 2012 kao što je već navedeno, navodi kako je verbalno nasilje najčešći oblik nasilja među vršnjacima, a to potvrđuju i rezultati ovdje provedenog istraživanja. Upravo je verbalno nasilje najzastupljeniji oblik nasilja u osnovnim i srednjim školama, bez obzira je li riječ o počinjenom ili doživljenom nasilju, te je li se događalo svakodnevno odnosno rijetko ili ponekad.

Pojavnost seksualnog vršnjačkog nasilja u istraživanju ispitivalo se tvrdnjom „Netko te dodirivao po tijelu na neugodan način“, a rezultati pokazuju razliku kod svakodnevnog doživljavanja seksualnog nasilja, to je slučaj kod 6% srednjoškolaca, dok kod osnovnoškolaca niti jedan učenik/ca nema takva iskustva. Rijetko ili ponekad seksualno nasilje doživljava 9% osnovnoškolaca i 12% srednjoškolaca, što dokazuje da je seksualno nasilje prisutnije u srednjim školama. S tim u vezi Coloroso 2004 navodi rezultate istraživanja koje je provela Obrazovna fondacija američke sveučilišne udruge žena iz kojih je vidljivo kako 85% djevojčica i 76% dječaka doživljava seksualno nasilje što

predstavlja veliku razliku u rezultatima s obzirom na ovdje dobivene, iako nije napravljena podjela po spolu postotak doživljenog seksualnog nasilja znatno je niži. Kada rezultatima svakodnevno doživljenog nasilja pridodamo nasilje koje se događa rijetko ili ponekad, govorimo o 9% doživljenog seksualnog nasilja kod osnovnoškolaca te 20% kod srednjoškolaca, što je znatno niži postotak od onog kojeg navodi Coloroso bez obzira na to što ne znamo koliki se postotak odnosi na djevojčice, a koliki na dječake.

Značajnije razlike za pojavnost emocionalnog nasilja nisu dokazane, svega 3% više učenika srednjoškolaca navodi kako ih svakodnevno isključuju iz igre ili nisu obraćali pozornost na njih, dok rijetko ili ponekad jednak broj učenika osnovne i srednje škole $f=24$ ima takva iskustva.

Ekonomsko vršnjačko nasilje koje se odnosi na iznudu novca ili namjerno gubljenje stvari svakodnevno se pojavljuje samo u 1% slučajeva kod osnovnoškolaca, a kod ispitanih srednjoškolaca nikada. Značajnija razlika u odgovorima vidljiva je za tvrdnju rijetko ili ponekad netko namjerno izgubi ili uništi tvoje stvari, kod osnovnoškolaca riječ je o 38%, dok je kod srednjoškolaca postotak niži i iznosi 24%, iz rezultata je vidljivo kako se ekonomsko nasilje češće pojavljuje u osnovnim školama.

Smontara (2011) u svom istraživanju navodi kako „Emocionalno nasilje svakodnevno doživljava 9,3% učenika, 4,9% fizičko nasilje, a 7,7% učenika svakodnevno doživljava seksualno uznemiravanje.“ (Bilić i sur., 2012:269). Navedeni rezultati u prosjeku odgovaraju rezultatima dobivenim u ovdje provedenom istraživanju, a razlika se može uočiti u većoj pojavnosti seksualnog nasilja, a nešto nižoj pojavnosti emocionalnog nasilja.

Određene vrste nasilja karakterističnije su za dječake, odnosno za djevojčice, a kako bi se ispitalo tko se nasilnički ponaša učenici su trebali za svaku od navedenih tvrdnji koje se odnose na fizičko, verbalno, seksualno, emocionalno i ekonomsko nasilje navesti tko se tako ponašao: dječaci, djevojčice ili netko drugi. Kategorija netko drugi neće se obrađivati u danjoj raspravi jer nije moguće utvrditi tko je počinio nasilje.

Fizičko nasilje koje se odnosi na guranje ili udaranje vršnjaka kod osnovnoškolaca događa se u 68% od strane dječaka, dok je kod srednjoškolaca postotak viši i iznosi 78%. Razlika osnovne i srednje škole kada je riječ o osobama koje vrše nasilje nije vidljiva, što

pokazuju i rezultati vezani uz tvrdnju „Netko te jako istukao“, 40% osnovnoškolaca i 20% srednjoškolaca navodi da su to bili dječaci, kao i rezultati za tvrdnju „Netko te ozlijedio“, 60% osnovnoškolaca i 58% srednjoškolaca također navodi kako nasilni bili dječaci. Iako znatno manje, i djevojčice vrše fizičko nasilje, no razlika između osnovnoškolaca i srednjoškolaca nije značajna, te se najveća odnosi na tvrdnju „Netko te udario ili gurnuo“ gdje 11% osnovnoškolaca i 19% srednjoškolaca navodi kako su to bile djevojčice.

Olweus (1996) navodi kako je veća agresivnost kod dječaka u određenoj mjeri biološki determinirana većom količinom testosterona. S tim u vezi utvrdio je povezanost razine hormona u krvi i vršnjačkih procjena tjelesne i verbalne agresije. Biološki se veća količina nasilnih akcija može tumačiti kroz različite odnose među dječacima i djevojčicama, kao što je poznato odnos između djevojčica više je suradnički, dok je odnos među dječacima više kompetitivan te uključuje želju za dominacijom u skupini.

Nadalje rezultati istraživanja pokazuju da verbalno nasilje koriste i dječaci i djevojčice u osnovnim i srednjim školama, tako za tvrdnje „Netko te vrijeđao“, „Netko ti je govorio ružne riječi“ i „Netko ti je prijetio“ nije prisutna razlika između osnovnih i srednjih škola, a za sve navedene tvrdnje dječaci su ti koji su češći nasilnici:

- „Netko te vrijeđao“- osnovna i srednja škola 58%,
- „Netko ti je govorio ružne riječi“- osnovna škola 65%; srednja škola 52%,
- „Netko ti je prijetio“- osnovna škola 47%; srednja škola 63%

Dok su djevojčice češće te koje drugima govore ružne stvari iza leđa:

- „Netko je govorio drugima ružno o tebi“ – osnovna škola 57%; srednja škola 72%

Iako je iz rezultata vidljivo kako su dječaci češće verbalno nasilni, nužno je naglasiti kako su djevojčice također često birane, te se postotak biranja za djevojčice kao one koje se nasilno ponašaju kreće od 25 do 45% za pojedine tvrdnje. Razlike korištenja verbalnog nasilja između učenika osnovne i srednje škole nema, za sve tvrdnje rezultati su podjednako na „strani“ dječaka ili djevojčica. Rigby (2016) iznosi rezultate istraživanja u kojima navodi da su dječaci i djevojčice najčešće od svih oblika nasilničkog ponašanja doživjeli verbalno nasilje, te kako je barem jedno od desetoro djece reklo kako im se to događalo „često“:

Kada je riječ o seksualnom nasilju, osnovnoškolci i srednjoškolci navode kako su dječaci ti koji su nasilni, kod osnovnoškolaca u 50% slučajeva, dok je kod srednjoškolaca postotak znatno viši i iznosi 72%. Iako su dječaci ti koji češće provode seksualno nasilje čak 22% srednjoškolaca navodi kako su to bile djevojčice, dok je u osnovnoj školi taj rezultat znatno niži i iznosi 7%. Kao i seksualno, ekonomsko nasilje češće provode dječaci kako u osnovnim tako i u srednjim školama, dok je razlika u postotku minimalna, kod osnovnoškolaca je riječ o 59% a kod srednjoškolaca o 60%.

Olweus u svom bergenskom istraživanju navodi kako je „Utvrđeno da su djevojčice većinom bile izložene nasilništvu dječaka. Više od 60% zlostavljanih djevojčica (od 5. do 7. razreda) izjavilo je da su ih napadali dječaci. Dodatnih 15 do 20% djevojčica izjavilo je da su ih podjednako napadali i dječaci i djevojčice. Većina dječaka, više od 80%, uglavnom su bile žrtve drugih dječaka.“ (1996:32).

Emocionalno nasilje koje se odnosi na isključivanje iz igre i namjerno ne obraćanje pažnje na druge češće provode djevojčice, kako u osnovnim tako i u srednjim školama, a u postotcima je to 56% kod osnovnoškolaca, odnosno 52% kod srednjoškolaca. Coloroso (2004) češću pojavu emocionalnog nasilja kod djevojčica objašnjava razlikama koje proizlaze iz socijalizacije dječaka i djevojčica. „Dječaci se obično igraju u velikim, slabo definiranim skupinama, okupljeni oko zajedničkih interesa. Uspostavljaju snažnu hijerarhiju koja je jasno definirana i poštovana. Fizičke sposobnosti se poštuju više od intelektualnih... Djevojčice jednostavno imaju moćnije oružje u svom arsenalu koje koriste protiv drugih – nasilje kroz odnose. U usporedbi s dječacima, djevojčice se igraju u manjim, intimnijim krugovima s jasno definiranim granicama, čime je lakše povrijediti drugu djevojčicu kroz jednostavno isključivanje iz socijalnog kruga“ (Coloroso, 2004: 34-35).

Istraživanje je pokazalo kako su dječaci statistički značajno češći počinitelji nasilja nego djevojčice u osnovnim i srednjim školama, no kako bi se dobio uvid u samu dob nasilnika učenici su odgovarali na pitanje u koji razred ide učenik koji se nasilno ponašao, a ponuđeni odgovori su: u moj razred, isto godišće ali drugi razred, niži razred, viši razred, ne znam i meni se to ne događa.

Usporedbom dobivenih rezultata istraživanja s rezultatima Poliklinike za zaštitu grada Zagreba uočava se značajna razlika za pojedine tvrdnje. U ovdje provedenom istraživanju

najveći postotak odgovora osnovnoškolaca (48%) i srednjoškolaca (44%) odnosi se na tvrdnju da nasilnik ide u njihov razred, dok Poliklinika grada Zagreba u rezultatima svog istraživanja navodi rezultat od 37%. Značajnija razlika u odgovorima srednjoškolaca vidljiva je na tvrdnju kako je nasilnik ista generacija, ali ide u drugi razred, to navodi 19% osnovnoškolaca, a tek 7% srednjoškolaca, dok su rezultati Poliklinike statistički sličniji rezultatima srednjoškolaca, odnosno iznose 11%. Zanimljiv je rezultat kako 3% osnovnoškolaca navodi kako nasilnik ide u niži razred, što je jednak rezultat istraživanju Poliklinike, dok je to slučaj kod 0% srednjoškolaca. Poliklinika grada Zagreba u rezultatima navodi kako 16% učenika navodi da nasilnik pohađa viši razred što ukazuje na razliku od ovdje provedenog istraživanja u kojem je svega 4% osnovnoškolaca te 6% srednjoškolaca ponudilo navedeni odgovor. Analizom podataka uočeno je kako velik postotak osnovnoškolaca 21% i srednjoškolaca 35% navodi kako im se tako nešto ne događa, no nastavljaju odgovarati na ostala ponuđena pitanja koja se odnose npr. kome su se obratili za pomoć i slično.

Reakcije na doživljeno nasilničko ponašanje variraju od učenika do učenika, no značajniju statističku razliku između reagiranja osnovnoškolaca i srednjoškolaca, iako razlike postoje, nije moguće uočiti. Na nasilno ponašanje 11% srednjoškolaca, odnosno 5% osnovnoškolaca uzvraća udarcima, a 6% osnovnoškolaca se i potuče zbog situacije u kojoj se nalaze. Razlika je vidljiva no nije značajna, kao i za tvrdnju „Kažem da prestane“, gdje razlika između odgovora osnovnoškolaca i srednjoškolaca iznosi 5%. Osnovnoškolci se starijim osobama u slučaju doživljavanja nasilja češće obraćaju 14% od osnovnoškolaca 8%, dok se osnovnoškolci češće obraćaju prijateljima 18% nego što to čine osnovnoškolci 22%.

U slučaju doživljenog nasilnog ponašanja osnovnoškolci se za razgovor najviše obraćaju majci ili ocu 32% te prijateljima 31%, što predstavlja razliku u odnosu na srednjoškolce koji se roditeljima obraćaju u samo 18% slučajeva, a prijateljima u 28%. Braći odnosno sestrama, nastavnicima ili nikome obraća se u prosjeku jednak broj osnovnoškolaca i srednjoškolaca, ali je još jedna razlika vidljiva u ponuđenim odgovorima srednjoškolcima „ne događa mi se“, to navodi 27% njih, dok je kod osnovnoškolaca taj odgovor ponuđen u 16% slučajeva. Razlika od 4% vidljiva je kod odgovora da se nikome ne obrate za pomoć, to je slučaj kod 7% osnovnoškolaca i 11% srednjoškolaca. Rigby (2006) navodi

kako se nasilno ponašanje rjeđe prijavljuje kako učenici bivaju stariji, a osobito u srednjoj školi neovisno o vrsti nasilja o kojoj se radi.

Slični rezultati, odnosno razlike među odgovorima dobiveni su i na pitanje kome se obraćaju za pomoć, tako se i u ovom slučaju osnovnoškolci znatno češće obraćaju roditeljima 32%, nego srednjoškolci 18%, dok kod ostalih dobivenih odgovora nema statistički značajne razlike. Ovi rezultati mogu se objasniti privrženosti roditeljima u ranijoj dobi kod osnovnoškolaca, dok srednjoškolci češće za razgovor i pomoć traže svoje prijatelje te njima povjeravaju o svom problemu.

Nakon zatražene pomoći, odnosno kada je nekome učenik rekao za doživljeno nasilno ponašanje, situacija se razlikuje u osnovnim i srednjim školama. Kod osnovnoškolaca najčešće se navodi kako se nasilna ponašanja više nisu događala 31% ili da se ništa nije promijenilo 22%, dok većina srednjoškolaca navodi kako im se ne događaju takve stvari 37% i da se ništa nije promijenilo 21%. Zabrinjavajući podatak jest kako se kod osnovnoškolaca stanje nakon zatražene pomoći pogoršalo 2%, dok takvih ponuđenih odgovora kod srednjoškolaca nema. Postavlja se pitanje što je uzrok pogoršanja situacije, te jesu li se učenici obratili prijateljima ili nastavnicima koji nisu na pravilan način reagirali na situaciju. S tim u vezi, Rigby u rezultatima istraživanja navodi kako „se situacija mnoge djece nije nimalo popravila nakon što su nekome rekli da su zlostavljani. U stvari, u otprilike 50% slučajeva nema izvještaja o poboljšanju. U otprilike 7% slučajeva stvari su se čak pogoršale. Prema tome, djeca nisu baš jako uvjereni da će im prijava zlostavljanja pomoći.“ (2006:167).

Razlike u količini počinjenog nasilja između osnovnoškolaca i srednjoškolaca, su neznatno veće nego kod količine doživljenog nasilja, iako ne u svim kategorijama nasilnog ponašanja. Počinjeno fizičko nasilje veće je kod učenika osnovne škole te se očituje u odgovorima „rijetko ili ponekad“ na pitanja „Nekoga jako istučes“ (4%) i „Nekoga ozlijediš“ (12%), dok su odgovori srednjoškolaca za prvu tvrdnju 1% te za drugu 5%.

Osnovnoškolci su skloniji i verbalnom nasilju te je na svako pitanje njihov postotak biranja veći nego kod srednjoškolaca, osim na tvrdnju govoriš ružne riječi svaki dan 12% kod srednjoškolaca, dok je kod osnovnoškolaca 4%.

Verbalno nasilništvo osnovnoškolaca očituje se kroz sljedeće tvrdnje; „ rijetko ili ponekad“

- „Vrijeđaš drugu djecu na ružan način“- osnovna škola 29%; srednja škola 18%
- „Govoriš ružne riječi“- osnovna škola 54%; srednja škola 31%
- „Prijetiš drugima“- osnovna škola 10%; srednja škola 5%
- „Govoriš ružno o nekome“ – osnovna škola 50%; srednja škola 27%.

Vidljivo je kako je razlika učestalosti počinjenog verbalnog nasilja u posijeku 10% veća kod osnovnoškolaca.

Učestalost počinjenog seksualnog nasilja veća je kod srednjoškolaca kako svakodnevno 4% (osnovna škola 0%), tako i rijetko i ponekad 4% u odnosu na osnovnu školu 1%.

Učestalost emocionalnog nasilja podjednaka je u osnovnim i srednjim školama 16%, dok je minimalna statistička razlika od 2% vidljiva kod učestalosti ekonomskog nasilja na tvrdnju „rijetko ili ponekad izgubiš ili uništiš tuđe stvari“, gdje je rezultat za srednju školu 9% odnosno 7% za osnovnu školu. Moguće je zaključiti kako nema statistički značajne razlike u učestalosti počinjenog emocionalnog i ekonomskog nasilja između učenika osnovne i srednje škole.

13. ZAKLJUČAK

Vršnjačko nasilje predstavlja složen fenomen koji je prisutan u svim sferama društva pa tako i odgojno-obrazovnim ustanovama kao što su osnovne i srednje škole. Kako bi se dobio uvid u učestalost i oblike vršnjačkog nasilja kod učenika osnovnih i srednjih škola provedeno je istraživanje u kojem je sudjelovalo 142 učenika osnovnih i srednjih škola sa područja grada Zagrebu. Cilj istraživanja bio je utvrditi razlike između pojavnosti i oblika vršnjačkog nasilja između osnovnoškolaca i srednjoškolaca pomoću „Upitnika školskog nasilja“. Iz dobivenih rezultata istraživanja moguće je zaključiti kako je veći postotak doživljenog fizičkog, verbalnog i ekonomskog nasilja u osnovnim nego u srednjim školama, dok srednjoškolci češće doživljavaju seksualno nasilje, a kada je riječ o razlikama u vrstama počinjenog vršnjačkog nasilja vidljivo je kako osnovnoškolci češće koriste fizičko i verbalno, a srednjoškolci seksualno i ekonomsko nasilje. Shodno tome, vidljivo je kako su potvrđene hipoteze: „Najzastupljeniji oblik vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi su fizičko i verbalno nasilje“, te „Najzastupljeniji oblik vršnjačkog nasilja u srednjoj školi se seksualno i verbalno nasilje“, no rezultati istraživanja ne potvrđuju hipotezu da je nasilje zastupljenije u srednjoj nego u osnovnoj školi. Kada je riječ o emocionalnom nasilju u istraživanju nisu uočene statistički značajne razlike između pojavnosti emocionalnog nasilja u osnovnim i srednjim školama, bez obzira radi li se o doživljenom ili počinjenom nasilju. Nadalje, rezultati pokazuju kako su dječaci češće nasilni kako u osnovnoj tako i u srednjoj školi, i to u svim ispitanim oblicima nasilnog ponašanja; fizičkom, verbalnom, emocionalnom, seksualnom i ekonomskom, dok djevojčice najviše koriste verbalno i emocionalno nasilje. Iz svih navedenih rezultata može je zaključiti da postoje razlike u učestalosti i pojavnim oblicima nasilja u osnovnim i srednjim školama, ponajviše kada je riječ o vrstama doživljenog i počinjenog nasilja, kao i ponašaju osnovnoškolaca i srednjoškolaca nakon doživljenog nasilnog događaja.

Vršnjačko nasilje, bez obzira je li riječ o manje ili više uočljivom, izravnom ili neizravnom obliku, blažem ili težem intenzitetu, predstavlja uznemirujuće, antisocijalno iskustvo za sve sudionike, bez obzira radilo se o nasilniku, žrtvi ili promatraču.

Vršnjačko nasilje može potrajati i nekoliko godina, a posljedice koje ostavlja na sudionike mogu biti kratkoročne ili dugoročne, no općenito govoreći očituju se u poremećajima raspoloženja, koncentracije, anksioznim poremećajima, problemima u ponašanju, lošijem

školskom uspjehu itd. Upravo sveprisutnost vršnjačkog nasilja i mnoštvo pojavnih oblika, od kojih je neke jako teško identificirati i pratiti, a mnogi od njih se isprepliću, preklapaju ili nadopunjuju, govori o ozbiljnosti problema i potrebi za trajnim praćenjem stanja kako u školi, tako koliko je moguće, i u školskoj okolini.

Kako bi prevencija vršnjačkog nasilja na svim razinama bila uspješna, potrebna je stalna suradnja kako roditelja i nastavnika, lokalne zajednice, tako i samih učenika u prijavljivanju uočenih oblika nasilnih ponašanja. Zajednički cilj roditelja i nastavnika trebao bi biti što ranije prepoznati problem i na njega pravodobno reagirati, ispitati sve moguće uzroke pojave nasilničkog ponašanja, te tako smanjiti posljedice nasilnog ponašanja. Različitim metodama i postupcima potrebno je jačati razvoj socijalnih i emocionalnih vještina kod vršnjaka, kako bi se poboljšala sama interakcija između svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa, shodno tome jača osjećaj povjerenja između istih, koji je ključan preduvjet za povjeravanje o iskustvima doživljenog ili počinjenog vršnjačkog nasilja. No, ključno je provođenje više preventivnih programa i aktivacija svih sudionika odgojno-obrazovnog sustava kako bi učenici dobili jasnu poruku o osvještenosti okoline na probleme nasilnog ponašanja, te kako bi škole zaista postale mjesta s nultom tolerancijom na nasilje, što smatram, da još uvijek nisu.

14. LITERATURA

1. Ajduković, M. (1999). Ekološki multidimenzionalni pristup sagledavanju činitelja rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U: Bašić, J i Janković, J. (ur.): Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, str: 47-62
2. Bilić, V. (1999). Agresivnost u suvremenoj školskoj svakodnevnicu. U: Vrgoč. H. (ur.). Agresivnost (nasilje) u školi, 43-54, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
3. Bilić, V. (2007). Nasilno i nekorektno ponašanje prema nastavnicima. U H. Vrgoč (Ur.), Nasilje i nasilno ponašanje u školi/vrtiću/učeničkom domu (46- 66). Zagreb: Hrvatski pedagoško – književni zbor.
4. Bilić, V. (2013). Nasilje među vršnjacima: Uloga branitelja žrtava, pomoćnika i pristaša počinitelja nasilja te pasivnih promatrača. Život i škola, 30 (2), 193-209.
5. Bilić, V. (2010). Povezanosti medijskog nasilja s agresivnim ponašanjem prema vršnjacima. Odgojne znanosti, 12(2 (20)), 263-281.
6. Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012). Nasilje nad djecom i među djecom. Zagreb: Naklada Slap.
7. Bowlby, J. (1969). Attachment and loss. New York: Basic Books. Dostupno na: <http://www.abebe.org.br/wp-content/uploads/John-Bowlby-AttachmentSecond-Edition-Attachment-and-Loss-Series-Vol-1-1983.pdf>
8. Buljan Flander, G. (2007). Nasilje među djecom. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Grad Zagreb.
9. Buljan Flander, H. i Kovačević, H. (2005). Zašto baš ja: knjiga o nasilju među djecom. Zagreb: Znanje.
10. Carney, A.G., Merrell, K.W.(2001). Bullying in schools: Perspectives on understanding and preventing an international problem. School Psychology International, 22, 364-382.
11. Coloroso, B. (2004). Nasilnik, žrtva i promatrač: od vrtića do srednje škole: kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja. Zagreb: Bios.

12. Gini, G. (2006). Social Cognition and Moral Cognition in Bullying: What's Wrong? *Aggressive Behavior*, 32 (6), 528-539.
13. Kekez, A. (2015). Zašto dobra djeca rade loše stvari: uloga moralnog odstupanja u različitom angažmanu djece u vršnjačkom nasilju. *Život i škola*, 61 (2), 47-67.
14. Klarin, M. (2000). Odnosi u obitelji i s vršnjacima kao prediktori različitih aspekata prilagodbe u školi. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
15. Kolak, A. (2019). Vršnjačko nasilje kod djece predškolske dobi. Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
16. Krapić Ivuša, M. (2016). Preventivni programi usmjereni na suzbijanje vršnjačkog nasilja. Diplomski rad, Rijeka.
17. Krkeljić, Lj. (2013). "Škola bez nasilja - ka sigurnom i podsticajnom okruženju za djecu". Dostupno na: http://files.unicef.org/montenegro/SBN_za_web_final.pdf
18. Lalić, D. (1999) Neki socijalni aspekti nasilničkog ponašanja među mladima. U: Vrgoč. H. (ur.). *Agresivnost (nasilje) u školi*, 43-53, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor
19. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2010). Smjernice za planiranje, provedbu i evaluaciju preventivnih tretmana programa zaštite djece od nasilja.
20. Mihić, J. i Bašić, J. (2008). Preventivne strategije-eksternalizirani poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 445-471. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=49748
21. Olweus, D. (1996). *Nasilništvo u školi*. Zagreb: Educa.
22. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi*. Zagreb: Školska knjiga.
23. O'Regan, F.J. (2008). Kako se nositi s djecom problematična ponašanja: ne mogu učiti, ne žele učiti, ne zanima ih. Zagreb: Naklada Ljevak.
24. Pažin-Ilakovac, R. (2012). Školski programi prevencije poremećaja u ponašanju. U: Vladović, S. (ur). *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju*. Zagreb: 1000 primjeraka, str: 23-35.

25. Pregrad, J., Tomić Latinac, M., Mikulić, M. i Šeparović, N. (2010). Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
26. Previšić, V. (1999). Pedagoško- socijalna obzorja nasilja (i agresivnosti) u školama. U: Vrgoč. H. (ur.). Agresivnost (nasilje) u školi, 43-54, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
27. Proter, J.R. & Smith-Adcock, S. (2011). Children who help Victims of Bullying: Implications for Practice. *International Journal for the Advancement of Counselling* 33 (3), 196-205.
28. Rigby, K. (2012). Zlostavljanje u školama i što možemo učiniti?. Zagreb: Mosta.
29. Salmivalli, C. & Voeten, M. & Poskiparta, E. (2011). Bystanders Matter: Associations Between Reinforcing Defending, and the Frequency of Bullying Behavior in Classrooms. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 40 (5), 668-676.
30. Slavens, E. (2006). Nasilništvo: učini nešto prije nego zagusti. Zagreb: Mosta.
31. Vuković, A., Milašin, A., Buljubašić Kuzmanović, V. (2009). Učestalost vršnjačkog nasilja osvećivanjem kao nasilne strategije sučeljavanja među učenicima osnovne škole. *Život i škola*, 22 (2), 55, 78. -96.
32. Zadravec, A. (2014). Terminološka određenja. U: ZenzlerovićŠloser, I. i Jurman, L. (ur.). *Nasilje ostavlja tragove - zvoni za nenasilje*, Zagreb: 200, str: 8-19. Dostupno na: http://www.cms.hr/system/publication/pdf/33/NOT_final.pdf
33. Zečević, I. (2010). Program prevencije vršnjačkog nasilja u školama. Dostupno na: www.zastitimodjecuodnasilja.org/?id=14
34. Zvonarević, M. (1981.), *Socijalna psihologija*, Školska knjiga, Zagreb.
35. Žužul, M. (1989). *Agresivno ponašanje: psihologijska analiza*. Zagreb: Radna

15.PRILOZI

15.1. Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za pedagogiju

Ivana Lučića 3

10 000 Zagreb

Naziv istraživanja: _____

Istraživač/ica: _____

SUGLASNOST ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU

Poštovani roditelji!

Za potrebe diplomskog rada studentice Žane Dukan studija jednopredmetne pedagogije, Sveučilišta u Zagrebu, provodi se istraživanje na temu “ Razlike u oblicima i učestalosti vršnjačkog nasilja između učenika osnovnih i srednjih škola” pod mentorstvom doc. dr. sc. Sandre Car. Cilj ovog istraživanja je utvrditi razlike u učestalosti pojave nasilja u osnovnim i srednjim školama, te ispitati koji su najzastupljeniji oblici vršnjačkog nasilja.

Sukladno Etičkom kodeksu struke podaci dobiveni u ovom istraživanju bit će strogo povjerljivi i čuvani. Svi izvještaji nastali na temelju ovog istraživanja koristit će rezultate koji govore o grupi djece ove dobi općenito (nigdje se neće navoditi rezultati pojedinačnog sudionika).

Dozvolu za ispitivanje dobila sam od ravnatelja škole, a u skladu s Etičkim kodeksom struke, prije ispitivanja željela sam Vas kao roditelje obavijestiti o istraživanju i zatražiti Vašu suglasnost.

Također, Vašoj djeci ću pobliže objasniti svrhu ispitivanja, odgovoriti na njihova pitanja, te ih zamoliti i za njihov pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Nakon toga, ispitivanje će se obaviti samo na onim učenicima koji su pristali sudjelovati.

Svojim potpisom **izražavam svoj pristanak za sudjelovanje** u istraživanju i potvrđujem da sam informiran/a:

- o svrsi, cilju i postupcima istraživanja
- da je sudjelovanje moga djeteta u potpunosti dobrovoljno te da ima pravo odustati u bilo kojem trenutku bez navođenja razloga
- o razini anonimnosti sudjelovanja
- o načinima pohranjivanja i čuvanja podataka u svrhu zaštite njihove tajnosti
- o kontakt osobi kojoj se mogu obratiti s pitanjima vezanim za istraživanje, njegovo provođenje i rezultate
- da je istraživač/ica obvezan/na pridržavati se Etičkog kodeksa istraživanja s djecom.

Mjesto: _____

Datum: _____

Ime i prezime: _____

Vlastoručni potpis: _____

15.2. Upitnik školskog nasilja

Pred tobom se nalazi upitnik školskog nasilja Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba koji će poslužiti za potrebe pisanja diplomskog rada na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Molim te da izdvojiš nekoliko minuta, pažljivo pročitaš svako pitanje i na njega iskreno odgovoriš. Upitnik je u potpunosti anoniman te će se svi prikupljeni podaci koristiti isključivo u svrhu izrade ovog rada. Zahvaljujem se na uloženom trudu i vremenu.

Današnji datum: _____

Ovim upitnikom želimo saznati više o ponašanju djece u tvojoj školi i tome što ti se događa. Najprije te molimo da nam odgovoriš na nekoliko pitanja o sebi.

Škola: _____

Razred: _____

Spol (zaokruži): M Ž

Koliko imaš godina?: _____

Mjesto/grad u kojem živiš (upiši na crtu): _____

Tvoj uspjeh na kraju prošle školske godine (upiši na crtu): _____

Koliko braće i sestara imaš? (upiši na crtu) _____

S kim živiš ? (zaokruži odgovor koji se odnosi na tebe):

- a) s oba roditelja
- b) s ocem
- c) s majkom
- d) nekim drugim (na crtu upiši s kim) _____

Molimo te da dobro pročitaš pitanja, i označiš (znakom X) one odgovore koji najbolje opisuju što se tebi događa, tj. što si ti doživio/doživjela.

1. Kako se najčešće osjećaš u školi? (stavi znak X pored odgovora koji te najbolje opisuje)

a)

Dobro	
Loše	
Ni dobro ni loše	
Ne znam	

b)

Prihvaćeno	
Odbačeno	
Ni jedno ni drugo	
Ne znam	

2. Koliko sigurno se osjećaš na sljedećim mjestima? **Sigurno** znači da osjećaš da ti se ništa loše ne može dogoditi (u svakom redu označi s **X** koliko sigurno se osjećaš):

	Nesigurno	Ni sigurno ni nesigurno	Sigurno
1. U učionici			
2. Na igralištu			
3. U blagovaoni			
4. Na putu do/iz škole			
5. U WC-u			
6. Na školskom hodniku			
7. U dvorani za tjelesni			
8. Kod kuće			

3. Koliko često su se **tebi** ove stvari dogodile u školi? (u svakom redu) označi znakom **X** koliko često ti se događaju navedene stvari):

	Skoro svaki dan	Rijetk o ili ponek ad	Nikad
1. Netko te vrijeđao na ružan način			
2. Netko ti je govorio ružne riječi			
3. Netko ti je prijetio da će ti nešto ružno napraviti			
4. Netko te udario ili gurnuo			
5. Netko te jako istukao			
6. Netko je namjerno izgubio ili uništio tvoje stvari			
7. Netko je tražio tvoj novac na silu			
8. Netko te ozlijedio			
9. Isključivali su te iz igre ili nisu obraćali pažnju na tebe			
10. Netko je govorio drugima ružno o tebi			
11. Netko te dodirivao po tijelu na neugodan način			

4. Ako ti se tako nešto događalo u školi, označi za svako ponašanje jesu li ti to napravili dječaci, djevojčice, ili netko drugi (*stavi znak X u svakom redu, za svako ponašanje*):

	Dječaci	Djevojčice	Netko drugi
1. Vrijeđali te na ružan način			
2. Govorili ti ružne riječi			
3. Prijetili da će ti nešto ružno napraviti			
4. Udarili te ili gurnuli			
5. Jako te istukli			
6. Namjerno izgubili ili uništili tvoje stvari			
7. Tražili tvoj novac na silu			
8. Ozlijedili te			
9. Isključivali te iz igre ili nisu obraćali pažnju na tebe			
10. Govorili drugima ružno o tebi			
11. Dodirivali te po tijelu na neugodan način			

5. Molimo te da označiš (*znakom X*) u koji razred ide učenik (ili učenica) koji ti je tako nešto napravio/napravila:

U moj razred	Isto godišće, ali u drugi razred	U niži razred	U viši razred	Ne znam koji razred	Ne događa mi se

6. Kad ti se događaju takve stvari, što ti napraviš? (*Stavi znak X pored odgovora koji te najbolje opisuje. Možeš označiti i više odgovora*)

Ništa ne napravim	
Kažem da prestane	
Pobjegnem	
Udarim ga / nju	
Potučem se	
Ne idem u školu	

Kažem nekom odraslom	
Kažem prijatelju/prijateljici	
Ne zastrašuju me	

7. Ako si razgovarao / razgovarala s nekim o tome što se odgađa, tko je to bio? (Stavi znak X pored točnog odgovora. Možeš označiti i više odgovora)

Majka, otac	
Sestra ili brat	
Nastavnik	
Prijatelj/prijateljica	
Nitko	
Ne događaju mi se takve stvari	

8. Ako su ti se takve stvari događale, tko ti je pokušao pomoći? (Stavi znak X pored odgovora koji te najbolje opisuje. Možeš označiti i više odgovora)

Majka ili otac	
Brat ili sestra	
Nastavnik ili drugi odrasli u školi	
Prijatelj/prijateljica	
Nitko	
Ne događaju mi se takve stvari	

9. Ako su ti se takve stvari događale, što je bilo nakon što si nekome rekao? (Stavi znak X pored točnog odgovora.)

Više se nije događalo	
Manje se događalo	
Bilo je još gore	
Ništa se nije promijenilo	
Nikome nisam rekao	
Ne događaju mi se takve stvari	

10. Koliko često **ti napraviš** neke od ovih stvari u školi (u svakom redu označi znakom X koliko često to napraviš):

	Skoro svaki dan	Rijetko ili ponekad	Nikad
1. Vrijeđaš drugu djecu na ružan način			
2. Govoriš ružne riječi			
3. Prijetiš drugima			
4. Udariš ili gurneš nekog			
5. Nekog jako istučeš			
6. Izgubiš ili uništiš tuđe stvari			
7. Tražiš tuđi novac na silu			
8. Nekog ozlijediš			
9. Izbacuješ druge iz igre ili ne obraćaš pažnju na njih			
10. Govoriš ružno o nekome			
11. Dodiruješ nekog po tijelu na neugodan način			

HVALA NA ODGOVORIMA!